

ВІСНИК Бердянського університету менеджменту і бізнесу

науковий економічний
журнал

№ 1 (45)

2019

Редакційна колегія:

Л. І. Антошкіна, д-р екон. наук, професор (головний редактор); **В. Ф. Столяров**, д-р екон. наук, професор (заступник головного редактора); **Н. В. Рунчева**, д-р екон. наук, доцент (заступник головного редактора); **К. М. Шило**, канд. екон. наук, доцент (відповідальний секретар); **А. Л. Баланда**, д-р екон. наук, професор; **В. Ф. Беседін**, д-р екон. наук, професор; **А. С. Бритвенко**, канд. екон. наук, доцент; **О. Л. Горяча**, канд. екон. наук, доцент; **О. О. Добренко**, канд. екон. наук; **М. М. Ігнатенко**, д-р екон. наук, доцент; **А. Б. Качинський**, д-р техн. наук, професор; **В. М. Лич**, д-р екон. наук, професор; **Ю. В. Макогон**, д-р екон. наук, професор; **В. М. Михайленко**, д-р техн. наук, професор; **С. А. Навроцький**, д-р екон. наук, професор; **Г. В. Новицький**, д-р юрид. наук, професор; **Н. П. Новак**, д-р екон. наук, доцент; **Ю. І. Осенін**, д-р техн. наук, професор; **В. П. Пелішенко**, д-р екон. наук, професор; **О. Ю. Рудченко**, д-р екон. наук; **І. О. Сінгаєвський**, д-р екон. наук, професор; **Д. М. Стеченко**, д-р екон. наук, професор; **Г. І. Фролова**, канд. екон. наук, доцент; **О. Ю. Чубукова**, д-р екон. наук, професор; **Ю. Ю. Юрченко**, д-р екон. наук, доцент; **Ігор Косір**, д-р екон. наук, професор; **Донат Єжи Межеєвський**, д-р екон. наук, професор; **Петер Терем**, канд. екон. наук.

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації — серія KB № 13894-2868P

Науковий економічний журнал
«Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу»
внесено до переліку фахових видань України
(Наказ МОН України № 1528 від 29 грудня 2014 р.)

Матеріали друкуються українською, російською та англійською мовами

Засновник:

ВНЗ ТОВ «Бердянський університет менеджменту і бізнесу»

Рекомендовано до друку вченою радою
ВНЗ ТОВ «Бердянський університет менеджменту і бізнесу»
(протокол № 6 від 30.01.2019 р.)

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань. Переклади і передрук дозволяються лише за згодою автора та редакції.

Журнал заснований у 2008 році.
Виходить щоквартально.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:
Україна, 71118, м. Бердянськ, вул Свободи, 117-А
Тел. 8 (06153) 6-48-54

© Бердянський університет менеджменту і бізнесу, 2019

ЗМІСТ

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Добренко О. О.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РИНКУ ПРАЦІ.....	9
---	---

Майборода Т. М.

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГАЛУЗІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	16
---	----

ЕКОНОМІКА І УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Горяча О. Л., Білоусова В. В., Чапликін С. О.

НОВІ МОБІЛЬНІ МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ В КОНТЕКСТІ ЦІЛЬОВОГО РИНКУ ТА ЦІЛЬОВОЇ АУДИТОРІЇ	23
---	----

Жучинський О. Ю.

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КОНТРОЛІНГУ В УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	27
---	----

Ігнатенко М. М.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	32
---	----

Кучеренко С. Ю., Леваєва Л. Ю.

УДОСКОНАЛЕННЯ МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗБІЛЬШЕННЯ ПРОДУКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	36
--	----

Мармуть Л. О., Кучеренко М. А.

НАПРЯМИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ КООПЕРАЦІЇ НА СЕЛІ	41
---	----

Пілявський В. І.

СИСТЕМНЕ УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА	46
---	----

Романюк І. А.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ФУНКЦІЙ ПІДПРИЄМСТВ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	51
---	----

Фролова Г. І., Білоусова В. В., Столяров В. Ф.

УПРАВЛІННЯ ІТ ТРАНСФОРМАЦІЄЮ БІЗНЕСУ ЯК СКЛАДОВОЮ ДОВГОСТРОКОВОЇ СТРАТЕГІЇ	59
---	----

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

Сідельникова Л. П.

СОЦІАЛЬНІ ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОБУТУ ГРОМАДЯН	64
---	----

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Малишко В. В.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ, ПРИНЦИПІВ ТА СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ	69
---	----

Перчук О. В.

СТАНОВЛЕННЯ БЮДЖЕТУ ДЛЯ ГРОМАДЯН У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ В УКРАЇНІ.....	73
--	----

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

Коваль С. В.

ОБЛІК ПОТОЧНИХ РОЗРАХУНКІВ ТА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	78
--	----

Круковська О. В.

КОНЦЕПЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА СЕЛІ
ТА ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З БЮДЖЕТОМ85

Новак Н. П.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ ЗА ПОДАТКАМИ
Й ПЛАТЕЖАМИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПОДАТКОВИХ ВАЖЕЛІВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ
ПІДТРИМКИ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ89

АНОТАЦІЇ94

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ98

СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫМ ХОЗЯЙСТВОМ

<i>Добренко О. О.</i> СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РЫНКА ТРУДА	9
<i>Майборода Т. М.</i> АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СФЕРЫ ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ	16

ЭКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ ПРЕДПРИЯТИЯМИ

<i>Горячая О. Л., Белоусова В. В., Чаплыкин С. О.</i> НОВЫЕ МОБИЛЬНЫЕ МАРКЕТИНГОВЫЕ СТРАТЕГИИ В КОНТЕКСТЕ ЦЕЛЕВОГО РЫНКА И ЦЕЛЕВОЙ АУДИТОРИИ	23
<i>Жучинский О. Ю.</i> РЕТРОСПЕКТИВНЫЙ АНАЛИЗ ФОРМИРОВАНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КОНТРОЛЛИНГА В УПРАВЛЕНИИ РАЗВИТИЕМ ПРЕДПРИЯТИЙ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН	27
<i>Игнатенко М. М.</i> МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОЦЕНКИ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА КОМПАНИЙ РЕКРЕАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	32
<i>Кучеренко С. Ю., Леваева Л. Ю.</i> СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МОТИВАЦИОННОГО МЕХАНИЗМА УВЕЛИЧЕНИЯ ПРОДУКТИВНОЙ ЗАНЯТОСТИ НАСЕЛЕНИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ	36
<i>Мармуть Л. А., Кучеренко М. А.</i> НАПРАВЛЕНИЯ ИНФОРМАТИЗАЦИИ СЕЛЬСКОЙ КООПЕРАЦИИ	41
<i>Пилявский В. И.</i> СИСТЕМНОЕ УПРАВЛЕНИЕ ПОТЕНЦИАЛОМ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА	46
<i>Романюк И. А.</i> ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ФУНКЦИЙ ПРЕДПРИЯТИЙ РЕКРЕАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЕМ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ	51
<i>Фролова Г. И., Белоусова В. В., Столяров В. Ф.</i> УПРАВЛЕНИЕ ИТ ТРАНСФОРМАЦИЕЙ БИЗНЕСА КАК СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ДОЛГОСРОЧНОЙ СТРАТЕГИИ	59

ДЕМОГРАФИЯ, ЭКОНОМИКА ТРУДА, СОЦИАЛЬНАЯ ЭКОНОМИКА И ПОЛИТИКА

<i>Сидельникова Л. П.</i> СОЦИАЛЬНЫЕ РАСХОДЫ БЮДЖЕТА В СИСТЕМЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЛАГОСОСТОЯНИЯ ГРАЖДАН	64
---	----

ДЕНЬГИ, ФИНАНСЫ И КРЕДИТ

<i>Малышко В. В.</i> ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ ФУНКЦИЙ, ПРИНЦИПОВ И СТРАТЕГИЙ РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ФИНАНСОВ УКРАИНЫ	69
<i>Перчук О. В.</i> СТАНОВЛЕНИЕ БЮДЖЕТА ДЛЯ ГРАЖДАН В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ПУБЛИЧНЫМИ ФИНАНСАМИ В УКРАИНЕ	73

БУХГАЛТЕРСКИЙ УЧЕТ, АНАЛИЗ И АУДИТ

Коваль С. В.

УЧЕТ ТЕКУЩИХ РАСЧЕТОВ И ОБЯЗАТЕЛЬСТВ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ.....78

Круковская Е. В.

КОНЦЕПЦИИ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА
НА СЕЛЕ И УЧЕТА РАСЧЕТОВ С БЮДЖЕТОМ85

Новак Н. П.

ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА УЧЕТА РАСЧЕТОВ
ПО НАЛОГАМ И ПЛАТЕЖАМ И ПРИМЕНЕНИЯ НАЛОГОВЫХ РЫЧАГОВ
В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ПРАКТИКЕ ПОДДЕРЖКИ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА89

АННОТАЦИИ94

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ 98

CONTENTS

NATIONAL ECONOMY AND ITS MANADGEMENT

<i>Dobrenko O. O.</i> SOCIO-ECONOMIC PRECONDITIONS OF THE PROFESSIONAL LABOR MARKET FUNCTIONING	9
<i>Mayboroda T. M.</i> ANALYSIS OF THE CURRENT STATE REGULATION AT EDUCATION IN UKRAINE.....	16

ECONOMY AND MANAGEMENT OF ENTERPRISES

<i>Garyacha O. L., Bilousova V. V., Chaplykin S. O.</i> NEW MOBILE MARKETING STRATEGY IN THE CONTEXT OF TARGET MARKETS AND TARGET AUDIENCE	23
<i>Zhuchinskyi O. Iu.</i> RETROSPECTIVE ANALYSIS FOR FORMING AND CONTROLLING OF FOREIGN ENTERPRISES, THEIR MANAGEMENT AND DEVELOPMENT	27
<i>Ihnatenko M. M.</i> METHODOLOGICAL BASES FOR EVALUATION OF RESOURCE POTENTIAL AND RECREATIONAL BUSINESS ACTIVITIES	32
<i>Kucherenko S. Iu., Levaieva L. Iu.</i> IMPROVEMENT OF THE MOTIVATION MECHANISM FOR GROWTH OF THE POPULATION PRODUCTIVE EMPLOYMENT AT AGRICULTURAL TERRITORIES.....	36
<i>Marmul L. O., Kucherenko M. A.</i> DIRECTIONS OF IT COOPERATION IN AGRICULTURE ACTIVITIES	41
<i>Piliavskiy V. I.</i> SYSTEM OF THE POTENTIAL MANAGEMENT FOR STABLE DEVELOPMENT AT AGRICULTURAL ENTERPRISES	46
<i>Romaniuk I. A.</i> IMPLEMENTATION OF ENTERPRISES FUNCTIONING AND THEIR RECREATIONAL ACTIVITIES AT AGRICULTURAL TERRITORIES.....	51
<i>Frolova G. I., Bilousova V. V., Stoliarov V. F.</i> MANAGING DIGITAL TRANSFORMATION IN A BUSINESS AS A PART OF A LONG-TERM STRATEGY	59

DEMOGRAPHY, ECONOMY OF LABOUR, SOCIAL ECONOMICS AND POLITICS

<i>Sidelnykova L. P.</i> SOCIAL EXPENDITURE FOR BUDGET SYSTEM AND PROVIDING WELFARE OF CITIZENS.....	64
---	----

CURRENCY, FINANCE AND CREDIT

<i>Malyshko V. V.</i> FEATURES OF REALIZATION OF FUNCTIONS, PRINCIPLES AND STRATEGIES FOR PUBLIC FINANCES DEVELOPMENT IN UKRAINE	69
<i>Perchuk O. V.</i> CREATING BUDGET FOR CITIZENS IN THE PUBLIC FINANCIAL MANAGEMENT SYSTEM IN UKRAINE.....	73

ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

<i>Koval S. V.</i> ACCOUNTING OF CURRENT CALCULATIONS AND LIABILITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES	78
---	----

Krukovska O. V.

CONCEPT OF TAXATION ON SALARY
AND BUDGET CALCULATION ACCOUNTS AT SMALL ENTERPRISE85

Novak N. P.

IMPLEMENTATION OF THE INTERNATIONAL EXPERIENCE FOR CALCULATION
OF TAXES AND PAYMENTS AND APPLICATION OF TAX OBSERVERS
IN THE DOMESTIC PRACTICES TO SUPPORT THE SMALL AND MEDIUM BUSINESS.....89

SUMMARIES94

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS 98

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ **НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

УДК 331.5

О. О. Добренко

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РИНКУ ПРАЦІ

Анотація. У статті досліджується демографічна ситуація та умови економічного покращення на ринку праці. З'ясовано динаміку основних макроекономічних показників та їх вплив на фінансово-економічну кризу й темпи зниження. Досліджено аспекти кризових явищ професійного ринку праці щодо пропозиції та попиту робочої сили. Вказано, що укомплектування вакансій для висококваліфікованих працівників ускладнилося внаслідок низьких якісних характеристик значної кількості вільних робочих місць та низького рівня заробітної плати. Розглянуто структуру зареєстрованих безробітних і невідповідність професійної підготовки вимогам роботодавців, надлишок одних спеціалістів та дефіциту інших. Вказано причини розбалансованості ринку праці за професійним складом.

Ключові слова: демографічна ситуація, безробіття, зайнятість населення, економічне зростання, ринок праці.

Summary. The article investigates the demographic situation and conditions of economic improvement on the labor market. The dynamics of the main macroeconomic indicators and their impact on the financial and economic crisis and the pace of decline are determined. Investigation of the aspects of the crisis phenomena of the professional labor market in terms of supply and demand for labor. It was specified that the placement of vacancies for highly skilled workers was complicated by the low qualitative characteristics of a large number of vacancies and low wages. The article deals with the structure of the registered unemployed and the mismatch of vocational training to the requirements of employers, the surplus of some specialists and the shortage of others. The indicated reasons of labor market imbalance by professional structure.

Key words: demographic situation, unemployment, employment, economic growth, labor market.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-45-1-9-15

Постановка проблеми. Складність, багатогранність і масштабність розвитку професійного конкурентоспроможного ринку праці як складної системи передбачає множину взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою елементів та підсистем різної фізичної природи. Важливими факторами впливу на розвиток професійного ринку праці є демографічна ситуація, соціально-економічні процеси, професійне навчання, ринок інвестицій, міграційні процеси.

Аналіз досліджень і публікацій. Постійні зміни у соціальній та економічній сфері вимагали активувати дослідження з проблем розвитку ринку праці. Цій проблемі присвячені наукові роботи та фундаментальні дослідження українських вчених: Д. Б. Богині, В. І. Герасимчука, І. Ф. Гнебіденка, О. А. Гришнєвої, В. М. Дацюка, І. Г. Манцура, О. Ю. Рудченка, М. І. Долішного, Т. А. За-

яць, А. М. Колота, В. І. Куценка, В. В. Онікієнка, І. Л. Петрової, В. М. Петюха, М. В. Семикіної, В. О. Покришука, В. А. Савченка, О. С. Пономарьової та інших.

Метою статті є аналітичне дослідження соціально-економічних передумов функціонування професійного ринку праці України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Демографічна ситуація країни є одним із головних індикаторів її соціально-економічного розвитку та основою формування конкурентного професійного ринку праці. Динаміка чисельності та руху населення (народжуваність, смертність, міграція), а також його склад є важливими вихідними параметрами і основою розвитку професійного ринку праці. Динаміка чисельності населення, народжуваності та смертності в Україні показує наявність негативних тенденцій (табл. 1).

© О. О. Добренко, 2018

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Добренко О. О. Соціально-економічні передумови функціонування професійного ринку праці. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1 (45). С. 9–15.

References (APA):

Dobrenko, O. O. (2019). *Sotsialno-ekonomichni peredumovy funktsionuvannia profesiinoho rynku pratsi* [Socio-economic preconditions of the professional labor market functioning]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (45), 9–15 (in Ukr.).

Таблиця 1

Динаміка чисельності населення, народжуваності і смертності в Україні за період 1990–2017 рр. [1]

Роки	Чисельність населення, млн. осіб ²	Народжуваність, тис. осіб	Смертність, тис. осіб	Коефіцієнт народжуваності ³	Коефіцієнт смертності ³
1990	51,8	657,2	629,6	12,7	12,2
1995	51,7	493,0	792,6	9,5	15,4
2000	49,4	385,1	758,1	7,8	15,4
2001	48,7	376,4	745,9	7,7	15,3
2002 ¹	48,2	390,7	754,9	8,1	15,7
2003	47,8	408,6	765,4	8,5	16,0
2004	47,4	427,3	761,3	9,0	16,0
2005	47,1	426,1	782,0	9,0	16,6
2006	46,7	460,4	758,1	9,8	16,2
2007	46,5	472,7	762,9	10,2	16,4
2008	46,2	510,6	754,5	11,0	16,3
2009	46,1	512,5	706,7	11,1	15,3
2010	46,0	497,7	698,2	10,8	15,2
2011	45,8	502,6	664,6	11,0	14,5
2012	45,6	520,7	663,1	11,4	14,5
2013	45,4	503,7	662,4	11,1	14,6
2014	45,4	465,9	632,3	10,8	14,7
2015	42,9	411,8	594,8	10,7	14,9
2016	42,7	397,0	583,6	10,3	14,7
2017	42,6	364,0	574,1	9,4	14,5

Між двома останніми переписами — у січні 1989 р. та грудні 2001 р. — кількість наявного населення скоротилась з 51,7 до 48,7 млн. осіб, або на 5,8 %, і продовжує скорочуватися. За даними Держстату [1], чисельність населення у 2013 р. зменшилась до 45,4 млн. осіб, що на 12,2 % нижче за 1989 р. Слід зауважити, що чисельність населення скорочується і в інших країнах, але не з такою інтенсивністю.

Для сучасної демографічної ситуації в Україні характерні:

- негативні тенденції зменшення народжуваності і збільшення смертності, що призводить до загального зменшення чисельності населення;
- постаріння населення, збільшення навантаження на його працездатну частину;
- скорочення тривалості життя як чоловіків, так і жінок;
- погіршення здоров'я нації;
- посилення інтенсивності міграційних процесів, що має неоднозначний вплив на демографічну ситуацію завдяки як негативним, так і позитивним наслідкам.

Аналіз статистичних даних засвідчив, що кількість померлих відносно чисельності населення у 1990 р. зросла у 2017 р., що призвело

до збільшення коефіцієнту смертності з 12,2 до 14,5 %. Число народжених скоротилося відповідно з 657,2 до 364,0 тис. осіб, коефіцієнт народжуваності знизився з 12,7 до 9,4 %. Причини падіння народжуваності, за даними фахівців, можуть бути відокремлені у такі групи: економічні, соціальні, психологічні, біологічні; тобто економічні фактори часто не є визначальними у зниженні народжуваності, яке є історичною тенденцією, що притаманна також високорозвинутим країнам.

Результатом зниження народжуваності і зростання смертності є старіння населення. Так, експерти ООН вважають, що до 2050 р. тільки в Японії частка осіб старше 65 років перевищить 30 %. В Україні за період між переписами 1989 та 2001 рр. частка осіб у віці 60 років і старше зросла з 12,3 до 25,5 %. Питома вага осіб 65 років і старше в Україні зараз наближається до країн Західної Європи. Зазначена тенденція обумовлює посилення демографічного навантаження на працездатне населення України та спричиняє зростання частки населення, що потребує соціального захисту. Це, у свою чергу, негативно впливає на розвиток професійного ринку праці, знижує його конкурентні переваги.

Поліпшення демографічної ситуації в Україні можна очікувати лише за умов покращення еко-

¹ За даними Всеукраїнського перепису населення на 5 грудня 2001 р.

² Станом на 1 січня відповідного року. Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя й адміністративних даних частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

³ На 1000 наявного населення.

номічної ситуації і проведення виваженої соціальної та демографічної політики. Провідну роль у цьому мають відігравати:

- подолання бідності на основі зростання доходів та рівня життя населення;
- реформування трудової сфери шляхом формування конкурентних переваг професійного ринку праці через посилення мотиваційних механізмів, підвищення конкурентоспроможності робочої сили;
- забезпечення ефективної зайнятості населення, що має стати гарантією отримання робочого місця за певною професією;
- орієнтація демографічної політики на створення умов розширеного відтворення людського потенціалу;
- орієнтація державної політики у сфері охорони здоров'я на збереження трудового потенціалу країни, зокрема стимулювання здорового

способу життя, формування для цього відповідної нормативно-правової бази; створення ефективних механізмів підвищення якості і доступності медичного обслуговування.

Основними макроекономічними чинниками, що формують передумови розвитку професійного ринку праці, є:

- динаміка обсягів і темпів зростання виробництва, валового внутрішнього продукту, розширення виробництва пріоритетних галузей і сфер економіки; продуктивності праці та ін.;
- інвестиційна та інноваційна діяльність;
- розвиток підприємництва, малого і середнього бізнесу;
- доходи та життєвий рівень населення.

Динаміка основних макроекономічних показників засвідчила про вплив фінансово-економічної кризи на темпи їх зниження (табл. 2). У 2015 р. спостерігалось покращення ситуації щодо

Таблиця 2

Динаміка основних макроекономічних показників в Україні за 2013–2017 рр. [2]

Показник	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
ВВП номінальний, млрд. грн.	1464,2	1586,9	1988,5	2385,4	2982,9
ВВП на душу населення, грн. ¹	31988	35834	46210	55853	70224
Сільське господарство, %, річна	13,6	2,2	–4,8	6,3	–2,7
Промислове виробництво, %, річна	–4,3	–10,1	–13,0	2,8	0,4
Експорт, млрд. дол. США	78,7	65,4	47,9	46,0	54,0
Імпорт, млрд. дол. США	–95,7	–70,0	–49,6	–51,5	–60,8
Обмінний курс, грн/дол. середній	7,99	11,89	21,84	25,55	26,60
на кінець періоду	7,99	15,77	24,00	27,2	28,7
Державні фінанси, млрд. грн.					
Доходи зведеного бюджету	435,6 ²	456,1	652,0	782,9	1016,8
Видатки зведеного бюджету	483,9 ²	523,1	679,8	835,8	1056,8
Рівень безробіття (за методологією МОП), у % до економічно активного населення віком 15–70 років	7,3	9,3	9,1	9,3	9,5
Середньомісячна заробітна плата працівників, грн.	3 282	3 480	4 195	5 183	7 104

ВВП номінального, ВВП на душу населення, але зменшення загального обсягу промислового та сільськогосподарського виробництва.

У цьому контексті слід відмітити з 2016 року позитивну тенденцію випереджальних темпів зростання обсягів виробництва продукції переробної промисловості та збільшення, таким чином, її частки у структурі реалізації промислової продукції. Обсяги експорту впали з \$ 78,7 млрд. у 2013 р. до \$ 54,4 млрд. у 2017, що є негативною тенденцією.

Зміна макроекономічних показників під впливом фінансово-економічної кризи безпосередньо торкнулась і професійного ринку праці. Статистичні дані засвідчили, що з 2017 р. чисельність незайнятих громадян зросла на 2,2 % порівняно з 2013 р. при зменшенні вакансій.

¹ До відповідного періоду попереднього року.

² Розрахунки Мінекономрозвитку України.

За період 2013–2017 рр. відбувалась нестабільна тенденція щодо зменшення незайнятого населення. У 2014 р. спостерігалось збільшення незайнятого населення порівняно з попереднім роком на 12,7 %. У 2015 р. відбулось зменшення незайнятих громадян порівняно з попереднім роком на 10,2 %, в 2016 р. уже було збільшення незайнятих на 10 % порівняно з попереднім роком. Це пояснюється нестабільністю як економічного розвитку в державі, так і в регіональних розбіжностях.

Наведені дані свідчать про неефективність проведення структурної перебудови економіки України, незбалансованість розвитку виробничої сфери та сфери освітніх послуг, що потребує застосування ефективних державних механізмів регулювання цих процесів.

Кризові явища торкнулися і професійного ринку праці щодо пропозиції та попиту робочої сили. Найбільша кількість вакансій станом на кінець 2018 р. надійшла від підприємств переробної промисловості, у оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів, у транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності [3].

За даними державної статистики, найбільш популярними професіями, на які спостерігається попит роботодавців у 2018 р., були професії висококваліфікованих робітників з інструментом (23,5 % від загальної кількості заявлених вакансій) і робітників з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин (17,3 %), а найменша — серед кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства (1,2 %) і технічних службовців (4,1 %), інших професій. Залишається великий попит на спеціалістів вищого рівня, топ-менеджерів, а також економістів, менеджерів, лікарів, інженерів з відповідним досвідом роботи та високим рівнем кваліфікації, а також IT-спеціалістів високої кваліфікації.

Серед незайнятих громадян, які шукали роботу у 2018 році, 64,7 % мали вищу, неповну вищу або професійно-технічну освіту, серед яких значну частину становили висококваліфіковані працівники з високою заробітною платою за попереднім місцем роботи; 17,1 % шукачів роботи мали обмежені можливості щодо працевлаштування внаслідок наявності лише середньої освіти, відсутності необхідних професійних умінь та навичок належного рівня, а також досвіду роботи [4].

Станом на кінець 2013 року на одне вільне робоче місце претендувало 10 громадян, що шукали роботу. Серед представників найпростіших професій та тих, що не мали профпідготовки, на одне вільне робоче місце претендувало 12 осіб, серед технічних службовців — 18 осіб, серед робітників з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин на одне вільне робоче місце претендувало 16 осіб, серед кваліфікованих робітників сільського та лісового господарства, риборозведення та рибальства — 34 особи. У той же час серед кваліфікованих робітників з інструментом налічувалося 6 претендентів на одну вакансію, а серед фахівців та професіоналів відповідно 9 та 5 претендентів [5, с. 50].

За професійними ознаками найбільший попит на робочу силу на кінець 2013 р. спостерігався на кваліфікаційних робітників з інструментом (19,0 % від загальної кількості заявлених вакансій) і професіоналів (17,1 %). Найменший попит — на кваліфікованих робітників сільського та лісово-

го господарства, риборозведення та рибальства (1,4 %) і технічних службовців (3,2 %) [6, с. 101].

Значна частина незайнятих громадян не влаштовує роботодавців внаслідок особливих вимог щодо рівня кваліфікації та досвіду роботи.

При цьому вирішення проблеми укомплектування вакансій для висококваліфікованих працівників ускладнилося внаслідок низьких якісних характеристик значної кількості вільних робочих місць, зокрема, низького рівня заробітної плати. Найбільше вакансій з мінімальною заробітною платою спостерігалось у Вінницькій, Волинській, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Київській, Кіровоградській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Херсонській, Чернівецькій, Чернігівській областях — від 15 до 26 %. Практично у 17 областях пропонувалась мінімальна заробітна плата на низькому рівні.

Державною службою зайнятості в 2017 р. було досягнуто позитивної динаміки за основними напрямками діяльності державної служби зайнятості. З підвищенням результативності роботи при оперативному працевлаштуванні громадян кількість безробітних станом на 1 січня 2018 року, порівняно з відповідною датою 2017 року, скоротилася на 9 % (на 36 тис.) і становила 354 тис.

За даними державної служби статистики України та адміністративними даними державної служби зайнятості, на 1 лютого 2019 року допомогу з безробіття отримували 305 тис. осіб, що на 7 тис. осіб менше, ніж на 1 лютого 2018 року.

Структура зареєстрованих безробітних станом на 01.02.2019 року має такий вид. Структура безробітних за статтю: у загальній кількості зареєстрованих безробітних чоловіки становили — 174 тис. осіб (або 48 %), жінки — 190 тис. осіб (або 52 %). За віковими групами: 30 % зареєстрованих безробітних були у віці до 35 років; 29 % — у віці від 35 до 45 років; 41 % — у віці понад 45 років. За освітою: 42 % зареєстрованих безробітних мали вищу освіту, 38 % — професійно-технічну, 20 % — загальну середню освіту [7] (рис. 1–2).

Така ситуація вимагає втручання держави щодо перенавчання спеціалістів та створення відповідних робочих місць. Це свідчить про невідповідність професійної підготовки вимогам роботодавців, а також надлишок одних спеціалістів і дефіцит інших, тобто розбалансованість ринку праці за професійним складом. Основна причина в тому, що сучасний стан розвитку економіки України характеризується трансформаційними процесами, метою яких є вихід на нові, більш прогресивні технології.

На початку 2019 року кількість роботодавців, які співпрацювали із центрами зайнятості, збільшилась на 9 %, що становить майже 44 тисячі. Кількість вакансій, згідно з базою даних державної служби зайнятості, порівняно із січнем 2018

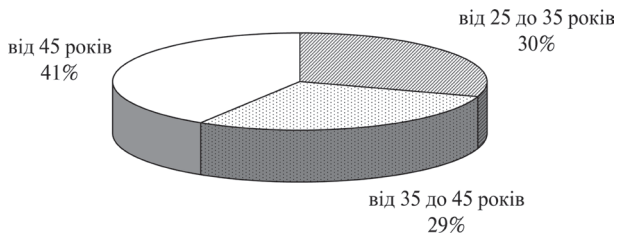

Рис. 1. Розподіл зареєстрованих безробітних за віковими групами (станом на 01.02.2019 року, авторська розробка)

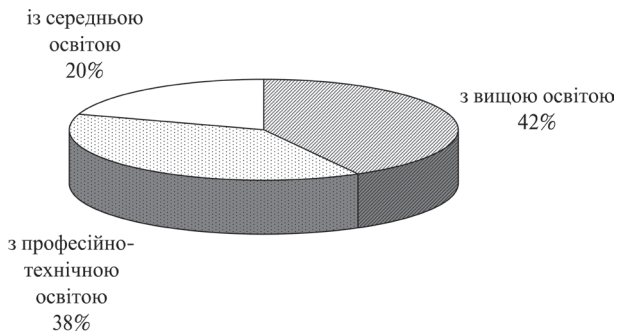

Рис. 2. Розподіл зареєстрованих безробітних за освітою (станом на 01.02.2019 року, авторська розробка)

року, збільшилась на 10 % — до 143 тис. одиниць. Зростання кількості вакансій відбулося майже в усіх регіонах.

Відсутність комплексного, системного підходу до потреб кадрового забезпечення виробничої сфери як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях призвели до зростання невідповідності між потребою у кваліфікованих кадрах і професійно-кваліфікаційною структурою, що існує.

Це пояснюється тим, що структура професійного ринку праці лежить в площині суттєвої регіональної диференціації рівня розвитку економіки і, як наслідок, в суттєвій різниці попиту і пропозиції робочої сили, у тому числі за професійно-кваліфікаційними ознаками. Наприклад, в депресивних регіонах, де спостерігається більш високий рівень безробіття, знизився якісний склад трудових ресурсів під впливом певних чинників:

- тривалого безробіття значної частини населення, яке призвело до втрати професійної компетенції робочої сили (знання, вмінь, навиків), тобто дискваліфікації;

- перерозподіл певної частини кваліфікованої робочої сили в ті галузі і сфери, де мається попит на малокваліфіковану робочу силу. Наприклад, відбувся відтік спеціалістів, інженерів, робітників з промислових підприємств (у зв'язку із неповною зайнятістю, прихованим безробіттям, практикою резервування робочої сили, затримкою або невиплатою заробітної плати) у сферу торгівлі, послуг, тіньової зайнятості. Це явище та-

кож призводить до втрати професійно-кваліфікаційного рівня працівників;

- звуження масштабів відтворення кваліфікаційної робочої сили, обумовленого у структурі попиту на відповідні професії. В умовах різкого зниження промислового виробництва знижується потреба в підготовці висококваліфікованих робітників, техніків, інженерів. Переорієнтація структури навчальних місць у ЗВО, які фінансуються за рахунок державного бюджету, на користь економічних, управлінських і юридичних спеціальностей відповідає виключно кон'юнктурному попиту населення на сьогоднішній день і несе в собі загрозу перспективам розвитку трудового потенціалу суспільства. Відсутність системи масової професійної підготовки кваліфікованих робітників підриває можливості майбутнього економічного зростання в державі у зв'язку з тим, що кадрова підсистема цього процесу залишається небезпечною;

- зниження рівня життя більшості сімей стає перешкодою отримання професійної освіти дітьми. Мова йде не стільки про недоступність отримання платної освіти, скільки про неможливість утримання дітей, що підростають, які отримують професійну освіту безоплатно, але ще не працюють.

Вступ в трудове життя без професії і спеціальності є проблематичним для молодих людей, перспективою для них є залишитися зайнятим у сфері некваліфікованої, переважно фізичної праці на все життя.

Така ситуація є перешкодою розвитку професійного ринку праці, тобто на перший план виходить проблема щодо створення нових високоефективних робочих місць за професійно-кваліфікаційним складом, підвищення конкурентоспроможності робочої сили, а також задоволення вимог роботодавців.

Найважливіший фактор, який загострив і нові проблеми, це знецінення праці. Різко знизилась і її частка у витратах підприємства. Заробітна плата більшості працівників не виконує ані відтворювальної, ані стимулювальної функцій. Це значною мірою пояснює деякі ірраціональні з погляду теорії ринку праці мотиви формування пропозиції і попиту робочої сили на ньому, що проявляється в умовах становлення багатоукладної економіки.

Вибір людиною сфери зайнятості (державний або недержавний сектор) та її форми значною мірою залежить від віку, статі, професії, місця роботи. Найбільшу схильність до підприємницької діяльності проявляє молодь. Для одних це пов'язано з можливістю підвищити свої доходи, для інших, зокрема молодих фахівців, — проявити свою індивідуальність, задовольнити потребу у творчості. Для жінок привабливість дрібного бізнесу і самозайнятості пов'язана з можливістю вільно розпоряджатись своїм часом порівняно із традиційними формами зайнятості у державному секторі.

Таким чином, для вирішення проблем конкурентоспроможності професійного ринку праці необхідно змінювати відношення до людини, підготовки і використання професіоналів і становлення держави України як лідера.

У контексті розгляду вказаної проблеми щодо розвитку професійного ринку праці слід відмітити, що серед осіб, не зайнятих трудовою діяльністю, що є клієнтами державної служби зайнятості, у 2018 р. — 30 % зареєстрованих безробітних були у віці до 35 років.

Чисельність випускників, які закінчили вищі навчальні заклади, у 2017 р. становить 421 тисячу фахівців, що на 34 тисячі осіб (8,9 %) більше, ніж у 2016 р. У 2018 на обліку в державній службі зайнятості перебувало 304 тисячі безробітних, 47 % з яких мають вищу освіту. Не зважаючи на позитивну тенденцію, ситуація на ринку праці досить складна. Серед головних проблем є професійно-кваліфікаційний дисбаланс між попитом та пропозицією робочої сили. Зокрема, 70 % випускників освітніх закладів здобувають вищу освіту, 30 % — професійну. Це говорить про те, що існує проблема працевлаштування молоді з різних причин, у тому числі їх низької конкурентоспроможності. Дієвою формою підтримки молодіжної зайнятості стало працевлаштування молодих безробітних громадян шляхом надання роботодавцю дотацій. За рік роботи молода людина може стати фахівцем та закріпитися на виробництві.

З метою кількісного та якісного аналізу стану забезпечення молоді України першим робочим місцем після здобуття вищої та професійно-технічної освіти необхідно ввести щорічну статистичну звітність, де відображатимуть дані щодо:

- чисельності молоді, яка отримала вищу та професійно-технічну освіту та забезпечена першим робочим місцем на підприємстві, якому надано дотацію;

- кількості роботодавців, які одержали дотацію на забезпечення молоді першим робочим місцем;

- розміру одержаної дотації роботодавцями на забезпечення молоді, яка отримала професійно-технічну та вищу освіту, першим робочим місцем.

Таким чином, розвиток професійного ринку праці потребує запровадження комплексу невідкладних заходів. Зокрема, з метою стимулювання роботодавців щодо прийняття на роботу молоді, яка закінчила професійно-технічні та вищі навчальні заклади, і забезпечення їх першим робочим місцем необхідно розширити перелік професій та спеціальностей, за якими роботодавцям може надаватися дотація для забезпечення молоді першим робочим місцем, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України №223 від 19 березня 2008 р.

Доцільно передбачити механізм контролю за наданням дотації роботодавцям на забезпечен-

ня молоді, яка отримала професійно-технічну та вищу освіту, першим робочим місцем, а також механізм повернення дотації роботодавцями, які протягом двох років скоротили молодого працівника, працевлаштованого з надання дотації роботодавцю, невиконання ними інших умов, передбачених частиною другою ст. 4 Закону України «Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю».

Слід визначити основні причини низької активності роботодавців щодо розширення сфери залучення випускників професійно-технічних та вищих навчальних закладів до праці: виявляти причини звільнення осіб, які були прийняті на роботу за направленням Державної служби зайнятості після закінчення професійного навчання; розробляти довгострокові програми підготовки фахівців для галузей національної економіки та вдосконалення механізмів надання пільг роботодавцям; забезпечити участь роботодавців в управлінні освітнім процесом через систему наглядових рад.

З метою підвищення підготовки кадрів через систему професійно-технічних навчальних закладів та додаткових стимулів для випускників шкіл вступати до ПТУ необхідно істотно підвищити розмір стипендії у 2,4 раза замість раніше передбаченого підвищення в 1,9 раза.

Важливе значення підвищення конкурентоспроможності й розвитку професійного ринку праці мають розвиток соціального партнерства та соціального захисту безробітних, створення умов для підвищення територіальної, професійної і соціальної мобільності робочої сили; консолідація фінансових коштів для реалізації заходів щодо запобігання безробіттю і підвищення ефективності їх використання.

Таким чином, підвищення конкурентоспроможності та розвитку професійного національного ринку праці — це комплексна проблема, вирішення якої залежить від державного регулювання цих складних процесів.

Висновки. Аналіз передумов розвитку професійного ринку праці виявив низку негативних тенденцій щодо демографічної ситуації, проблем укомплектування вакансій для висококваліфікованих працівників внаслідок низьких якісних характеристик значної кількості вільних робочих місць, зокрема низького рівня заробітної плати.

Тенденції розвитку професійного ринку праці засвідчили, що сьогодні ринок висуває нові вимоги до шукачів робочих місць (уміння діяти у непередбачених ситуаціях, прийняття відповідних рішень, критичне мислення, готовність до підвищення професійної кваліфікації, роботи в команді, кооперування і т. д.), тобто підприємствам потрібні креативні працівники, готові швидко

реагувати на переміни. У інноваційному розвитку чільне місце займає особистість з новаторським духом, активністю, яка прагне до самовдосконалення, збагачення знаннями.

Література

1. Населення / Державна служба статистики України. URL : http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html (дата звернення: 13.04.2019).
2. Україна: перспективи розвитку / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. *Консенсус-прогноз*. Квітень 2018. URL : <http://me.gov.ua/Documents/Download?id=52c2986e-91b6> (дата звернення: 13.04.2019).
3. Соціально-економічне становище України за січень 2018 року / Державна служба статистики України. URL : http://ukrstat.gov.ua/druk/soc_ek/2018/publ_01_2018_u.html (дата звернення: 13.04.2019).
4. Економічна активність населення України 2017 : [стат. збірник] / Державна служба статистики України. К., 2018. 205 с.
5. Праця України у 2013 р.: [статистичний збірник] / Державна служба статистики України. К., 2014. 333 с.
6. Ринок праці України в 2013 році: [аналітично-статистичний збірник]. К. : ДЦЗ Міністерство соціальної політики України, 2014. 266 с.
7. Ситуація на ринку праці та результати діяльності державної служби зайнятості у січні-

квітні 2019 року / Державна служба зайнятості. URL : <http://dcz.gov.ua/analitics/68> (дата звернення: 13.04.2019).

References

1. State Statistics Service of Ukraine. Population Retrieved from http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html (accessed date 13.04.2019).
2. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2018). Ukraine: prospects for development. Retrieved from <http://me.gov.ua/Documents/Download?id=52c2986e-91b6> (accessed date 13.04.2019).
3. State Statistics Service of Ukraine. Socio-economic situation of Ukraine in January 2018. Retrieved from http://ukrstat.gov.ua/druk/soc_ek/2018/publ_01_2018_u.html (accessed date 13.04.2019).
4. State Statistics Service of Ukraine (2018). Economic activity of the population of Ukraine in 2017. Kiev, 205 p.
5. State Statistics Service of Ukraine (2014). Ukraine's Work in 2013. Kiev, 333 p.
6. Ministry of Social Policy of Ukraine (2014). Labor Market of Ukraine in 2013. Kiev, DPZ Ministry of Social Policy of Ukraine Publ., 266 p.
7. State Employment Service (2019). Situation in the labor market and results of the State Employment Service in January-April 2019. Retrieved from <http://dcz.gov.ua/analitics/68> (accessed date 13.04.2019).

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГАЛУЗІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено основні напрямки реформи галузі освіти внаслідок дії механізму державного регулювання, проголошені Міністерством освіти і науки України на середньостроковий період. Автором проаналізовано основні тенденції, що склалися в освітньому секторі за останні роки, а саме щодо зміни кількості та складу учнів/студентів у дошкільних, загальноосвітніх, професійних (професійно-технічних) та вищих навчальних закладах, а також ситуацію щодо їх фінансування. Наявні тенденції відображують основні зміни внаслідок державного регулювання системи освіти, що уже виявляються в 2017 році та підкреслюють основні недоліки, на рішення яких мають бути спрямовані подальші кроки уряду.

Ключові слова: державне регулювання, галузь освіти, реформа галузі освіти, дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні навчальні заклади, професійні (професійно-технічні) навчальні заклади, вищі навчальні заклади.

Summary. The author of the article research the main directions of the reform in educational sphere as a result of the mechanism of state regulation proclaimed by the Ministry of Education and Science of Ukraine in the medium term. It is analyzed the main tendencies in the educational sector in recent years, namely, the change in the number and composition of students in pre-school, general, professional (vocational) and higher educational institutions, as well as the situation with their financing. The current trends reflect the major changes as a result of the state regulation of the education system, which are already detected in 2017, and highlight the main shortcomings that need to be addressed in the next steps.

Key words: state regulation, education, education reform, pre-school educational institutions, general educational institutions, professional (vocational) educational institutions, higher educational establishments.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-45-1-16-22

Постановка проблеми. Українське суспільство знаходиться на межі переходу до нового типу суспільних відносин, що характеризується підвищенням ролі в економіці інформаційних технологій та знань, інноватизацією та значними глобалізаційними процесами, що змінюють умови життя і ціннісні орієнтири людей. Все це вимагає зміни та модернізації існуючої української системи освіти відповідно до нових викликів сьогодення, яка зберегла багато застарілих ознак ще з радянських часів. Питання щодо її реформування піднімалося багато разів як серед наукових представників, так і політичних діячів. Незважаючи на це, рішучі дії з боку Міністерства освіти і науки України (далі — МОН) почалися приблизно в 2016 році і розраховані на середньострокову перспективу, що не дозволяє нам повноцінно оцінити отримані результати за різними напрямками. Але аналіз існуючого стану державного регулювання в галузі освіти та його зміни відповідно до попередніх років є важливим етапом дослідження і дає змогу

сформувати основні напрямки подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання аналізу загального стану галузі освіти підіймалося достатньо часто в науковій літературі, чому присвячені роботи Л. Березівської [5], Г. Касьянова [3], групи авторів академії педагогічних наук України на чолі з В. Г. Кременем [4], І. С. Каленюк [10] тощо. У рамках останнього етапу реформування системи освіти працювали А. С. Воронцова [6], В. В. Горак [2], М. В. Красуля [9], Т. В. Матюк [7] та багато інших. Незважаючи на значні напрацювання в зазначеній темі, на нашу думку, в науковій літературі недостатньо висвітленим залишається питання аналізу останніх тенденцій державного регулювання в галузі освіти в контексті сучасної реформи МОН для розуміння змін, що відбуваються.

Метою статті є проведення ґрунтовного аналізу сучасного стану та основних тенденцій державного регулювання галузі освіти в Україні.

© Т. М. Майборода, 2018

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Майборода Т. М. Аналіз сучасного стану державного регулювання галузі освіти в Україні. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1 (45). С. 16–22.

References (APA):

Mayboroda, T. M. (2019). *Analiz suchasnoho stanu derzhavnoho rehulivannia haluzi osvity v Ukraini* [Analysis of the current state regulation at education in Ukraine]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (45), 16–22 (in Ukr.).

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні держава на сьогоднішній день має досить високий ступінь впливу на освітню сферу, що спричинене передусім процесом активного реформування цього сектору. Передбачаються системні зміни в системі освіти строком до 2020 року за чотирма напрямками:

- реформа середньої освіти «Нова українська школа» (далі — НУШ);
- модернізація професійно-технічної освіти;
- забезпечення якості вищої освіти;
- створення нової системи управління та фінансування науки [1].

Отже, було значним чином трансформовано нормативно-правову базу, зокрема в ЗУ «Про освіту» та суміжні з ним акти, розроблено багато методичних та інформаційних матеріалів на рівні МОН про напрямки реформи освітньої системи та основні поняття тощо.

У результаті проведення такої реформи передбачається впровадження нових стандартів

освіти, покращення матеріально-технічної бази навчальних та наукових закладів, запровадження прозорої та достатньої системи фінансування галузі освіти і науки; підвищення престижу науково-педагогічної праці [2].

Детально проаналізувавши основні теоретичні положення, що стосуються галузі освіти, пропонуємо розглянути основні його показники в Україні в динаміці на основі офіційної статистичної інформації.

Розглядаючи пропозицію освітніх послуг, згідно з офіційною статистичною базою, є можливість розглянути лише формальні заклади освіти. Проаналізуємо динаміку зміни кількості основних груп освітніх провайдерів в Україні та місць в них.

На рис. 1 відображена загальна кількість дошкільних навчальних закладів (далі — ДНЗ) та кількість місць в них за 2000–2017 роки.

Хоча мережа дошкільних освітніх провайдерів і не є прямим об'єктом існуючої реформи

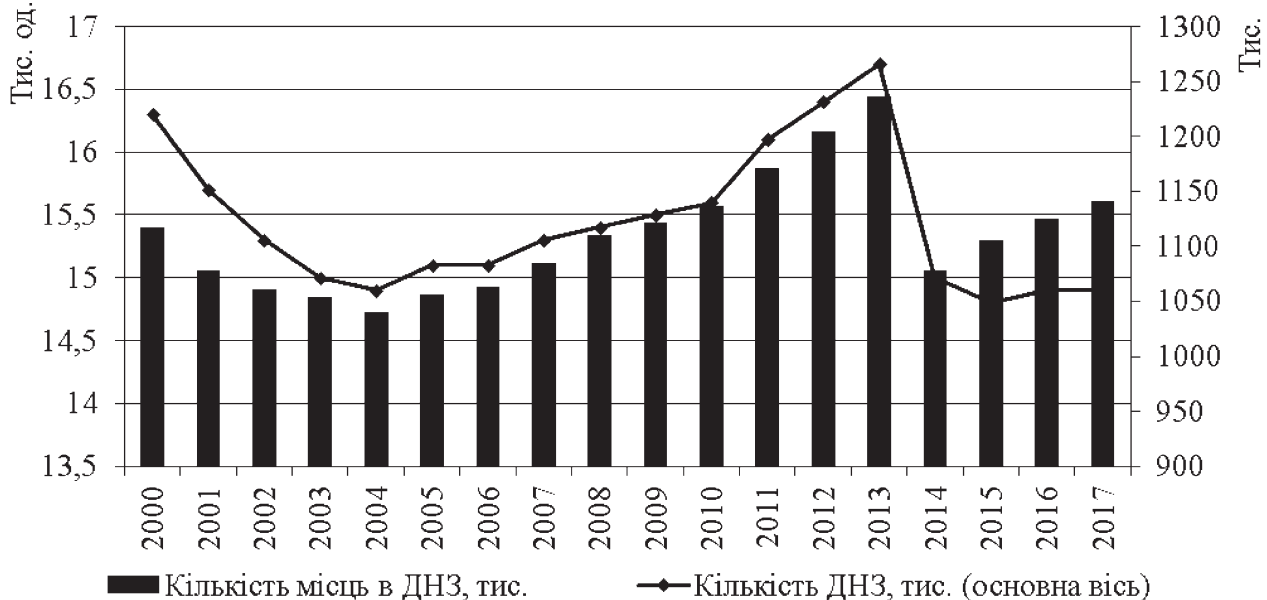

Рис. 1. Динаміка кількості ДНЗ України та наявних в них місць за 2000–2017 рр. (складено автором на основі офіційних даних Державної служби статистики України)

освіти, проте уряд має на меті вирішити існуюче питання перенавантаження таких навчальних закладів шляхом створення додаткових місць. Як бачимо на графіку рис. 1, кількість ДНЗ в Україні за аналізований період поступово зменшувалась: значення за 2017 рік є меншим за 2000 рік на 8,6 %, кількість місць в них залишається приблизно на одному рівні і починаючи з 2014 року рівномірно зростала. Розрив у 2014 році пояснюється виключенням зі статистичних даних тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. Станом на 2017 рік кількість дошкільних закладів освіти складала 14,9 тис. одиниць (57 % охоплення), які

розраховані на 1141 тис. місць (на 1,4 % більше за попередній рік).

Щодо загальноосвітніх навчальних закладів освіти (далі — ЗНЗ), динаміка яких наведена на рис. 2, то їх кількість також скорочувалася з 22,2 тис. од. у 2000 році до 16,2 тис. од. у 2017 році (тобто приблизно на 27 %). Скорочення відбувається передусім за рахунок малокомплектних та неконкурентоспроможних одиниць, що, на жаль, часто характерні для сільської місцевості. Причому кількість місць в них зменшилась майже на 42 % і становила 3922 тис. учнів.

Реформування середньої освіти передбачало створення НУШ, що відбулося в рамках пілотного проекту у 2017/2018 н. р. для 100 навчальних

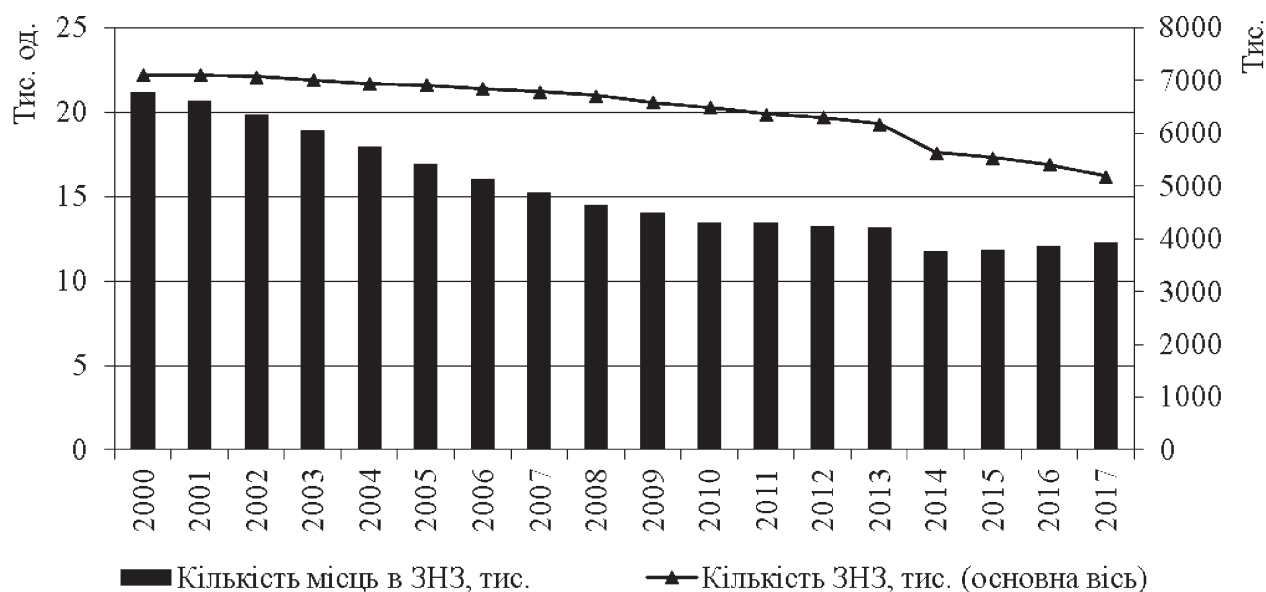

Рис. 2. Динаміка кількості ЗНЗ України та наявних в них місць за 2000–2017 рр. (складено автором на основі офіційних даних Державної служби статистики України)

закладів загальної середньої освіти (відповідно до ЗУ «Про проведення всеукраїнського експерименту на базі загальноосвітніх навчальних закладів» [8]). У цілому, за результатами опитування ДНУ «Інститут освітньої аналітики» [9], як представники нових ЗНЗ (директори, вчителі), так і батьки зазначають позитивні зрушення в якісному аспекті шкільної освіти.

Окрім цього, в рамках реформи децентралізації відбувається формування опорних шкіл, філій та освітніх округів, що дозволяє підвищити якість освіти в сільській місцевості. У зв'язку з новациєю їх введення на сьогоднішній день не існує достатньої статистичної інформації. Так, за даними МОН, станом на 2016 рік налічувалося приблизно 137 опорних шкіл, а у 2018 — 530 опорних шкіл та 986 філій, з них в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) — 224 ОШ і 405 філій відповідно [9].

Наступним рівнем освіти, що також буде реформуватися і є важливою складовою для формування робочих професій в країні, є професійно-технічні навчальні заклади (далі — ПТНЗ). Розглянемо динаміку їх зміни та кількості студентів у них (рис. 3).

Як бачимо, кількість ПТНЗ поступово зменшувалась за аналізований період і станом на 2017 рік складала 756 од., що на 22,1 % менше за відповідне значення 2000 року. Причинами такого скорочення можна вважати зменшення виробничих зв'язків з промисловими підприємствами через проблеми з їх діяльністю у зв'язку з економічною та політичною кризою в країні. Кількість студентів також зменшувалась до рівня 269,4 тис. осіб у 2017 році, що на 48,6 % менше за відповідний рівень 2000 року. Така ситуація пояснюється негативними тенденціями в демографічному та

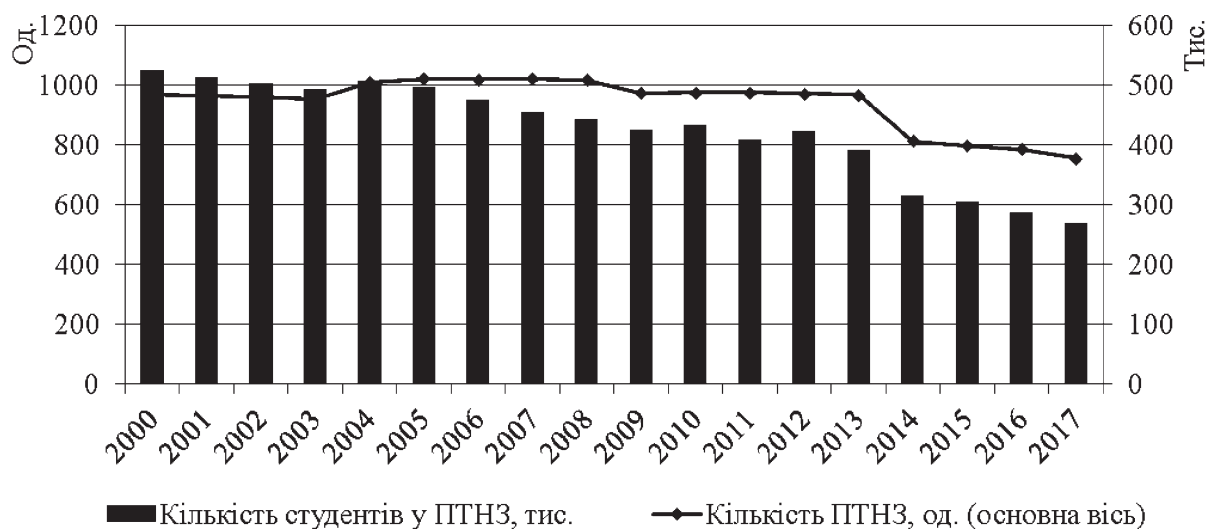

Рис. 3. Динаміка кількості ПТНЗ України та кількості студентів в них за 2000–2017 рр. (складено автором на основі офіційних даних Державної служби статистики України)

міграційному стані населення, зокрема молоді, падінням престижу робітничих професій тощо.

У рамках реформи освіти очікується подальше зменшення кількості ПТНЗ у розрізі малокомплектних закладів (з контингентом учнів менше 300 осіб) шляхом приєднання їх до більш потужних [9].

Досліджуючи співвідношення випущених та працевлаштованих студентів ПТНЗ України (рис. 4), бачимо, що в середньому понад 80 % сту-

дентів отримують роботу. Решта, відповідно до статистичних даних, продовжують навчання у інших навчальних закладах (станом на 2016/2017 н.р. — 7,3 %), або залишаються непрацевлаштованими (станом на 2016/2017 н.р. — 10,3 %). Як бачимо, випускники ПТНЗ формують лави зайнятого та безробітного населення на ринку праці.

Наступними важливими елементами системи освіти, що також прямо пов'язані з ринком праці, є вищі навчальні заклади (далі — ВНЗ) різного

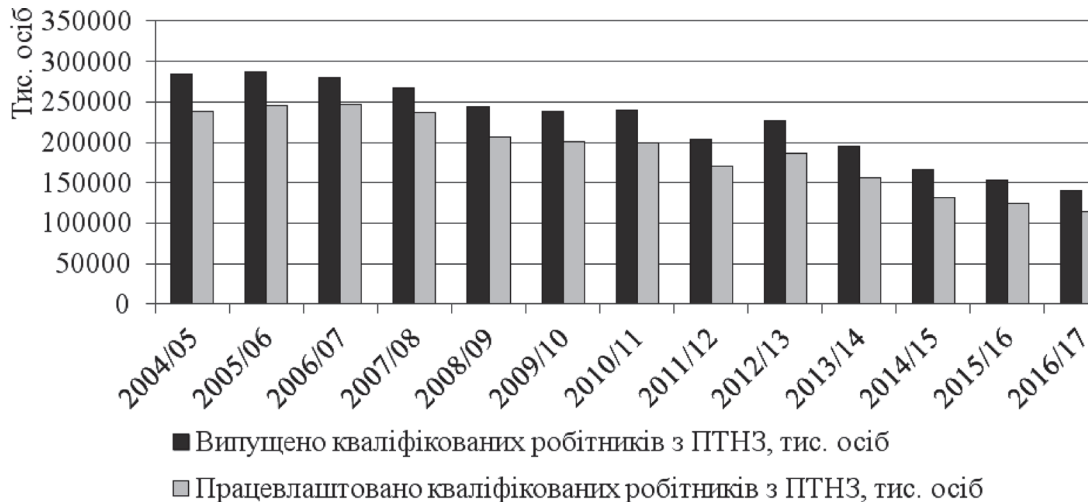

Рис. 4. Динаміка співвідношення випущених та працевлаштованих студентів ПТНЗ України за 2004–2017 рр.

рівня акредитації, динаміка зміни яких в Україні відображена на рис. 5.

Кількість вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації скоротилась на 44,0 % у 2017 році порівняно з 2000, що спричинило і зменшення

кількості місць в них — з 528 тис. осіб до 208,6 тис. осіб. Для ВНЗ III–IV рівнів акредитації також спостерігалось зменшення їх загальної кількості, проте меншими темпами — порівняно з 2000 р. в 2017 р. відбулося скорочення на 8,3 % до рівня 289 установ.

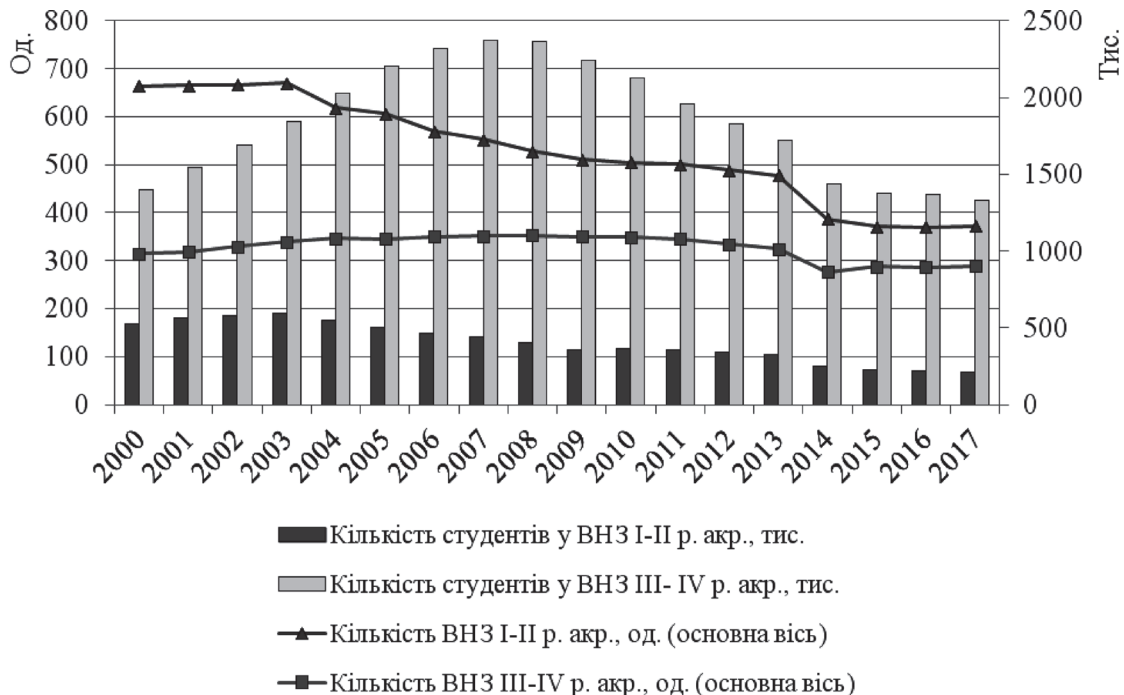

Рис. 5. Динаміка кількості ВНЗ України та кількості студентів в них за 2000–2017 рр. (складено автором на основі офіційних даних Державної служби статистики України)

Кількість студентів також незначно скоротилась до рівня 1330 тис. осіб у 2017 році (менше на 5,2 % порівняно з 2000 роком). Загалом за обома рівнями спостерігається негативна тенденція до скорочення кількості студентів, що зумовлено передусім демографічною кризою у відповідні роки та підвищенням тенденції навчання закордоном.

Інформація щодо співвідношення випущених фахівців ВНЗ України та випускників, що отримали направлення на роботу, наведена на рис. 6. На жаль, офіційно згрупованих даних щодо кількості працевлаштованих випускників ВНЗ не надано на центральному рівні.

Можна зробити висновок, що частка випускників, що отримали направлення на роботу, поступово скорочується в цілому з 32,6 % у 2005 р. до 13,98 % у 2017 р. Кількість випускників також зменшується, що зумовлено демографічними та міграційними рухами населення. Як свідчить практика, випускникам ВНЗ влаштуватися на роботу за спеціальністю є досить складно, що зумовлено відсутністю практичного досвіду та досить часто низьким відсотком необхідних роботодавцю компетенцій.

Одним із показників державного регулювання тієї чи іншої сфери є фінансове забезпечення освіти, що здійснюється за рахунок бюджетних

Рис. 6. Динаміка співвідношення випущених фахівців ВНЗ України та випускників, що отримали направлення на роботу, за 2005–2017 рр. (складено автором на основі офіційних даних Державної служби статистики України)

коштів. Відповідно до діючої реформи передбачено збільшення фінансування головних освітніх провайдерів для більш якісного надання освітніх послуг. Пропонуємо простежити динаміку зміни

фінансування різних складових системи освіти (дошкільного, загального середнього, професійно-технічного та вищого рівнів) за 2000–2017 роки по Україні (рис. 7).

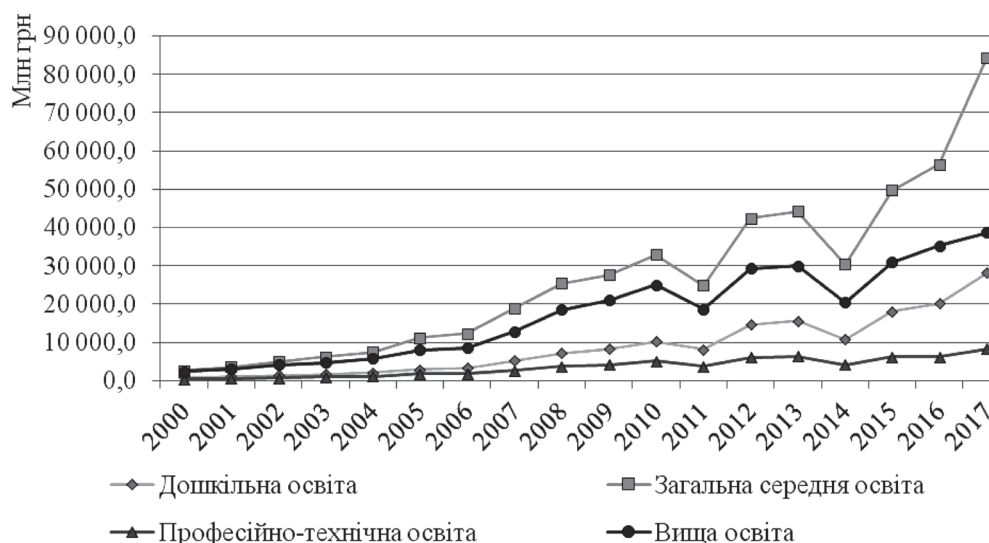

Рис. 7. Динаміка загальних видатків зведеного бюджету України на окремі рівні системи освіти за 2000–2017 рр., млн. грн. (складено автором на основі офіційних даних Державної служби статистики України)

Як бачимо, за аналізований період спостерігалось зростання витрат держави на систему освіти з 7 085,5 млн. грн до 177 755,7 млн. грн, тобто більше ніж в 25 разів. У структурі фінансування освіти найбільшу частку займала загальна середня освіта (станом на 2017 рік складала 47,45 % у всіх витратах на освіту, причому ця частка зросла на 3,78 % порівняно з попереднім роком, що зумовлено активним етапом реформування даної сфери). На другому місці знаходиться державне фінансування вищої освіти, частка якої скоротилась на 32,54 % порівняно з рівнем 2000 року. Станом на 2017 рік у структурі всіх витрат на освіту вища освіта складала 21,76 %. Це зумовлено скороченням місць державного замовлення у ВНЗ та впровадженням вимог до залучення додаткових фінансових ресурсів на цьому рівні. У структурі витрат спостерігається зростання частки витрат на дошкільну освіту (показник за 2017 рік збільшився на 4,73 % відповідно до рівня 2000 року). Найменшим фінансування є у галузі професійно-технічної освіти, що складала лише 4,66 % від загальної суми витрат на освіту у 2017 році. Ситуація повинна змінитися в наступних роках, адже передбачено активне реформування та модернізація цього освітнього рівня.

У цілому станом на 2017 рік фінансування системи освіти складало 5,4 % від ВВП країни, що є достатньо хорошим показником (для розвинених країн світу цей показник коливається на рівні 5–6% від ВВП).

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, слід відмітити, що держава грає суттєву роль в процесі функціонування й розвитку вітчизняної системи освіти, що зумовлено передусім специфікою цього виду діяльності та активною фазою його реформування. Проаналізований сучасний стан галузі освіти дозволяє стверджувати про поступове зростання кількості місць в дошкільних навчальних закладах, скорочення кількості загальноосвітніх (передусім малокомплектних та неконкурентоспроможних), професійних (професійно-технічних) та вищих навчальних закладів. Причому кількість студентів у професійній та вищій освіті має тенденцію до скорочення. Щодо аналізу випускників, то для професійної освіти ситуація в цілому є позитивною, адже, за статистичними даними, приблизно 80 % влаштовується на роботу. Відмітимо, що саме в цій сфері на ринку праці існує нестача кваліфікованих працівників. Щодо вищої освіти, то, відповідно до наявної статистичної інформації, кількість випускників, що отримали хоча б направлення на роботу, скоротилась до 14 %. Така ситуація є негативною і свідчить про низький рівень співпраці з роботодавцями та випускниками, поширення явища роботи не за фахом і високий відсоток безробіття серед осіб з вищою освітою.

Література

1. Березівська Л. Реформування шкільної освіти України в умовах державотворення (початок 90-х років XX ст.). *Молодь і ринок*. 2011. № 6. С. 17–21. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2011_6_5.
2. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України ; за ред. В. Г. Кременя. К., 2009.
3. Воронцова А. С. Фінансове забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя : дис. ... канд. екон. наук, спец. : 08.00.08 — Гроші, фінанси і кредит. Суми : СумДУ, 2018. 272 с.
4. Горак В. В. Освітня реформа України: сучасний стан та перспективи впровадження. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки*. Вип. III. 2018. С. 2–15. URL : http://lib.iitta.gov.ua/712161/1/Analituchnuu_visnuk_2018-8.pdf.
5. Каленюк І. С. Економіка освіти : навч. посіб. К. : Знання України, 2003. 316 с.
6. Касьянов Г. Освітня система України 1990–2014 : аналітичний огляд / Благодійний фонд «Інститут розвитку освіти». К., 2015. 52 с.
7. Красуля М. В. Розвиток ринку освітніх послуг в Україні. *Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. О. Ф. Балацького, м. Суми, 6–8 травня 2014 р. : у 2-х т.* Суми, 2014. Т. 2. С. 324–326.
8. Матюк Т. В. Взаємозв'язок освіти і соціально-економічного розвитку суспільства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / М-во освіти і науки України, Держ. вищий навч. закл. «Нац. гірн. ун-т». Дніпропетровськ, 2014. 19 с.
9. Місія, функції та стратегія Міністерства освіти і науки України. Київ. URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/proministerstvo/misiya-ta-funkciyi>.
10. Освіта в Україні: базові індикатори : інформаційно-статистичний бюлетень результатів діяльності галузі освіти у 2017/2018 н. р. // ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2018. 210 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/1serpkonf-informatsiyniy-byuleten.pdf>.

References

1. Berezivska, L. (2011). *Reformuvannya shkilnoyi osvity Ukrainy v umovakh derzhavotvorenniya (pochatok 90-kh rokiv XX st.)* [Reform of the school education of Ukraine in the conditions of state formation (early 90's of the twentieth century)]. *Molod i rynek*, 6, 17–21. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2011_6_5 (in Ukr.).
2. Kremen, V. H. (ed.) (2009). *Bila knyha nationalnoyi osvity Ukrainy* [White Book of National Education of Ukraine], Kyiv (in Ukr.).

3. Vorontsova, A. S. (2018). *Finansove zabezpechennya rozvytku systemy osvity vprodovzh usoho zhyttya* [Financial support for the development of the education system throughout the whole life] (PhD econ. thesis). Sumy (in Ukr.)

4. Horak, V.V. (2018). *Osvitnyareforma Ukrainy: suchasnyy stan ta perspektyvy vprovadzhennya* [Educational reform of Ukraine: the current state and prospects of implementation]. *Analitichnyy visnyk u sferi osvity y nauky*, VIII, 2–15. Retrieved from http://lib.iitta.gov.ua/712161/1/Analitichnuy_visnyk_2018-8.pdf (in Ukr.)

5. Kalenyuk, I. S. (2003). *Ekonomika osvity* [Economics of Education]. Kyiv, Znannya Ukrainy Publ. (in Ukr.)

6. Kasyanov, H. (2015). *Osvitnya systema Ukrainy 1990–2014* [Educational system of Ukraine 1990–2014]. Kyiv (in Ukr.)

7. Krasulya, M. V. (2014). *Rozvytok rynku osvitnikh posluh v Ukraini* [Development of the educational services market in Ukraine]. International

Scientific and Practical Conference devoted to the memory of prof. O. F. Balatskogo “Economic problems of sustainable development”, vol. 2, 324–326. Sumy (in Ukr.)

8. Matyuk, T. V. (2014). *Vzaiemozviazok osvity i sotsialno-ekonomichnoho rozvytku suspilstva* [Interconnection of education and socio-economic development of the society] (PhD econ. thesis). Dnipropetrovsk (in Ukr.)

9. Ministry of Education and Science of Ukraine (2018). *Misiya, funktsiyi ta stratehiya Ministerstva osvity i nauky Ukrainy* [Mission, functions and strategy of the Ministry of Education and Science of Ukraine]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/proministerstvo/misiya-ta-funkciyi> (in Ukr.)

10. DNU «Instytut osvitnoyi analityky» (2018). *Osvita v Ukraini: bazovi indykatory* [Education in Ukraine: Basic Indicators]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/1serpkonf-informatsiyniy-byuleten.pdf> (in Ukr.)

NEW MOBILE MARKETING STRATEGY IN THE CONTEXT OF TARGET MARKETS AND TARGET AUDIENCE

Анотація. Стаття присвячена розгляду питань розвитку нових ринкових стратегій із застосуванням смартфонів та їхніх володарів як цільової аудиторії покупців. Зібрано та проаналізовано результати сучасних маркетингових досліджень із використанням мобільних телефонів, які мають доступ до Інтернету. Задіяно Гугл Аналітику за маркетинговими напрямками відносно мобільного трафіку на сайтах із продажу споживчих товарів, а також стосовно аналізу статусів клієнтів за певними групами. За результатами дослідження визначено актуальні перспективи розвитку цільового ринку при застосуванні зазначеного маркетингового інструментарію.

Ключові слова: маркетингова стратегія, смартфон-стратегія, цільова аудиторія, цільовий ринок, мобільні інтернет-сесії, торговельний контент.

Summary. The article is devoted to some issues of the developing new mobile market strategies based on the industry and target audience. The latest research big data reports on mobile usage are summarized and analyzed to get some interesting observations that include Google Analytics for customer site's mobile traffic numbers, survey clients and prospects about their mobile web usage. The actual ways for the further development of the mobile marketing are determined and presented as a result of the given research.

Key words: marketing strategy, mobile strategy, target audience, target market, mobile internet sessions, vendors' content.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-45-1-23-27

Articulation of the problem. A huge amount of everyday purchases and sales are making through the Internet nowadays and with help of the devices that can make it easily and with pleasure, these are laptops and smartphones. This state of business is constantly influence the development of the new marketing strategies; mobile marketing is one of the most important. Any marketing effort, every brand and organization seek to develop a unique mobile strategy based on the industry and target audience. New mobile technologies are all about customization and personalization.

Analysis of the recent researches and publications. There is a big amount of the researches and publications on the presented topic. Generally they cover the issues on the following directions: target market (customer) analysis, comparative statistic data, analytic reviews, business recommendations and forecasts. For example we can find the recommendations on the «Top 10 free digital marketing statistics covering secondary data sources for Global, European, UK, US,

Asia and Latin America and use Google Analytics to improve the results from online marketing» [1; 2]. We can also find the different business recommendations, for instance how to create a plan to boost your leads and sales from online marketing and the proposals to learn website design best practices for desktop and mobile to optimize leads and sales [3; 4]. All this info is displayed on the sites listed in our References.

The purpose of the article is to study the modern state and tendencies of the mobile marketing as an effective tool for promoting and sale the product via the Internet.

Presentation of the main research material. The target marketing research data is a basis of any successful business. You should understand your audience, it is the first step to any marketing strategy, and the consumers are a valuable resource to work it out. Buyer personas you have calculated are simply fictional representations of your various types of customers. First step you do is a creation of a profile that describes each

© О. Л. Горяча, В. В. Білоусова, С. О. Чапликін, 2018

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Горяча О. Л., Білоусова В. В., Чапликін С. О. Нові мобільні маркетингові стратегії в контексті цільового ринку та цільової аудиторії. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1 (45). С. 23–27.

References (APA):

Garyacha, O. L., Bilousova, V. V., Chaplykin, S. O. (2019). *Novi mobilni marketynhovi stratehii v konteksti tsilovoho rynku ta tsilovoi audytorii* [New mobile marketing strategy in the context of target markets and target audience]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (45), 23–27 (in Ukr.).

one's background, job description, main sources of information, goals, challenges, preferred type of content, objections, and/or role in the purchase process. It makes you easier to determine a channel and voice for your marketing messages when you have a clear picture of your target audience.

Next, you should make a specific point to detail your target audience's mobile habits to understand them well. The spots to light are: how much of their web usage happens on mobile devices; are they comfortable completing a purchase on a smartphone and other. The research big data reports on mobile usage can help. Some interesting observations include [1]:

- 70 % of all email is first opened on a mobile device;

- 54 % of users prefer to start their mobile internet sessions on a search engine;

- 56 % of B2B (business to business) buyers frequently use smartphones to access vendors' content.

- 97 % of adults primarily use their smartphones to access content/information [1].

You can monitor Google Analytics for your site's mobile traffic numbers to better understand your specific target market; you can also ask or survey clients and prospects about their mobile web usage.

It is useful to apply an A/B testing or split testing, they compares two versions of the same campaign on a certain channel, these data can also be informative for developing any aspect of buyer personas. If all other factors are the same, you can do your email campaign landing pages and get more views when you send your email on weekends or you send them on weekdays. Then you will see how they differ in the mornings or in the evenings and also which title or email subject gets more click-through passing.

Both the general and specific data will help to develop audience personas that include mobile usage.

The key to defining any effective strategy is to decide first what success looks like? Get the key stakeholders together to map your mobile marketing strategy. Identify goals by asking your team some of these questions: What are we currently doing for mobile? This will define your starting point, and make sure everyone is on the same page as you begin.

Next is. If you are already doing mobile marketing, how are those initiatives performing? This conversation will identify what is already working, what is not, and what's not even being measured.

Third is. What are your main objectives for including mobile marketing in your overall strategy? Consider why you prefer mobile now, what conversations have «led up to this point and what you expect from mobile marketing [2].»

Fourth is. Who are your key audiences for mobile marketing? Talk about your customer personas in light of mobile usage updates. How similar or different is each persona's mobile usage?

Fifth is. How are you engaging your mobile audience cross-channel? This discussion will help to analyze how the channels you're currently using can be included in your mobile marketing strategy.

Approving your Internet business try to do all your other marketing efforts because mobile marketing needs to be tested and optimized. You should also determine the realistic and measurable KPIs (Key Performance Indicators) that define your mobile campaign's success. They might be the followings:

1. *Engagement* is providing mobile-friendly content for potential customers who are searching for information about your industry or product. It means that you should make sure your website is mobile-responsive to improve mobile SEO (Search Engine Optimization) [2].

2. *Acquisition* is making sure lead nurturing emails are mobile-friendly with clear calls-to-action. Buttons in messages should be accessible and to be «big enough to easily tap in order to facilitate click-through actions.» Then make it as easy as possible for someone to fill out a form on your mobile-optimized landing page [2].

3. *Customer Service* is about that in a connected, social marketplace, customer service is very much a marketing opportunity. Allow your customers to easily reach you through any platform they want, including simple click-to-call buttons for smartphone users [2].

There are more important indicators in order to identify the right KPIs for your mobile marketing campaign we consider to name:

- increasing conversions from email messages;
- trying to improve traffic to sales pages;
- generating more qualified prospects;
- improving sales by converting more traffic on certain pages.

In our research we use Google Analytics data that can help to monitor mobile usage of the site:

Mobile behavior data reveals how well your mobile content engages your audience.

Mobile conversion data will indicate whether or not some of «your usually used pages still needs to be optimized for mobile browsing [2].»

It is important to add the Device Category field to the Site Content dashboard that will display the quantity and quality of most part mobile traffic going to each individual page on your site.

The table on the Site Content dashboard includes metrics like page views and bounce rate so you can add the «Device Category» by clicking the «Secondary dimension» menu above the first column and selecting «Device Category» from the «Users» submenu after that the table will then display the most-viewed pages on your site, so you can see how mobile actually affects your web traffic, per device [2].

Therefore the information can hint at which search inquiries may be following mobile traffic to your site and understand what kind of your mobile audience is most interested in, and which pages you have to optimize for mobile browsing first.

There is next important factor, it's a mobile-friendly website that is no longer an option — it's a must! The rise in mobile traffic coupled with «Google's mobile-friendliness ranking factor» and that means a brand's site must adapt to mobile devices in order to stay business competitive [2].

For search engines, «mobile-friendliness» means that:

- content fits on the screen without side-to-side scrolling or zooming.
- content loads quickly.
- site returns no mobile-specific errors.

Google has even provided a free mobile-friendliness tool to help marketers determine how to best improve their sites [2].

The most important reason to maintain a mobile-friendly site is to create a consistent and engaging user experience. Mobile UX (User Experience) has a dramatic effect on every stage of the buying cycle:

- 64 % of mobile web users abandon pages if they don't load within 10 seconds.
- 46 % of executive officers could not make an intended purchase because the website they have visited wasn't mobile-friendly.
- 90 % of the C-suite uses mobile devices to research business purchases [3].

Don't ignore the SMS-service, it is also known as «short messaging service,» it really puts into context how personal mobile marketing can be because you can send a message directly to a customer or potential customer's personal device.

Don't forget that the SMS and MMS are very powerful channels for mobile marketing. Over 3.6 billion people are able to receive SMS messages, and 90 % of those messages are opened within three minutes (compared to 90 minutes for the average email). Consider:

- the open rate of SMS is 98 % compared to 22 % for emails.
- text messages can be much more effective at engaging customers.
- almost 50 % of consumers in the U. S. make direct purchases after receiving an SMS-branded text [3].

Doing business it's important to remember that marketing directly to mobile devices is more personal than targeting an audience through other channels. That is why when «reaching someone on a mobile device either through email, SMS, or MMS, you are reaching the person in his/her pocket or purse. Be personal, respectful, and clear, for this you can do the followings [3]»:

- try to keep the text under 160 characters.
- don't use slang or abbreviations.
- try to offer the recipient something of value.
- make it clear who is sending the message.
- craft a clear call-to-action.

Keep this direction when you are going to reach your audience on mobile devices is MMS, or multi-

media message service. There is a difference between MMS as a multimedia message that can be sent peer-to-peer, from a mobile messaging service provider or from a website to a mobile phone. Generally, MMS messages can include text, photos, videos, audios, or GIFs. The expanded media options allow you to have «a more branded message and create a better tie-in to other marketing campaigns [3].»

Let's consider why should you use MMS marketing to reach your mobile audience? According to the source [5] there are some important moments:

- MMS texts have a higher customer engagement with a 15 % average CTR (click-through-rate).
- MMS increases campaign opt-ins by 20 % over SMS.
- «subscribers are eight times more likely to share MMS content on social networks [5].»

You should make the most of those extra media options because MMS offers a richer media experience than simple SMS messaging. Get some useful advices: include engaging visuals; tie the MMS sending to a multi-channel marketing campaign; make the message easily shareable through social media nets.

It's important to take privacy regulations into consideration with SMS and MMS marketing. Because these messages are considered automated calls, they fall under the Telephone Consumer Protection Act (TCPA) of 1991 [5]. There are three principles of privacy policy that should be implemented in SMS and MMS usage into your marketing, according to source [5]:

1. Adequate notice — You should inform consumers that they will be receiving SMS messages from a concrete «short-code-based program».
2. Opt-in consent — You must get opt-in confirmation before sending marketing SMS and MMS messages. Entering online your SMS or MMS program a double opt-in are required.
3. Opting out — «It should be very clear how someone can opt out of your program [5].»
4. Opt-in consent — «You must get opt-in confirmation before sending marketing SMS and MMS messages. An online form to enter your SMS or MMS program requires a double opt-in [5].»
5. Opting out — It should be very clear how someone can «opt out of your program [5].»
6. Adequate notice — You should inform your consumers that they will be receiving SMS messages from a concrete «short code-based program [5].»

SMS and MMS are very personal, and thus very powerful, mobile marketing options. Make sure to handle them with tact and detailed strategy.

SMS, also known as «short messaging service,» acts as a natural part of personal mobile marketing because you are sending a message to a customer or potential customer's personal device.

SMS and MMS are very powerful channels for mobile marketing. Over 3.6 billion people are able to receive SMS messages, and 90 % of those messages

that are opened within three minutes (compared to 90 minutes for the average email).

Consider:

- the open rate of SMS is 98 % compared to 22 % for emails.

- text messages can be much more effective at engaging customers.

- almost 55 % of consumers in the U. S. make direct purchases after receiving an SMS-branded text [5].

SMS and MMS are very personal, and thus very powerful, mobile marketing options.

Push notifications are messages or alerts delivered by your app to the user. These messages appear on the home screen of a user's mobile device regardless of whether the user is engaged with the app or even has it open. For a push notification to work, the user needs to have already your app downloaded and agreed to allow your push notifications. Luckily, 70 % of mobile users allow push notifications [5].

- examples of push notifications include:

- reminders

- promotional messages

- calls-to-action for specific events or goals

Messages that are highly personalized based on user profiles [6].

In-app communications direct your user's attention to some specific actions, messages, and features within the application, and also the opportunities to engage your users for you. These messages give you the chance to be more personal and creative than with SMS or push notifications, because the user is already in your app and you aren't limited by space constraints or message volume issues.

Here are three ways you can take advantage of in-app notifications:

- introduce new app features to your users.

- send messages to promote engagement with specific content pieces.

- drive conversions by delivering targeted CTAs at specific levels of engagement [6].

Both push and in-app notifications can be powerful ways to attract your audience, because they've already taken the time to engage with your brand by downloading your app.

As a result we can summarize our main findings and evidences of the modern mobile marketing strategies and present the followings **results**:

- all new mobile marketing technologies are about customization and personalization;

- building a successful online business today you should especially consider Google Analytics and use the other big data sources for Global, European, UK, US, etc. to improve your marketing results;

- study all the time, do not ignore business recommendations, for instance how to boost your leads and sales from online marketing and the proposals to learn website design best practices;

- when you are going to reach your audience on mobile devices try to use all the resources to connect your customers: SMS, MMS or multimedia message services;

- to better engaging your brand you should constantly work out your program applications, it leads your business through small smart devices to big mobile marketing success.

Література

1. Our recommendations on the top 10 free digital marketing statistics covering secondary data sources for Global, European, UK, US, Asia and Latin America. *Smart Insights*, 01 Feb, 2019. URL : <https://www.smartinsights.com/marketplace-analysis/customer-analysis/digital-marketing-statistics-sources> (дата звернення: 24.04.2019).

2. Unlock the power of Google Analytics to improve your results from online marketing. *Smart Insights*. URL : <https://www.smartinsights.com/improve/google-analytics-toolkit> (дата звернення: 24.04.2019).

3. Create a plan to boost your leads and sales from online marketing. *Smart Insights*. URL : <https://www.smartinsights.com/improve/digital-marketing-strategy-planning-toolkit> (дата звернення: 24.04.2019).

4. Learn website design best practices for desktop and mobile to optimise leads and sales. URL : <https://www.smartinsights.com/improve/digital-experience-management-toolkit> (дата звернення: 24.04.2019).

5. SELECTIVV Україна. Мобильный маркетинг 2018 — 20 статистик, которые нужно знать. URL : <https://selectivv.com/...> / мобильный-маркетинг-2018—20 ст. (дата звернення: 24.04.2019).

6. Джей Лаб. 6 тенденций, которые будут определять мобильный маркетинг в 2018 году (опубликовано 30.01.2018.). URL : <https://it-rating.in.ua/6-tendentsiy-kotoryie-budut-opredelyat-mobilnyi-marketing-v-2018-godu> (дата звернення: 24.04.2019).

References

1. Smart Insights (2019). Our recommendations on the top 10 free digital marketing statistics covering secondary data sources for Global, European, UK, US, Asia and Latin America . Retrieved from <https://www.smartinsights.com/marketplace-analysis/customer-analysis/digital-marketing-statistics-sources> (accessed date 07.05.2019).

2. Unlock the power of Google Analytics to improve your results from online marketing. *Smart Insights*. Retrieved from <https://www.smartinsights.com/improve/google-analytics-toolkit> (accessed date 07.05.2019).

3. Create a plan to boost your leads and sales from online marketing. Retrieved from <https://www.smartinsights.com/improve/digital-marketing-strategy-planning-toolkit> (accessed date 07.05.2019).

4. Learn website design best practices for desktop and mobile to optimise leads and sales. Retrieved from <https://www.smartinsights.com/improve/digital-experience-management-toolkit> (accessed date 07.05.2019).

5. SELECTIVV Ukraine. Mobile Marketing 2018 — 20 statistics you need to know. Retrieved

from <https://selectivv.com/...> / мобильный-маркетинг-2018—20 ст. (accessed date 07.05.2019).

6. Jay Lab (2018). 6 trends that will determine mobile marketing in 2018. Retrieved from <https://it-rating.ua/6-tendentsiy-kotoryie-budut-opredelyat-mobilnyi-marketing-v-2018-godu> (accessed date 07.05.2019).

УДК 658.01

О. Ю. Жучінський

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КОНТРОЛІНГУ В УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Анотація. У статті виявлено особливості й етапи формування контролінгу у зарубіжних країнах. Встановлено причини, які його спонукали. Серед них названо: ускладнення організації бізнес-процесів й, особливо, виробництва; впровадження інновацій; загострення конкуренції на ринках; необхідність оптимізації системи управління та його інструментів і відповідних витрат. Виявлено відмінності й спільні риси формування і розвитку контролінгу у США та в Німеччині. Особлива роль відведена необхідності підготовки фахівців з контролінгу як запоруки ефективності прийняття управлінських рішень на цій основі.

Ключові слова: контролінг, формування, розвиток, підприємства, зарубіжні країни, ретроспективний аналіз, етапи, бізнес-процеси, центри відповідальності, управління.

Summary. In The article reveals the features and stages of controlling formation in foreign countries. The reasons that led him were determined. Among them, the complication of the organization of business processes and, in particular, production; introduction of innovations; aggravation of competition in the markets; the need to optimize the management system and its tools and related costs. The differences and common features of formation and development of controlling in the USA and Germany are revealed. A special role is assigned to the need for training specialists in controlling as a guarantee of the effectiveness of making managerial decisions on this basis.

Key words: controlling, formation, development, enterprises, foreign countries, retrospective analysis, stages, business processes, centers of responsibility, management.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-45-1-27-31

Постановка проблеми. Для кращого розуміння принципів утворення, функцій, інструментів та розвитку контролінгу, результатів і перспектив його застосування доцільно розглянути його формування та розвиток на підприємствах передових країн світу. Його функціонування понад сторіччя допомагає оптимізувати бізнес-процеси та бути конкурентоспроможними підприємствам провідних країн з ринковою економікою. Тому велике значення має вивчення й узагальнення західного досвіду його формування та впровадження: етапів розвитку, алгоритмів організації, джерел фінансування,

підготовки фахівців, інтерпретація отриманих результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання контролінгу як системи управління, його інструменту, складника управління знайшли відображення у працях вітчизняних економістів порівняно недавно. Досить відомими є роботи Т. О. Кірсанової, С. Н. Петренка, М. С. Пушкар, Л. А. Сухаревої, О. В. Оліфірова, О. І. Павликівської, М. В. Румянцева, О. О. Терещенка, М. В. Тарасюка. Проблеми розвитку контролінгу за кордоном висвітлювали переважно зарубіжні вчені. Серед них С. І. Боков, І. Б. Гусева, А. Дай-

© О. Ю. Жучінський, 2018

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Жучінський О. Ю. Ретроспективний аналіз формування та використання контролінгу в управлінні розвитком підприємств зарубіжних країн. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1 (45). С. 27–31.

References (APA):

Zhuchinskyi, O. Yu. (2019). *Retrospektyvnyi analiz formuvannia ta vykorystannia kontrolinhu v upravlinni rozvytkom pidpriemstv zarubizhnykh krain* [Retrospective analysis for forming and controlling of foreign enterprises, their management and development]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (45), 27–31 (in Ukr.).

ле, В. Данилочкіна, А. Кармінський, Е. Майер, Р. Ман, М. Н. Павленков. Тому здійснення його ретроспективного аналізу має теоретичне і практичне значення та потребує поглиблених досліджень.

Мета статті — здійснення ретроспективного аналізу формування й розвитку контролінгу за кордоном, виявлення його етапів, їх змісту та принципів дії з метою поширення цього досвіду у практику діяльності й управління вітчизняних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із сучасними уявленнями, найбільшого поширення як система управління контролінг набув на підприємствах США. Однак утворення контролінгу в США та практика його здійснення була запозичена з Англії як частина загальноприйнятої практики бізнесу відповідно до вимог прав «Company Acts», що дійшли до нас з 1713 р. Основними причинами зародження і розвитку контролінгу тут можна назвати цілу сукупність чинників.

Серед них виявлено такі: найбільш динамічний промисловий підйом економіки країни наприкінці XIX — початку XX століть; збільшення обсягів інформації, необхідної керівникам підприємств для ефективного управління; підвищення ролі чинників невизначеності, ризиків й ускладнення процесів у зовнішньому і внутрішньому середовищі функціонування підприємств; впровадження технічних нововведень та інноваційних технологій вимагали нових методів управління й координації діяльності; відділення власників від функцій управління [1, с. 22].

Економічна криза 1929–1933 рр. також виявила основні проблеми у сфері управління підприємствами. Це недостатня увага до стратегічного й оперативного планування, раціонального використання ресурсів, контролю за рухом грошових коштів тощо. Тому в умовах кризи виявилось більше шансів вижити малим підприємствам, що використовують найбільш передові та перспективні (насамперед гнучкі) методи регулювання й управління, підвищені вимоги до обліково-фінансової звітності, яка була значно розширена й ускладнена. Отже, виникла необхідність у фахівцях, відповідальних за надання таких звітів.

У 1931 р., під впливом економічної кризи, з'явилася перша професійна організація контролерів — Інститут Контролерів Америки. Цей інститут особливо вплинув на розвиток контролінгу тим, що вперше систематизував завдання контролінгу на підприємстві [2, с. 79]. До основних завдань контролінгу за класифікацією інституту відносилися: планування; складання обліково-фінансових звітів для зовнішніх і внутрішніх користувачів; консультування; розроблення й виконання податкової політики підприємства, забезпечення збереження майна.

Багато що з того, що традиційно асоціюється з посадою і функціями контролера (місія якого полягає в інформаційній, а також консультаційній підтримці керівників для того, щоб керівники могли якісно виконувати свою роботу — приймати управлінські рішення), безпосередньо входить в обов'язки віце-президента або директора з фінансів. На додаток до традиційних компетенцій, контролери залучені в значно більше коло бізнес-операцій. Контролери відповідають за виконання функцій фінансового обліку, наповнення основних компонентів і структури інформаційних систем суб'єктів господарювання. Крім того, американські контролери зберігають відповідальність за обліково-фінансові системи підприємств, інші аспекти фінансового управління, а також за елементи фінансової звітності. Нові дослідження виявили такі функції працівника служби контролінгу:

- регулярне щомісячне фінансове управління і зовнішня звітність відповідно до законодавства;
- процес бюджетування, відповідна звітність і аналіз;
- створення середовища фінансового контролю і податкової звітності;
- власне фінансова діяльність: рахунки до сплати, фіксовані активи, загальний бухгалтерський облік тощо.

У нових умовах глобалізації бізнесу у контролерів коло компетенцій значно розширилося. Вони мають охоплювати глобальне фінансування, бюджетування і планування, нагляд за керівництвом господарськими операціями і глобальну звітність за показниками прибутковості [3, с. 139]. Фактично, найбільшу участь в операційній діяльності підприємств беруть контролери, що тісно пов'язані із функціонально-прикладними сферами навколо своїх центрів відповідальності, а не контролери в корпоративних штаб-квартирах.

У 1934 р. у США був започаткований журнал «The Controller», що займався практичними проблемами контролінгу. У 1944 р. був створений науково-дослідний інститут у сфері контролінгу «Controllershship Foundation», що зробив суттєвий внесок у розвиток і поширення ідей контролінгу в США та в усьому світі. Отже, розвиток контролінгу в США спочатку відштовхувався від практичних потреб управління в нових інструментах, що дозволяють оцінити ситуацію й ухвалити правильне рішення.

Надалі для американської моделі контролінгу так само буде характерний прагматичний підхід, тобто контролінг у США тісно пов'язаний з потребами управління, більш орієнтований на ринок і запити користувачів. Таким чином, в основі американської моделі контролінгу лежить первинна орієнтація на вирішення практичних завдань, а теоретичне обґрунтування відходить на

другий план. З середини 50-х рр. ідеї контролінгу із США починають активно проникати в деякі європейські країни, й особливо в Німеччину.

Розвиток контролінгу в Німеччині та інших європейських країнах бере свій початок з американських дочірніх підприємств. Саме у Німеччині затвердили термін «контролінг», тоді як у США і Великобританії частіше використовувався термін «управлінський облік». Проте деякі німецькі фахівці стверджують, що ідеї контролінгу отримали свій розвиток у Німеччині ще до впровадження контролінгу на американських дочірніх підприємствах Західної Європи [4, с. 165]. Вони зазначають, що економічні служби німецьких підприємств виконували деякі функції, які зараз відносять до компетенції контролінгу, ще до того, як контролінг прийшов із США. Однак більшість світових фахівців вважають, що контролінг все ж таки прийшов у Німеччину із США в середині 50-х років.

У перші роки в Німеччині до контролінгу відносилися досить критично. Здебільшого, це було викликане його неправильним розумінням. Дуже часто контролінг ототожнювався з контролем, а в контролерах керівники підприємств бачили наглядачів за своєю діяльністю. Через деякий час, після впровадження ідей контролінгу у практику господарювання, багато представників бізнесу переконалися у важливості й необхідності впровадження контролінгу на німецьких підприємствах.

Економічна ситуація, що склалася в Німеччині до цього моменту, була досить складною. Після поразки у Другій світовій війні Німеччина фактично «лежала в руїнах», економіка країни була повністю зруйнована, необхідне було відновлення всіх галузей господарства. Крім того, існували суттєві проблеми в соціальній сфері. Головний економічний ідеолог Німеччини того часу Л. Ерхард основними інструментами відродження економіки вважав приватну ініціативу і вільну конкуренцію в розумному поєднанні з активною роллю держави.

Державне втручання головним чином було спрямоване на формування ліберальної ринкової економіки, заснованої на приватній власності на засоби виробництва [5, с. 121]. Крім того, для захисту внутрішнього ринку від зовнішньої конкуренції встановлювалися низькі податки, широкі пільги для приватних інвесторів, вводилися вільні ціни, а також проводилася антимонопольна й протекціоністська політика. Була проведена також кардинальна грошова реформа, що дозволила позбавитися від грошей, які знецінилися.

У цей період малий і середній бізнес розглядався як основа добробуту нації, тому політика держави була спрямована на його всебічну підтримку. В 1953 р. 50,8 % усіх зайнятих працювало

на підприємствах із чисельністю до 500 осіб. Також вони виробляли 50,0 % всієї промислової продукції країни. Та навіть до 1950 р. господарство було повністю відновлене. Спостерігалось збільшення темпів зростання обсягів виробництва у машинобудуванні, приладобудуванні, оптиці, хімічній промисловості. У цілому обсяг промислового виробництва зріс більше ніж у 2,0 рази порівняно з 1936 р. Зокрема, в автомобілебудуванні — на 60,6 %, у машинобудуванні — на 180,0 %, у виробництві електроенергії — на 61,6 %.

Також різко збільшилося виробництво товарів широкого споживання. До середини 50-х років Німеччина за обсягом промислового виробництва вже займала третє місце серед капіталістичних країн світу (після США і Великобританії). Все це свідчило про грамотну державну політику, що формує сприятливі умови для ефективного розвитку економіки країни. Підприємства, не затиснуті державними обмеженнями, бар'єрами і податками, могли вільно розвиватися — нарощувати виробничі потужності, збільшувати виробництво продукції й надання послуг, а також удосконалювати систему управління шляхом інвестування значних грошових засобів на розробку і впровадження інструментів контролінгу, стратегій маркетингу та ін.

Серед інших чинників, що сприяли розвитку економіки підприємств, можна виокремити постійне оновлення основного капіталу, високий рівень капітальних вкладень, якісне зростання трудових ресурсів [6, с. 167]. Значну частину цих інвестицій складали іноземні, головним чином, американські капітали. У середині 50-х років загальний обсяг іноземних вкладень в економіку Німеччини складав 3,5 млрд. марок, третина з яких припадала на частку США. Саме тому разом із капіталами американські інвестори привносили на німецькі підприємства і деякі свої традиції і методи управління, серед яких був і контролінг. Крім того, до 1955 р. Німеччина не мала права створювати власну армію, тому не несла важкості тягаря військових витрат. Засоби, заощаджені на військових витратах, інвестувалися в різні промислові, аграрні й інфраструктурні підприємства, створюючи тим самим основу економічного процвітання країни.

Починаючи з 60-х років минулого століття основними чинниками конкурентоспроможного розвитку суб'єктів господарювання Німеччини стали: науково-технічний прогрес (НТП) та інновації; значні капіталовкладення в перспективні галузі й види діяльності; посилення орієнтації на зовнішній ринок. Особливістю підтримки НТП у Німеччині було те, що інвестиційні ресурси вкладалися не лише у власні науково-дослідні розробки, а йшли на придбання іноземних патентів і ліцензій, оскільки на тому етапі це було більш економічно вигідно, а отже, доцільно. Також відбула-

ся зміна структури капітальних вкладень. У період відновлення економіки інвестиції спрямовувались здебільшого в пріоритетні кам'яновугільну й металургійну промисловість, що стали базою для розвитку решти галузей господарства країни.

Після відновлення комплексуютьовувальних підприємств грошові кошти спрямовувались переважно у підприємства наукоємких галузей, що виробляли нові види сировини, матеріалів, машин і обладнання (нафтопереробні, хімічні, автомобільні, електронні тощо). Саме на підприємствах наукоємких галузей економіки процес розвитку контролінгу і впровадження його у систему управління підприємством відбувався найактивніше і масштабно [7, с. 42]. Таким чином, з початку відновлення економіки пройшло трохи більше десяти років, як Німеччина вийшла на передові позиції у світовій економіці.

Період з 50-х по 70-ті рр. був відзначений активним розвитком ідей контролінгу у країні і прагненням підвести під нього обґрунтовану науково-теоретичну базу. Такий активний розвиток контролінгу пов'язують, перш за все, із характерним для того часу процесом децентралізації управління на великих корпоративних підприємствах. У результаті на них сформувалися центри відповідальності, які були, по суті, відособленими в плані обліку, планування й управління відповідними підрозділами. Необхідність координації діяльності цих відособлених центрів відповідальності й обумовила подальші потреби у впровадженні контролінгу на великих та середніх підприємствах.

Виникла також потреба в розробці інформаційно-аналітичних систем, що забезпечують керівників оперативною інформацією щодо стану і результатів діяльності окремих підрозділів. Крім того, наголошується, що на початку 80-х років німецькі підприємства зіштовхнулися зі складною проблемою неплатоспроможності. У свою чергу, це стимулювало процес удосконалення інструментів планування й управління [8, с. 354]. Саме тоді теорія контролінгу отримала новий поштовх для всебічного розвитку.

Поступово потреба в нових розробках і кваліфікованих фахівцях в галузі контролінгу зростала. Це зумовило появу в Німеччині нових наукових і освітніх установ відповідного профілю. Мова йде про Інститут контролерів з питань освіти в галузі планування підприємства й обліку (1971 р.), Академію контролерів (1971 р.). Випускники Академії в 1974 р. створили нову громадську неурядову організацію — Спілку контролерів.

Її цілями були: розробка та впровадження загальних принципів і методології контролінгу, вирішення проблем організації діяльності служб контролінгу на підприємствах, обмін досвідом і надання професійної підтримки членам Спілки.

З 1989 р. Спілка контролерів має свій друкований орган — журнал «Controller Magazin». Публікації в ньому здійснили значний внесок у розвиток ідей і концепції контролінгу, а також сприяли процесу його подальшого впровадження на німецьких підприємствах.

Основна відмінність німецького підходу до контролінгу від американського полягає в більш вираженому теоретичному аспекті, тобто спочатку відшукується теоретично цілісна концепція контролінгу, а потім відбувається практичне вирішення конкретних завдань. Крім того, в німецькій моделі, на відміну від американської, до компетенції контролінгу не відносять складання фінансових звітів для зовнішніх користувачів, планування й оптимізацію податків, а також страхування і ревізію, спрямовані на забезпечення збереження майна [9, с. 6]. Проте основні причини появи і розвитку контролінгу в Німеччині аналогічні причинам розвитку контролінгу в США. Серед них основними визначені такі:

- різке збільшення середніх розмірів підприємств, й основне — підвищення складності організації та процесів виробництва. Це означає підвищення складності управління його розвитком і вимагає розробки відповідного механізму координації прийняття управлінських рішень всередині самої системи управління;

- активні процеси децентралізації управління у великих німецьких корпораціях у 70–80-х роках обумовили необхідність створення системи, що дозволяє контролювати діяльність численних підрозділів і спрямовувати їхню роботу на досягнення загальних цілей підприємств;

- постійне підвищення нестабільності, невизначеності й ризиків зовнішнього середовища також надає нові вимоги до системи управління підприємством. А саме: зміщення акценту з контролю минулого на аналіз майбутнього; безперервне відстежування змін, що відбуваються в зовнішньому і внутрішньому середовищі функціонування; необхідність збільшення швидкості реагування на ці зміни; необхідність підвищення гнучкості підприємства, а також наявність продуманої системи дій щодо забезпечення довгострокового ефективного існування підприємства на ринку;

- зростання потреби керівників у своєчасній об'єктивній управлінській інформації, а отже, виникає необхідність у побудові всеосяжної інформаційної системи, що надає керівництву всю необхідну інформацію.

Проте, крім незаперечної схожості процесу розвитку контролінгу в Німеччині і в США, існують і деякі відмінності між ними. Серед особливостей розвитку контролінгу в Німеччині можна виокремити такі:

- контролінг у Німеччині почав активно розвиватися пізніше, ніж у США. Ідеї контролінгу

почали проникати із США із середини 50-х років як вже готові практичні рецепти (коли вже існував значний досвід застосування контролінгу на американських підприємствах);

— розвиток контролінгу в Німеччині, через низку обставин, почався з великих компаній (спочатку з американських дочірніх підприємств), і лише потім ідеї контролінгу почали активно використовуватися на малих і середніх підприємствах;

— паралельний розвиток теорії і практики контролінгу.

У 2001 р. у країні було створено некомерційне партнерство «Об'єднання контролерів». Основними цілями його визначено: сприяння розповсюдженню серед суб'єктів господарювання філософії і методології контролінгу з метою підвищення ефективності функціонування і зростання рівня конкурентоспроможності економіки; забезпечення обміну професійною інформацією і комунікацій серед фахівців, що займаються проблемами розробки і впровадження контролінгу; сприяння підвищенню рівня професійної кваліфікації фахівців у сфері контролінгу [10, с. 258].

Висновки. Контролінг найближчого майбутнього має буде переорієнтовувати вектор своєї діяльності у бік основних джерел ефективності. Це розробка нових послуг (робіт, продуктів), технологій і методів організації праці та виробництва в усіх функціональних сферах діяльності підприємств і організацій. Тоді можна сподіватися на те, що керівники стануть сьогодні фахівцями з обліку й аналізу та затребуваними помічниками власників підприємств різних галузей національного господарства і форм власності.

Література

1. Тарасюк М. В. Основні етапи та причини розвитку концепції контролінгу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2008. № 19. С. 20–24.
2. Прохорова В. В., Мартюшева Л. С., Петрусевич Н. Ю., Прохорова Ю. В. Контролінг — від теорії до реалізації на практиці : монографія. Харків : ІНЖЕК, 2006. 200 с.
3. Морозов Д. М. Сучасна концепція контролінгу в контексті корегування фінансових планів. *Актуальні проблеми економіки*. 2005. № 11 (53). С. 136–148.
4. Гриценко Л. Л., Височина А. В. Збалансована система показників як інструмент оцінювання стратегії підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 3. С. 161–167.
5. Цигилик І. І., Мозіль О. І., Кірдякіна Н. В. Контролінг в системі управління. *Актуальні проблеми економіки*. 2005. № 3. С. 117–124.
6. Пушкар М. С., Пушкар Р. М. Контролінг — інформаційна підсистема стратегічного менеджменту : монографія. Тернопіль : Карт-бланш, 2014. 370 с.

7. Калайтан Т. В. Контролінг: проблеми термінології. *Вісник Львівської комерційної академії*. 2009. № 30. С. 40–44.

8. Давидович І. Є. Контролінг : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2008. 552 с.

9. Чумаченко М. Г. Контролінг у дію. *Економіка та держава*. 2007. № 11. С. 4–8.

10. Підлипна Р. П. Стратегічне планування та контроль у системі контролінгу на підприємстві. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. Вип. 19.2. С. 255–261.

References

1. Tarasyuk, M. V. (2008). *Osnovni etapy ta prychyny rozvytku kontseptsyi kontrolinhu* [The main stages and causes of the concept of controlling]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 19, 20–24 (in Ukr.).
2. Prokhorova, V. V., Martyusheva, L. S., Petrusyevych, N. Yu. & Prokhorova, Yu. V. (2006). *Kontrolinh — vid teorii do realizatsiyi na praktytsi* [Controlling — from theory to practice in practice]. Kharkiv, INZHEK Publ. (in Ukr.).
3. Morozov, D. M. (2005). *Suchasna kontseptsiya kontrolinhu v konteksti korehuvannya finansovykh planiv* [Contemporary Concept Concept in the Context of Correction of Financial Plans]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 11 (53), 136–148 (in Ukr.).
4. Hrytsenko, L. L. & Vysochyna, A. V. (2012). *Zbalansovana systema pokaznykiv yak instrument otsynuvannya stratehiyi pidpryyemstva* [Balanced indicator system as a tool for evaluating enterprise strategy]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 3, 161–167 (in Ukr.).
5. Tsyhylyk, I. I., Mozil, O. I. & Kirdyakina, N. V. (2005). *Kontrolinh v systemi upravlinnya* [Controlling in the control system]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 3, 117–124 (in Ukr.).
6. Pushkar, M. S. & Pushkar, R. M. (2014). *Kontrolinh — informatsiyna pidsystema stratehichnoho menedzhmentu* [Controlling — information subsystem of strategic management]. Ternopil, Kart-blansh Publ. (in Ukr.).
7. Kalaytan, T. V. (2009). *Kontrolinh: problemy terminolohiyi* [Controlling: Problems of Terminology]. *Visnyk Lvivskoyi komertsynoyi akademiyi*, 30, 40–44 (in Ukr.).
8. Davydovych, I. Ye. (2008). *Kontrolinh* [Controlling]. Kyiv, Tsentr uchbovoyi literatury Publ. (in Ukr.).
9. Chumachenko, M. H. (2007). *Kontrolinh u diyu* [Controlling into action]. *Ekonomika ta derzhava*, 11, 4–8 (in Ukr.).
10. Pidlypna, R. P. (2009). *Stratehichne planuvannya ta kontrol u systemi kontrolinhu na pidpryyemstvi* [Strategic planning and control in the controlling system at the enterprise]. *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny*, 19.2, 255–261 (in Ukr.).

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті виявлено зміст, структуру й особливості розвитку та відтворення ресурсного потенціалу рекреаційних підприємств. Обґрунтовано його природну й соціально-економічну підсистему. Фінансово-інвестиційні ресурси виокремлено як джерела розвитку, інформаційні — як сучасні інноваційні інструменти використання. Визначено, що методологічну основу дослідження має становити системно-структурний аналіз і синтез. Розроблено етапи дослідження та їх зміст. Особлива увага приділена інформаційному забезпеченню оцінки й діагностики ресурсного потенціалу підприємств рекреаційної діяльності.

Ключові слова: ресурсний, потенціал, підприємства, рекреаційна діяльність, відтворення, розвиток, системно-структурний аналіз і синтез, управління.

Summary. The article reveals the content, structure and peculiarities of the development and reproduction of the resource potential of recreational enterprises. Its natural and socio-economic subsystems are substantiated. Financial and investment resources are identified as sources of development, informational — as modern innovative tools of use. It is determined that the methodological basis of the research should be system-structural analysis and synthesis. The stages of the research and their contents are developed. Particular attention is paid to informational provision of assessment and diagnostics of resource potential of enterprises of recreational activities.

Key words: resource, potential, enterprises, recreational activity, reproduction, development, system-structural analysis and synthesis, management.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-45-1-32-36

Постановка проблеми. Рекреаційна діяльність є важливим чинником суспільного розвитку у глобальному й національному вимірі. Їй належить важлива роль стратегічного соціально-економічного ресурсу країни. Адже, будучи взаємопов'язаною з 10–15 галузями економіки, її підприємства дають суттєвий сукупний ефект для усього національного господарства. Як відомо, в Україні провідні складники рекреації — курортно-рекреаційне господарство і туризм — визначені одними з пріоритетних видів діяльності для раціонального природокористування, збереження пам'яток історії, архітектури, культури і мистецтва, природи, збільшення інвестицій, створення нових робочих місць.

Тому держава має стимулювати розвиток підприємств рекреаційної діяльності, приділяючи водночас належну увагу оптимізації, раціоналізації просторової господарської організації територіальних рекреаційних систем. Важливе теоретичне й практичне значення має удосконалення оцінки рекреаційних ресурсів, виявлення й урахування відмінностей у забезпеченні ними рекреаційних закладів і підприємств, визначення напрямів стій-

кого і збалансованого розвитку. У цьому контексті особливої актуальності набуває вдосконалення методичних підходів до економічної оцінки рекреаційного потенціалу та можливостей його використання й розширеного відтворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна наука щодо обґрунтування й аналізу рекреаційної діяльності, використання її ресурсного потенціалу характеризується численними теоретичними, методичними та практичними дослідженнями територіальної організації, регіональних відмінностей, розміщення продуктивних сил галузі. Науковцями, що присвятили свої роботи цій тематиці, є: О. О. Бейдик, З. В. Герасимчук, М. В. Гудзь, Б. М. Данилишин, В. І. Євдокименко, М. Г. Ігнатенко, В. Ф. Кифяк, В. С. Кравців, О. О. Любіцева, О. А. Марченко, В. І. Мацола, І. В. Смаль, Д. М. Стеченко, Т. І. Ткаченко, І. М. Школа.

Значна частина науковців присвятили свої роботи вивченню провідного складника рекреаційної діяльності — туризму, у т. ч. на селі — О. А. Будзяк, М. М. Ігнатенко, Л. О. Мармоль, І. А. Романюк, О. А. Сарапіна, В. Ф. Яровий та

© М. М. Ігнатенко, 2018

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Ігнатенко М. М. Методологічні засади оцінки ресурсного потенціалу підприємств рекреаційної діяльності. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2019. № 1 (45). С. 32–36.

References (APA):

Ihnatenko, M. M. (2019). *Metodolohichni zasady otsinky resursnoho potentsialu pidpriemstv rekreatsiinoi diialnosti* [Methodological bases for evaluation of resource potential and recreational business activities]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (45), 32–36 (in Ukr.).

інші науковці. Проте питання оцінки й відтворення ресурсного потенціалу підприємств рекреаційної діяльності, управління його розвитком потребують поглиблених розробок.

Мета статті полягає у визначенні змісту, складників та особливостей відтворення й розвитку ресурсного потенціалу підприємств рекреаційної діяльності, обґрунтуванні методологічних засад його оцінки й управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно під ресурсним потенціалом підприємств рекреаційної діяльності слід розуміти інтегровану сукупність природних ресурсів, духовно-історичних надбань, інфраструктурних та інноваційних джерел території їх розміщення, які використовуються й можуть бути використані для всіх видів і форм відпочинку й оздоровлення [1, с. 167].

При цьому до складу природних рекреаційних ресурсів відноситься комплекс суходолу та водного простору з об'єктами флори і фауни, котрі використовуються для розвитку рекреаційних систем, охорони здоров'я й продовження тривалості життя населення. На можливості використання природно-ресурсного потенціалу для цілей рекреації суттєвий вплив здійснює екологічна ситуація, яка може виступати як обмежувальним, так і сприятливим чинником.

Серед основних показників, що характеризують потенціал екологічних ресурсів як важливого складника ресурсного потенціалу рекреаційних підприємств, можна відзначити: забезпеченість землями об'єктів природно-заповідного фонду, мінеральними водами, бальнеологічними ресурсами, а також рівень забрудненості (чистоти) поверхневих водних об'єктів, атмосферного повітря та навколишнього середовища загалом [2, с. 143].

Духовні цінності, безумовно, базуються на світоглядних позиціях людей, культурній спадщині нації, створеної впродовж її історії, пізнання яких є важливою умовою органічного розвитку особистості. Не менш важливою складовою формування ресурсного потенціалу підприємств рекреаційної діяльності є стан інфраструктурного забезпечення. При цьому мова йде про транспортне сполучення, готельно-ресторанне господарство, оздоровчі об'єкти, а також зв'язок і комунікації, фінансово-кредитні установи.

Рівень розвитку комунікацій при цьому забезпечує вільний і швидкий доступ потенційних рекреантів до інформації щодо потенційних можливостей рекреаційних підприємств, дозволяє здійснювати віртуальні продажі їх послуг, використовувати новітні PR-технології. Аналітичні дослідження стосовно рекреаційного ресурсного потенціалу та основних тенденцій і чинників, що визначають його подальший розвиток, є, безперечно, важливими для багатьох суб'єктів господарювання в регіоні та за його межами, зокрема:

— для інвесторів — для розуміння інвестиційних переваг щодо ведення рекреаційної діяльності, виявлення зацікавленості органів влади та пошуку можливих партнерів для розробки й реалізації спільних проектів;

— для різноманітних неурядових фондів, громадських об'єднань — аналітичні дослідження стають базою для обґрунтування можливості отримання фінансової допомоги або першочерговості (пріоритетності) щодо отримання певного грантового траншу тощо;

— для органів влади різних рівнів — дають змогу визначити пріоритетні напрямки, об'єкти рекреаційної сфери, інвестиційні вкладення в які через деякий час зможуть принести значні асигнування у місцеві та державні бюджети, сприяти активізації рекреаційної діяльності населення та покращенню його рівня життя;

— для рекреантів — можливість споживання нових рекреаційних продуктів і послуг, які можуть бути сформовані в процесі відтворення рекреаційного потенціалу.

Загалом, правильно розроблена та аналітично обґрунтована методика оцінки рекреаційного ресурсного потенціалу та подальших тенденцій його розвитку може також сприяти відстеженню негативних тенденцій, що його стосуються [3, с. 224]. Вона дасть можливість здійснювати прогнози щодо можливих змін розвитку рекреаційного потенціалу. Для забезпечення вищевказаних моментів необхідним є застосування науково-прикладних аспектів, особливо тих, що стосуються питань вибору методів аналізу його структури й динаміки. Також йдеться про вибір показників, що суттєво та об'єктивно зможуть навести дійсний стан справ, правильну інтерпретацію отриманих даних та прийняття на їх основі конструктивних управлінських рішень. У свою чергу, вони сприятимуть вибору оптимальних стратегій та механізму їх реалізації відповідно до поставленої мети відтворення ресурсного потенціалу підприємств рекреаційної діяльності.

Досить цікавим є науковий підхід І. З. Криховецького, згідно з яким потенціал оцінюється як з позиції споживача рекреаційних ресурсів, так і з позиції виробника рекреаційних послуг за максимального врахування інтересів усіх зацікавлених сторін [4, с. 27]. Ю. В. Шабардіна, досліджуючи рекреаційний потенціал, пропонує здійснювати його оцінку й діагностику через призму двох складових: оцінку рекреаційної активності, зокрема, через показники активності щодо задоволення рекреаційних потреб у оздоровленні й відпочинку, в послугах закладів культури і мистецтв, в туристичних послугах; оцінку рекреаційного потенціалу через показники: історико-культурної спадщини, природно-рекреаційних, інфраструктурних, інноваційно-інвестиційних ресурсів, стану довкілля [5,

с. 341]. При цьому не виокремлюються фінансові ресурси як джерело функціонування рекреаційного потенціалу. На окрему увагу заслуговує розрахунок рекреаційної активності, яка розглядається відносно наявного населення. На наш погляд, це не зовсім правильно, адже задоволення рекреаційних потреб насамперед характеризують рекреанти, які відвідують ті або інші рекреаційні підприємства, DESTИНАЦІЇ, території, а не їх постійне населення.

І. Зелінський пропонує для оцінки рекреаційного потенціалу методичний підхід, який зводиться до визначення його структури і складників та етапів їх дослідження [6, с. 29]. На першому етапі здійснюється оцінка об'єктів природного, інноваційно-інвестиційного й соціально-економічного ресурсного потенціалу території, які можуть бути використані рекреаційними підприємствами. На другому етапі відбувається оцінка рівня використання природного потенціалу власне рекреаційних підприємств, виявлення їх ризиків і загроз, конкурентних переваг; на третьому — оцінка стану та рівня використання спеціалізованих рекреаційних ресурсів (бальнеологічних, мінеральних вод, лісових, пляжних, ін.) та відповідної інфраструктури. Четвертий етап, протягом якого проводиться діагностика ефективності відтворення рекреаційного ресурсного потенціалу на перспективу, його моніторинг і контроль, є завершальним.

Такий підхід має, насамперед, ресурсне спрямування, що є важливим для нашого дослідження. Так, у процесі оцінки рекреаційного ресурсного потенціалу, як ми вважаємо, є аналіз історико-культурних, фінансових, трудових, матеріально-технічних та, безперечно, природних рекреаційних ресурсів. При цьому слід сконцентрувати увагу й на якості вказаних ресурсів, що буде визначати конкурентні переваги в можливості забезпечити надання рекреаційних послуг підприємствами.

Д. М. Стеченко пропонує ресурсний рекреаційний потенціал вивчати в два етапи [7, с. 69]. На першому етапі необхідно виокремити рекреаційний потенціал території як єдине ціле і визначити його територіальні межі. У план такого дослідження вводять тільки ті компоненти природи і культурно-історичні об'єкти, які використовують або можуть використати в рекреаційних цілях. На другому етапі аналізують компонентну структуру рекреаційного потенціалу, природних і культурно-історичних рекреаційних ресурсів з погляду розвитку різних видів рекреації та їх ролі у структурі регіонального й національного господарства, здійсненні його сталого розвитку.

В. Мацола у своїх дослідженнях потенціалу рекреаційно-туристичного комплексу регіону оцінює його як у натуральних, так і у вартісних показниках [8, с. 161]. Причому натуральними показниками, на його думку, є «запаси ресурсів

і виражена через них продуктивна спроможність кількісного рекреаційного попиту населення в області». Економічна оцінка цього виду потенціалу проводиться з огляду на наявні та перспективні центри відпочинку, туризму та санаторно-курортного лікування з урахуванням ціни рекреаційно-туристичних послуг. З. Герасимчук та М. Глядіна для оцінки рівня розвитку рекреаційної сфери в регіоні пропонують оцінювати динаміку розвитку рекреаційної сфери за такими напрямками, як ресурсна забезпеченість та інтенсивність розвитку рекреаційної діяльності. Такий підхід є досить конструктивним, проте, на наш погляд, не враховує активності діяльності ключових груп стейкхолдерів, які визначають розвиток ресурсного потенціалу рекреаційних підприємств [9, с. 93].

Аналіз підходів до оцінки рекреаційного потенціалу дозволяє зробити певні проміжні висновки. Зокрема, кожен із запропонованих авторами методологічних підходів має свої переваги та недоліки й може застосовуватися для оцінки потенціалу у певних умовах. Більшість досліджень, репрезентованих у науковій літературі щодо цього питання, мають фрагментарний характер, тобто зосереджують увагу на окремих компонентах потенціалу, найчастіше ресурсних.

Так, багато фахівців зазначають, що для оцінки рекреаційного потенціалу слід застосовувати системний підхід. На нашу думку, більш результативним буде застосування системно-структурного аналізу і синтезу, оскільки він являє собою складноорганізовану систему, яка має певну структуру, є відкритою й досить швидко змінюється [10, с. 35]. Проте в межах реалізації і першого, і другого методологічного підходів є значні проблеми дефіциту, якості й своєчасності інформаційного забезпечення, що суттєво ускладнює можливість оцінки окремих показників, а пізніше — і складових ресурсного потенціалу підприємств рекреаційної діяльності.

Таким чином, основними ознаками, на яких базуватимуться методологічні засади визначення й оцінки рівня розвитку та відтворення ресурсного потенціалу підприємств рекреаційної діяльності, а також управління ним, буде застосування системно-структурного аналізу і синтезу, тобто оцінка окремих його складників як видів ресурсів, а також власне потенціалу як цілісної їх сукупності. Також це оцінка характеру та змісту інформації, яка надходить до потенційних рекреантів та інших стейкхолдерів щодо ресурсів, їх обсягів, поширень, доступності, безпечності, унікальності, престижності та інших спеціальностей.

Йдеться про оцінку таких індикаторів, як імідж, репутація, бренди, рейтинги, а також інформаційного забезпечення промоції регіону розміщення рекреаційних підприємств [11, с. 68]. Саме вони, на наш погляд, визначають бажання та

мотиви вибору рекреантами тих або інших видів відпочинку, послуг, підприємств. Велике значення має системний моніторинг, оцінка й діагностика роботи ключових стейкхолдерів, діяльність яких безпосередньо визначає характер, напрями, темпи розвитку й відтворення ресурсного потенціалу рекреаційних підприємств, оцінка конкурентних переваг ресурсного потенціалу рекреаційних підприємств та територій їх розміщення, або туристично-рекреаційних дестинацій, порівняно з показниками аналогічних підприємств інших регіонів нашої країни або за рубежом.

Висновки. Обґрунтування методології комплексного оцінювання ресурсного потенціалу підприємств рекреаційної діяльності дало змогу дійти висновку, що основною його проблемою є розмежування складників потенціалу під час оцінки. Також з'ясовано, що в методиках оцінки рекреаційних ресурсів використовується обмежена кількість параметрів оцінки, що не дає повного уявлення щодо стану ресурсного потенціалу рекреаційних підприємств та його розвитку і відтворення. У параметрах оцінки виявлено незначну кількість показників ефективності використання ресурсів.

У перспективі методика комплексної оцінки ресурсного потенціалу підприємств рекреаційної діяльності вимагає уточнення критеріальної основи відповідно до природно-кліматичних, ландшафтних умов та особливостей історичного й соціально-економічного розвитку території їх розміщення. Існують проблеми збору інформації, необхідної для проведення комплексної оцінки ресурсів розвитку рекреації, а також те, що часто проведена оцінка є суб'єктивною. Тому нами запропоновано здійснювати оцінку ресурсного потенціалу рекреаційних підприємств в узгодженні з ресурсним потенціалом території їх розміщення на засадах системно-структурного аналізу і синтезу.

Література

1. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія. К. : Центр навчальної літератури. 2007. 312 с.
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. К. : КНУ, 2001. 397 с.
3. Лы́на М. В. Прогнозні моделі розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2014. Вип. 5 (4). С. 220–226.
4. Криховецький І. З. Стратегія розвитку туристично-рекреаційної діяльності регіону. *Інвестиції: практика та досвід*. 2008. №4. С. 27–28.
5. Шабардіна Ю. В. Стратегічне управління як інструмент підвищення ефективності використання рекреаційного потенціалу регіону. *Ві-*

сник Чернігівського державного технологічного університету. 2011. № 48. С. 345–352.

6. Зелінський І. Про статистичну оцінку рекреаційно-оздоровчого забезпечення населення в регіоні. *Регіональна економіка. Додаток «Регіони України. Економіко-статистичні порівняння»*. 2001. № 2. С. 28–32.

7. Стеченко Д. М., Безуглий І. В. Теоретичні аспекти дослідження природно-рекреаційного потенціалу. *Науковий вісник ЧДІЕУ*, 2009. № 2 (3). С. 65–76.

8. Мацола В. Рекреаційно-туристичний комплекс України : монографія. Львів : ІРД НАН України, 1997. 259 с.

9. Герасимчук З., Глядіна М. Регіональна політика розвитку рекреаційної сфери: механізм формування та реалізації : монографія. Луцьк: Надстир'я, 2006. 164 с.

10. Ігнатенко М. М., Мармуль Л. О., Сарапіна О. А. Соціально-економічний потенціал сільських територій як основа розвитку підприємств сільського зеленого туризму на засадах інноваційності. *Економіка і менеджмент культури*. 2016. № 2. С. 32–38.

11. Черчик Л., Коленда Н. Стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону: теорія, методологія, оцінка : монографія. Луцьк : ЛНТУ, 2008. 224 с.

References

1. Fomenko, N. V. (2007). *Rekreatsiyni resursy ta kurortolohiya* [Recreational resources and health resorts]. Kyiv (in Ukr.).
2. Beydyk, O. O. (2001). *Rekreatsiyno-turystski resursy Ukrainy: metodolohiya ta metodyka analizu, terminolohiya, rayonuvannya* [Recreational and tourist resources of Ukraine: methodology and methods of analysis, terminology, zoning]. Kyiv (in Ukr.).
3. Ilyina, M. V. (2014). *Prohnozni modeli rozvytku turystychno-rekreatsiynoyi sfery rehioniv Ukrainy* [Forecast models of development of tourist-recreational sphere of regions of Ukraine]. *Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky*, 5 (4), 220–226 (in Ukr.).
4. Krykhovetsky, I. Z. (2008). *Stratehiya rozvytku turystychno-rekreatsiynoyi diyalnosti rehionu* [Strategy of Development of Tourist and Recreational Activities of the Region]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 4, 27–28 (in Ukr.).
5. Shabardina, Yu. V. (2011). *Stratehichne upravlinnya yak instrument pidvyshchennya efektyvnosti vykorystannya rekreatsiynoho potentsialu rehionu* [Strategic management as a tool for improving the efficiency of recreational potential of the region]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*, 48, 345–352 (in Ukr.).
6. Zelinsky, I. (2001). *Pro statystychnu otsinku rekreatsiyno-ozdorovchoho zabezpechennya naselen-*

nya v rehioni [About the statistical estimation of recreational and health provision of population in the region]. *Rehionalna ekonomika. Dodatok «Rehiony Ukrainy. Ekonomiko-statystychni porivnyannya»*, 2, 28–32 (in Ukr.).

7. Stechenko, D. M. & Bezuhlyy, I. V. (2009). *Teoretychni aspekty doslidzhennya pryrodno-rekreatyynoho potentsialu* [Theoretical aspects of the study of natural-recreational potential]. *Naukovyy visnyk CHDIEU*, 2 (3), 65–76 (in Ukr.).

8. Matsola, V. (1997). *Rekreatsiyno-turystychnyy kompleks Ukrainy* [Recreational-tourist complex of Ukraine]. Lviv (in Ukr.).

9. Herasymchuk, Z. & Hlyadina, M. (2006). *Rehionalna polityka rozvytku rekreatsiynoyi sfery: mekhanizm formuvannya ta realizatsiyi* [Regional policy of

recreational sphere development: mechanism of formation and implementation]. Lutsk, Nadstyrya Publ. (in Ukr.).

10. Ihnatenko, M. M., Marmul, L. O. & Sarapina, O. A. (2016). *Sotsialno-ekonomichnyy potentsial silskykh terytoriy yak osnova rozvytku pidpryyemstv silskoho zelenoho turyzmu na zasadakh innovatsiynosti* [Socio-economic potential of rural territories as the basis for the development of rural green tourism enterprises on the basis of innovation]. *Ekonomika i menedzhment kultury*, 2, 32–38 (in Ukr.).

11. Cherchyk, L. & Kolenda, N. (2008). *Stratehichnyy potentsial rekreatsiynoyi systemy rehionu: teoriya, metodolohiya, otsinka* [Strategic potential of the recreational system of the region: theory, methodology, assessment]. Lutsk (in Ukr.).

УДК 331.101.3

С. Ю. Кучеренко,
Л. Ю. Леваєва

УДОСКОНАЛЕННЯ МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗБІЛЬШЕННЯ ПРОДУКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація. У статті з'ясовано сутність різних теорій мотивації як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення мотиваційного механізму активізації політики зайнятості сільського населення, а також пропозиції стосовно стимулювання самозайнятості та підприємницької діяльності в умовах формування інноваційної моделі розвитку національної економіки.

Ключові слова: зайнятість, підприємницька діяльність, політика зайнятості, мотивація, мотиваційний механізм, сільське населення.

Summary. The article clarifies the essence of various theories of motivation of both domestic and foreign scientists, developed practical recommendations for improving the motivational mechanism for activating the employment policy of the rural population, as well as proposals for the promotion of self-employment and entrepreneurial activity in the context of the formation of an innovative model for the development of the national economy.

Key words: employment, entrepreneurial activity, employment policy, motivation, motivational mechanism, rural population.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-45-1-36-40

Постановка проблеми. У теорії та практиці оцінки соціально-економічного розвитку країни традиційно використовуються обсяги й темпи зростання валового внутрішнього продукту (ВВП). Підтримуючи вказаний підхід, слід зазначити, що в основі довгострокового економічного зростання лежить продуктивність праці. Низька

продуктивність праці стає основним чинником стримування і ризиком національної економіки, зокрема аграрної.

За такої перспективи виникає дефіцит працездатного сільського населення для підтримки систем життєзабезпечення і особливо для розширеного відтворення та зростання виробництва.

© С. Ю. Кучеренко, Л. Ю. Леваєва, 2018

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Кучеренко С. Ю., Леваєва Л. Ю. Удосконалення мотиваційного механізму збільшення продуктивної зайнятості населення сільських територій. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1 (45). С. 36–40.

References (APA):

Kucherenko, S. Yu., Levaieva, L. Yu. (2019). *Udoskonalennia motyvatsiynoho mekhanizmu zbilshennia produktyvnoi zaiynatosti naselennia silskykh terytorii* [Improvement of the motivation mechanism for growth of the population productive employment at agricultural territories]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (45), 36–40 (in Ukr.).

Вже сьогодні проблемою багатьох вітчизняних підприємств агробізнесу є нестача робочої сили. Ця проблема пов'язана, у тому числі, з браком кваліфікованих кадрів і низькою продуктивністю праці. Для поліпшення соціально-економічної й демографічної ситуації для країни важливим є дієвий механізм зростання продуктивності праці та раціонального використання трудових ресурсів. Значну роль у його структурі займає зацікавленість працівників у своїй трудовій діяльності, що проявляється через категорію мотивації, мотиваційного механізму і потребує поглиблених досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями різних аспектів мотивації праці та зайнятості сільського населення займалися багато вчених. Щодо фундаментальних положень нової парадигми зайнятості, підходів до мотивації праці та управління трудовим потенціалом в умовах ринкової трансформації соціально-економічних систем, то їх викладено у працях Д. П. Богині, О. М. Бородіної, О. А. Бугуцького, С. Й. Вовканича, М. І. Долішнього, С. М. Злупка, А. М. Колота, О. Є. Кузьміна, Л. О. Мармуль, В. В. Онікієнка, С. І. Пирожкова, І. А. Романюк. Незважаючи на наявність значної кількості публікацій за цією тематикою, все ще залишається багато не висвітлених питань, які стосуються формування мотиваційного механізму як способу забезпечення й підвищення продуктивної зайнятості населення сільських територій.

Мета статті — розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо формування мотиваційного механізму збільшення продуктивної зайнятості населення сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Утвердження принципів соціально орієнтованої ринкової економіки вимагає першочергового розв'язання проблем забезпечення продуктивної зайнятості сільського населення й ефективного розвитку ринку праці. Це актуалізує перегляд підходів до формування державної політики зайнятості, які б мали сприяти посиленню мотивації до праці, самозайнятості, підприємницької та інноваційної діяльності [1, с. 98]. Дослідження мотивації як рушійної сили економічної поведінки людини, формування мотиваційного механізму активізації політики зайнятості має особливе значення для реалізації в Україні стратегії інноваційного розвитку, оскільки саме людина — основний суб'єкт господарського розвитку, а її трудова діяльність — обов'язкова і необхідна умова поступу суспільства.

Проблема формування мотиваційного механізму активізації політики зайнятості є відносно новою і не характеризується комплексним підходом до її розв'язання ані в теоретичному, ані в

прикладному аспектах. Часто дослідження мотивації зводяться до вивчення мотивів праці й конструювання мотиваційних механізмів продуктивності праці щодо найманих працівників, тобто осіб, які вже працюють. Натомість в механізмі активізації політики зайнятості важливо передбачити мотиваційні інструменти (заходи) активізації як працедавців, так і безробітних, а також найманих працівників з метою розширення сфери зайнятості. Не менш актуальними є проблеми заохочення самозайнятості та розвитку підприємницької діяльності.

Досягнення продуктивної зайнятості сільського населення як фундаменту і водночас одного з найважливіших показників соціальної орієнтованості сучасного ринкового господарства можливе за умов гармонійної взаємодії двох компонент системи регулювання зайнятості — об'єктивної та суб'єктивної. Об'єктивну підсистему складають принципи й заходи державного регулювання зайнятості, а суб'єктивну — формують внутрішні характеристики сільського населення, що виступають як рушійні сили його поведінки у сфері праці. Це актуалізує теоретико-методологічне і методичне забезпечення розвитку мотиваційної системи зайнятості сільського населення, вимагає конкретизації понятійно-термінологічного апарату досліджень. Хоча апробована значна кількість теорій мотивації трудової діяльності, однак не існує загальновизнаної, впровадження якої однозначно гарантувало б успіх в умовах ринкових економічних трансформацій [2, с. 38].

Сприяє продуктивній зайнятості населення розпочата Державною службою зайнятості робота з метою підтримки підприємницької ініціативи незайнятих громадян. Підприємницька діяльність вимагає від сільського населення підприємницького хисту, здібностей, наявності початкового капіталу. Сільський бізнес розвивається переважно у сільському господарстві, переробній промисловості, будівництві, оптовій і роздрібній торгівлі. В умовах ефективного сільського господарства конкурувати сільські підприємці з великими товаровиробниками сільськогосподарської продукції зможуть лише за умови спрямованості власного бізнесу на менш механізовані, проте більш трудомісткі види виробництва, наприклад, вирощування грибів, овочів, плодів, ягід, лікарських трав, дрібних тварин, виробництво м'яса і молока. У привабливих для туризму регіонах сільські підприємці спеціалізуються на наданні послуг з розташування і обслуговування туристів.

На основі комплексного аналізу наукових праць відомих зарубіжних і вітчизняних вчених було поглиблено зміст поняття «мотивація зайнятості», яке в умовах ринку праці охоплює широкий спектр взаємовідносин працівника і працедавця, громадянина і держави, а також систему саморе-

алізації через працю. Ця категорія трактується як рушійна сила економічної поведінки людини, що спонукає її до активної трудової діяльності з метою задоволення індивідуальних і суспільних, матеріальних і духовних потреб. Водночас мотивація зайнятості — це складний процес вибору людиною певної лінії поведінки у сфері трудового самовизначення, роду занять та місця роботи на ринку праці, а також суспільних інститутів, що опосередковують і регулюють її діяльність [3, с. 350].

У теоретичному плані виокремлено два типи трудової мотивації. До першого віднесена первинна мотивація, що ґрунтується на потребах нижчого рівня та оцінюванні праці як засобу досягнення матеріального комфорту, зокрема належної зарплатні. До другого — вторинна, що ґрунтується на потребах вищого рівня, тобто мотивація постматеріального характеру. Для другого типу мотивації характерним є сприйняття праці як вищої термінальної цінності, засобу самореалізації індивіда, ствердження його як особистості через творення нового. Результатом поглиблення відзначених типів трудової мотивації стало виокремлення інноваційної мотивації. На думку Л. Мармуть, І. Романюк її джерелом є креативні та творчо-пошукові потреби, творча ініціатива особистості, бажання працювати заради подальшого розвитку свого села, нації, країни [4, с. 136].

Вихід на передній план інформаційних технологій, процесів інтелектуалізації економічної діяльності висуває нові вимоги до збереження та примноження на новій якійсній основі рівня кваліфікації, освіти і норм поведінки працівників. Потребує переосмислення сучасна парадигма суспільних вартостей, зокрема ціннісних орієнтацій особистості у сфері праці. Це розширює науковий пошук і вимагає застосування якісно нових підходів до формування мотиваційних механізмів та шляхів удосконалення державної політики зайнятості. Досягнення цієї мети, як зазначає І. Романюк, диктує необхідність вивчення регіональної специфіки сфери зайнятості на селі [5, с. 14].

Узагальнюючи сучасні підходи до формування дієвих мотиваційних систем, можна визначити основні передумови ефективної мотивації працездатного сільського населення у сфері зайнятості:

- адекватність оплати праці та її результатів на основі нормування праці, запровадження прогресивних форм і систем заробітної плати, оцінки продуктивності праці;

- створення сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу всіх суб'єктів відносин зайнятості — роботодавців, найманих працівників, посередників на ринку праці;

- всебічний розвиток соціального партнерства, вдосконалення галузевих і територіальних угод щодо регулювання соціально-трудових відносин;

- забезпечення якості й доступності вищої та професійно-технічної освіти, створення відповідних умов для перекваліфікації економічно активного населення;

- формування надійної системи соціального захисту сільського населення, його економічної безпеки та зростання добробуту;

- мікроклімат у колективі, ступінь комфортності умов праці, можливості професійної самореалізації;

- право вільного вибору людиною сфери прикладання праці, а також тих інституціональних структур, які опосередковано регулюють цю сферу.

Посилення мотиваційних засад зайнятості повинно покращити сучасну державну соціально-економічну політику, яка реалізується в умовах реформування відносин власності, збільшення економічної самостійності суб'єктів господарювання [6, с. 85]. У дослідженнях відзначається, що сучасний арсенал конкретних форм мотивації зайнятості сільського населення значно розширюється. Можна виокремити найбільш дієві форми, які істотно впливають на рівень, динаміку та структуру зайнятості сільського населення:

- форми і системи заробітної плати з доплатами і преміями;

- участь у прибутках і акціонерному капіталі підприємства;

- пільги працівникам підприємства (отримання житла, у тому числі на умовах пільгового кредитування; організація обслуговування; повна або часткова компенсація транспортних витрат; надання споживчих кредитів; соціальне страхування за рахунок підприємства);

- нематеріальні (неекономічні) пільги (право на гнучкий графік роботи, надання додаткових відпусток, достроковий вихід на пенсію тощо);

- оплата освітніх послуг, підвищення кваліфікації, перспектива кар'єри;

- моральне заохочення та формування прозорої соціальної атмосфери;

- сприяння кваліфікаційному зростанню та самоврядуванню трудових колективів

У моделі мотиваційного механізму активізації політики зайнятості виокремлено три основні групи заходів впливу на соціально-трудові відносини: соціально-економічні, нормативно-правові, соціально-психологічні. Серед соціально-економічних заходів політики зайнятості особливу роль відіграють фінансово-економічні важелі регулювання зайнятості сільського населення. Тут важливого значення набуває активізація інвестиційної діяльності шляхом опрацювання дієвого механізму стимулювання як зовнішніх, так і внутрішніх інвесторів. З огляду на це розроблено класифікацію типів іноземних інвесторів залежно від цілей та мотивацій інвестування. Як вважає М. Ігнатенко, вона допоможе передбачати можливі на-

слідки їх діяльності для різних галузей економіки і країни в цілому [7, с. 296].

Домінантою мотиваційного механізму активізації політики зайнятості залишається система оплати праці, основними напрямками реформування якої є: оптимізація співвідношень між прожитковим мінімумом і мінімальною заробітною платою; підвищення зарплати на основі оцінки реальної вартості робочої сили; удосконалення системи оподаткування доходів громадян. Зокрема, нагальною вимогою часу є зменшення податкового тиску на фонд оплати праці та індивідуальні трудові доходи, запровадження диференційованої шкали ставок прибуткового податку та перегляд останніх з метою піднесення купівельної спроможності сільського населення.

Удосконалення нормативно-правової бази політики зайнятості потребує розв'язання таких проблем, як: гармонізація національного трудового законодавства з нормами міжнародного права; розробка дієвих механізмів реалізації існуючих законів про працю; реформування системи оплати праці, що має знайти своє законодавче закріплення; систематизація існуючих нормативно-правових актів, які регулюють соціально-трудові відносини; узгодження трудового законодавства з іншими галузями права, зокрема з податковим законодавством.

Комплексний підхід до регулювання зайнятості дозволив виокремити її соціально-психологічну складову, яка передбачає формування у сільського населення конструктивної мотивації зайнятості, змістовне вивіщення і духовне наповнення її складових [8, с. 154]. Стратегічним напрямком впровадження виховних та культурно-освітніх важелів національної політики зайнятості є формування потреб вищого рівня, досягнення превалювання у сільського населення мотивацій постматеріального характеру, стимулювання розвитку інноваційної мотивації, кристалізації потреби постійного і різнобічного самовдосконалення, розвитку та самореалізації.

У процесі розробки ефективного мотиваційного механізму активізації політики зайнятості слід застосовувати аксіологічний підхід. Його використання уможливорює: по-перше, узгодження заходів активізації політики зайнятості з потребами, інтересами, цінностями усіх суб'єктів ринку праці; по-друге, проведення постійного моніторингу мотиваційних установок та ціннісних орієнтацій сільського населення; по-третє, регулятивний, виховний вплив на мотиваційну сферу особистості, поетапне формування нової парадигми цінностей в суспільстві.

За умов, коли важко повністю імплементувати у вітчизняну економіку зарубіжні моделі регулювання зайнятості, окремі, найбільш корисні й прийнятні їх елементи варто запозичувати [9,

с. 79]. Таким чином, методи стимулювання продуктивної зайнятості сільського населення спрямовують на всіх суб'єктів ринку праці з метою формування у них дієвих мотивів соціально-економічної активності як важливого фактора розширення та оптимізації сфери зайнятості.

Сприяння повній, продуктивній зайнятості сільського населення, посилення механізмів регулювання ринку праці залишаються важливими складовими державної політики зайнятості, яка ґрунтується на ратифікованих Україною міжнародних правових документах і національному законодавстві у сфері зайнятості. Посилення ролі держави у сфері зайнятості дозволить прискорити перехід України до європейських стандартів, вимог інформаційного суспільства, до моделі інноваційного розвитку, підвищення ефективності соціально орієнтованого ринкового господарства.

Ринкова економіка не може належно функціонувати без ефективного соціального захисту. Однією з центральних проблем досліджень системи соціального захисту населення є проблема подолання безробіття. На державному рівні її вирішення пов'язується із застосуванням спеціальних норм захисту: громадянам гарантують соціальну підтримку, організовують безкоштовну професійну орієнтацію, здійснюють підготовку фахівців, підвищення їх кваліфікації за направленням органів служби зайнятості, здійснюють медичне обслуговування, створюють можливості для участі в оплачуваних громадських роботах з урахуванням вікових та інших особливостей.

Хоча в країні рівень безробіття знижується (в основному у міських поселеннях) і зростає потреба у працівниках, але обсяги сільського безробіття зростають, рівень життя сільських жителів знижується. Для забезпечення продуктивної зайнятості сільського населення необхідна розробка заходів матеріального стимулювання. Від працівників, що працюють з примусу, краще позбутися, оскільки людина не відчуває зацікавленості в роботі, не приносить користь підприємству. Крім того, необхідно розвивати самомотивацію співробітників і частіше застосовувати моральне заохочення [10, с. 419]. Виникає проблема формування такого мотиваційного механізму, який би враховував як матеріальну мотивацію, так і виявлення і реалізацію нематеріальних інтересів працівників.

З цією метою доцільно сформулювати основні вимоги до мотиваційного механізму, що сформувалися на сьогоднішній день з урахуванням існуючих в ринкових умовах господарювання трудових цінностей: мотиваційний механізм повинен ґрунтуватися на мотиваційних факторах, властивих кожній категорії працівників, і забезпечувати максимальний збіг основних домінант економічної поведінки та розроблених організацією мотивацій; мотиваційний механізм повинен

являти собою поєднання матеріальної і нематеріальної складових.

Наразі, повинна простежуватися чітка залежність винагороди від результатів роботи, а також справедливість і прозорість системи оплати для працівника (відбиття повною мірою в зарплаті результатів праці працівника); заробітна плата, що формується в рамках матеріальної складової, має бути конкурентоспроможною на ринку праці. Мотиваційний механізм як система має бути спрямований і стимулювати працівника на розвиток інноваційної діяльності, безперервність процесу отримання знань, підвищення кваліфікації, кар'єрний ріст. Нарешті, нематеріальна складова мотиваційного механізму повинна включати соціальну мотивацію.

Висновки. Одним із найважливіших шляхів активізації політики підвищення продуктивної зайнятості сільського населення в Україні є розвиток підприємництва та самозайнятості. Тут нагального розв'язання вимагають проблеми: створення сприятливого нормативно-правового середовища розвитку підприємництва; оптимізації систем оподаткування; удосконалення фінансово-кредитного механізму; формування оптимальної інфраструктури підтримки підприємництва в регіонах країни. Це першочергово передбачає інформаційне та науково-освітнє забезпечення населення сільських територій.

Література

1. Бородина О. М. Методологічні підходи до визначення шляхів подолання бідності на селі. *Економіка АПК*. 2006. № 3. С. 94–101.
2. Терещенко В. К. Соціально-економічний розвиток сільських територій : навч. посіб. К., 2011. 82 с.
3. Кузьмін О. Є., Бодарецька О. М. Взаємозв'язок понять «мотивація» та «мотивування» у системі мотивування персоналу підприємств. *Бізнес Інформ*. 2015. № 1. С. 347–352.
4. Мармуль Л. О., Романюк І. А. Ринок праці та зайнятість населення сільських територій: теорія і практика регулювання. Херсон : Айлант, 2015. 266 с.
5. Романюк І. А. Особливості відтворювального процесу в аграрному секторі. *Агросвіт*. 2016. № 11. С. 12–15.
6. Павлик В. П. Мотивація працівників у забезпеченні ефективного управління сільськогосподарськими підприємствами. *Економіка АПК*. 2016. № 4. С. 81–88.
7. Ігнатенко М. М. Стратегії та механізми управління розвитком соціальної відповідальності суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки : монографія. Херсон : Айлант, 2015. 470 с.
8. Краєвська Г. О. Мотивація проживання в сільських поселеннях України. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 3. С. 149–161.
9. Єлець О. П. Мотивація інноваційної діяльності персоналу. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. № 2. С. 78–83.
10. Калініченко А. В. Мотивація та мотиваційний процес: сутність та поняття. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2013. № 42. С. 417–420.

References

1. Borodina, O. M. (2006). *Metodolohichni pidkhody do vyznachennya shlyakhiv podolannya bidnosti na seli* [Methodological approaches to identifying ways to overcome poverty in the countryside]. *Ekonomika APK*, 3, 94–101 (in Ukr.).
2. Tereshchenko, V. K. (2011). *Sotsialno-ekonomichniy rozvytok silskykh terytorii* [Socio-economic development of rural areas]. Kyiv (in Ukr.).
3. Kuzmin, O. Ye. & Bodaretska, O. M. (2015). *Vzaiemozviazok poniat «motyvatsiia» ta «motyvuvannia» u systemi motyvuvannia personalu pidpriemstv* [Interrelation of the concepts of «motivation» and «motivation» in the system of motivation of the personnel of enterprises]. *Biznes Inform*, 1, 347–352 (in Ukr.).
4. Marmul, L. O. & Romanyuk, I. A. (2015). *Rynok pratsi ta zainiatist naseleennia silskykh terytorii: teoriia i praktyka rehuliuвання* [Labor market and rural population employment: the theory and practice of regulation]. Kherson, Aylant Publ. (in Ukr.).
5. Romanyuk, I. A. (2016). *Osoblyvosti vidtvoriuvального protsesu v ahrarnomu sektori* [Features of the reproduction process in the agrarian sector]. *Ahrosvit*, 11, 12–15 (in Ukr.).
6. Pavlyk, V. P. (2016). *Motyvatsiia pratsivnykiv u zabezpechenni efektyvnoho upravlinnia silskohospodarskymy pidpriemstvamy* [Motivation of employees in ensuring efficient management of agricultural enterprises]. *Ekonomika APK*, 4, 81–88 (in Ukr.).
7. Ihnatenko, M. M. (2015). *Strategii ta mekhanizmy upravlinnia rozvytkom sotsialnoi vidpovidalnosti subiektiv hospodariuvannia ahrarnoi sfery ekonomiky* [Strategies and mechanisms for managing the development of social responsibility of economic entities of the agrarian sector of the economy]. Kherson, Aylant Publ. (in Ukr.).
8. Krayevska, H. O. (2017). *Motyvatsiia prozhyvannia v silskykh poseleenniakh Ukrainy* [Motivation of residence in rural settlements of Ukraine]. *Demohrafiya ta sotsialna ekonomika*, 3, 149–161 (in Ukr.).
9. Yelets, O. P. (2016). *Motyvatsiia innovatsiinoi diialnosti personalu* [Motivation of innovative activity of personnel]. *Ekonomichniy visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, 2, 78–83 (in Ukr.).
10. Kalinichenko, A. V. (2013). *Motyvatsiia ta motyvatsiinyi protses: sutnist ta poniattia* [Motivation and motivation process: essence and concepts]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, 42, 417–420 (in Ukr.).

НАПРЯМИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ КООПЕРАЦІЇ НА СЕЛІ

Анотація. Визначено, що процеси впровадження інновацій, автоматизації та інформатизації видів діяльності торкнулися й бухгалтерського обліку у сільськогосподарських кооперативах. Особлива увага при цьому відводиться формуванню автоматизованих систем управління (АСУ) та автоматизованих систем бухгалтерського обліку (АСБО). Останні дозволяють значно скоротити витрати часу на облікові операції, забезпечити комфортні умови праці бухгалтерів та підвищити якість, своєчасність і доступність облікової інформації для власників, керівників та інших споживачів. Обґрунтовано необхідність створення інформаційних моделей діяльності сільськогосподарських кооперативів. Особливий акцент наголошено на важливості розробок програмного забезпечення обліку у сільськогосподарських кооперативах як запоруки підвищення їхньої ефективності та конкурентоспроможності.

Ключові слова: бухгалтерський облік, автоматизація, впровадження, системи, сільськогосподарські кооперативи, інформація, управління.

Summary. It is determined that the processes of introduction of innovations, automation and informatization of the types of activity also affected accounting in agricultural cooperatives. Particular attention is paid to the formation of automated control systems (ACS) and automated accounting systems (ASBOs). The latter allow you to significantly reduce the time spent on accounting operations, provide comfortable working conditions for accountants and improve the quality, timeliness and availability of accounting information for owners, managers and other consumers. The necessity of creation of information models of activity of agricultural cooperatives is substantiated. Particular emphasis was placed on the importance of developing accounting software in agricultural cooperatives as a guarantee of increasing their efficiency and competitiveness.

Key words: accounting, automation, introduction, systems, agricultural cooperatives, information, management.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-45-1-41-45

Постановка проблеми. Метою всебічної інформатизації та автоматизації підприємств, галузей і видів діяльності аграрної сфери економіки на сучасному етапі є створення умов для швидкого поширення сільськогосподарських знань та інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень, ефективного функціонування ринкових і фінансово-кредитних механізмів, підтримки міжгалузевих зв'язків та інтеграції агропромислового комплексу України у світову економічну систему.

Сьогодні основним предметом управління є інформація та знання, а засобом управління — інформаційні технології. Головним фактором економічного росту є інформаційні ресурси. Тому їх ефективне використання може дати значну економію факторів виробництва. В умовах інформаційного суспільства перед бухгалтерським обліком як складовою інформаційної системи управління підприємствами, у т. ч. сільськогосподарськими кооперативами, постає нагальна потреба функціо-

нування на основі новітніх інформаційних технологій. Тому вирішення цього завдання є актуальним та потребує поглиблених досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно зазначити, що проблеми автоматизації обліку, його програмного забезпечення в аграрних підприємствах знайшли відображення у працях М. М. Бенько, Ф. Ф. Бутинця, С. В. Івахненкова, М. М. Ігнатенка, М. М. Коцупатрого, Л. О. Мармуть, О. Павельчак-Данелюка, С. О. Левицької. Однак недостатньо вивченими та визначеними є особливості здійснення цих процесів у сільськогосподарських кооперативах.

Мета статті — виявити сутність і особливості автоматизованих систем бухгалтерського обліку та інформаційних моделей у діяльності сільськогосподарських кооперативів з метою підвищення ефективності їхнього функціонування й використання в управлінні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На будь-якому етапі розвитку суспільство вимагає

© Л. О. Мармуть, М. А. Кучеренко, 2018

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Мармуть Л. О., Кучеренко М. А. Напрями інформатизації кооперації на селі. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1 (45). С. 41–45.

References (APA):

Marmul, L. O., Kucherenko, M. A. (2019). *Napriamy informatyzatsii kooperatsii na seli* [Directions of it cooperation in agriculture activities]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (45), 41–45 (in Ukr.).

для власного інституту управління систематизованої, впорядкованої інформації. З розвитком суспільства вдосконалюються й інформаційні системи підприємств, тобто краще і швидше виконуються операції з прийому, виміру, реєстрації, обробки, зберігання, пошуку та передавання інформації [1, с. 212]. Як відомо, автоматизація обліку підвищує ефективність і прискорює процеси обробки даних, надає оперативну інформацію для прийняття управлінських рішень. Тому доцільно впроваджувати автоматизовані інформаційні системи як для забезпечення управлінського обліку, так і внутрішнього контролю з метою отримання вчасної, достовірної й релевантної інформації.

Важливу роль у системі управління сільськогосподарських кооперативів відіграє інформаційне забезпечення, тобто інформація, яка необхідна для управління економічними процесами, що зберігається в базах даних інформаційних систем. Переважну частину інформації щодо виробничої та фінансово-господарської діяльності, необхідну для прийняття й реалізації управлінських рішень, надає система бухгалтерського обліку. За її допомогою дані з первинних документів перетворюються

в оброблену інформацію, у зв'язку з чим система обліку потребує налагодженої організації [2, с. 36].

Напрацювання вітчизняної облікової школи та сучасні підходи до розвитку бухгалтерського обліку і аналізу в Україні дали змогу сформувати організаційні положення щодо інформаційних вимог користувачів та організації облікового і аналітичного процесу (рис. 1).

Одним із напрямів вдосконалення управління є впровадження автоматизованої системи управління підприємством (АСУП), яка у нашому випадку має бути побудована з урахуванням організаційної структури сільськогосподарських кооперативів, особливостей застосування техніки і технології у процесі обробки облікових даних та організації контрольного процесу [3, с. 237]. У процесі управління кооперативом інформаційні технології реалізуються за допомогою автоматизованої інформаційної системи, яка призначена для автоматизованого збирання, збереження, обробки та видачі інформації за запитом користувачів, якими є управлінський менеджмент. Для автоматизованої інформаційної системи суттєве значення має організація відповідного інформаційного забезпе-

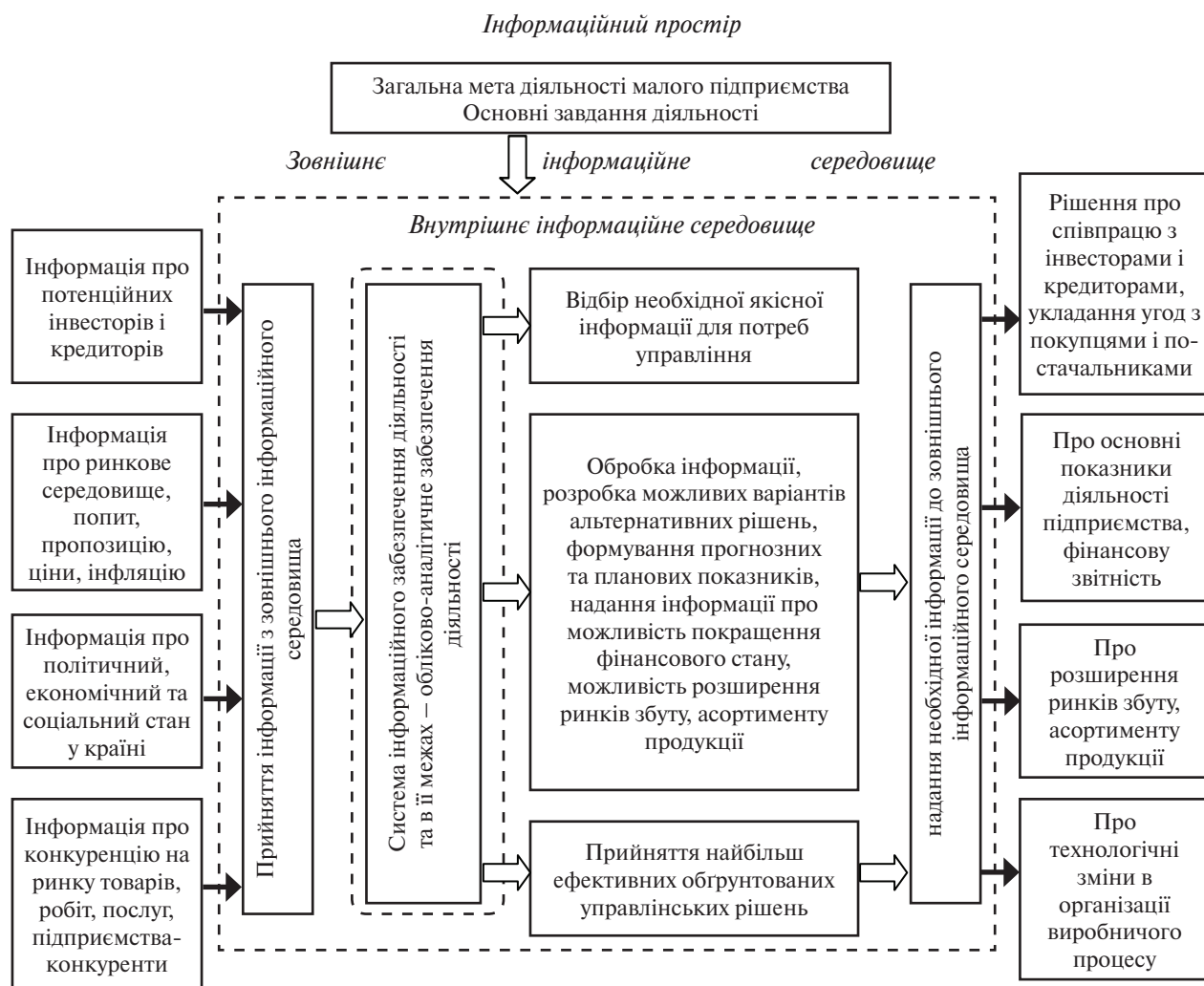

Рис. 1. Організація руху інформаційних потоків у системі обліково-аналітичного забезпечення

чення, що забезпечує своєчасне та необхідне для процесу управління отримання інформації.

Автоматизована система обліку й управління сільськогосподарськими кооперативами призначена для документування фактів фінансово-економічної діяльності, реєстрації господарських операцій у системі рахунків синтетичного й аналітичного обліку, узагальнення облікової інформації, ведення обліку за національними та міжнародними стандартами, а також для отримання внутрішньої та зовнішньої звітності [4].

Питання побудови автоматизованої системи бухгалтерського обліку доцільно розглядати в контексті загального стану інформаційних технологій. Так, у першій половині 90-х років минулого століття вітчизняними фахівцями був нагромаджений великий досвід у розробленні автоматизованих систем бухгалтерського обліку (АСБО) для персональних комп'ютерів, а тому на сучасному рівні їх розвитку в Україні найпоширенішими є підходи, базовані на використанні персональних комп'ютерів, що передбачає цілковито або частково розподілену обробку даних.

Основні відмінності концепцій побудови АСБО пов'язані з неоднаковим підходом до способів подання та інтерпретації облікових даних, побудови пакетів програм і принципами забезпечення функціональної їх повноти. Відмінності у способах побудови пакетів програм передусім визначаються вибраними на етапі проектування

системи принципами подання й інтерпретації облікових даних [5, с. 610]. Уніфікована модель, як правило, припускає побудову системи у вигляді єдиного інтегрованого середовища, а застосування спеціалізованих за різними ділянками моделей даних вимагає наявності комплексу спеціалізованих програм, що оперують із кожною окремою логічною їх сукупністю.

Забезпечення функціональної повноти програмної системи реалізується або завдяки наявності в ній розвинутих проблемно-орієнтованих інструментальних засобів, що дає можливість користувачеві самостійно адаптувати її до конкретних умов у рамках своїх потреб, або в результаті реалізації такого набору функцій, які, за задумом розробників, мають забезпечити найтипівіші потреби обробки облікових даних користувачів [6, с. 396]. Перший підхід досягнення функціональної повноти системи більшою мірою орієнтований на застосування уніфікованої моделі облікових даних, а другий — тяжіє до використання спеціалізованих моделей даних різних ділянок обліку.

Найбільша кількість користувачів мають системи автоматизації, орієнтовані на застосування уніфікованої моделі даних, побудовані у вигляді єдиного програмного середовища, які використовують інструментальний принцип адаптації до потреб конкретних користувачів [7, с. 225]. На основі розробленої загальної моделі функціонування АСБО (рис. 2) виокремлено компоненти

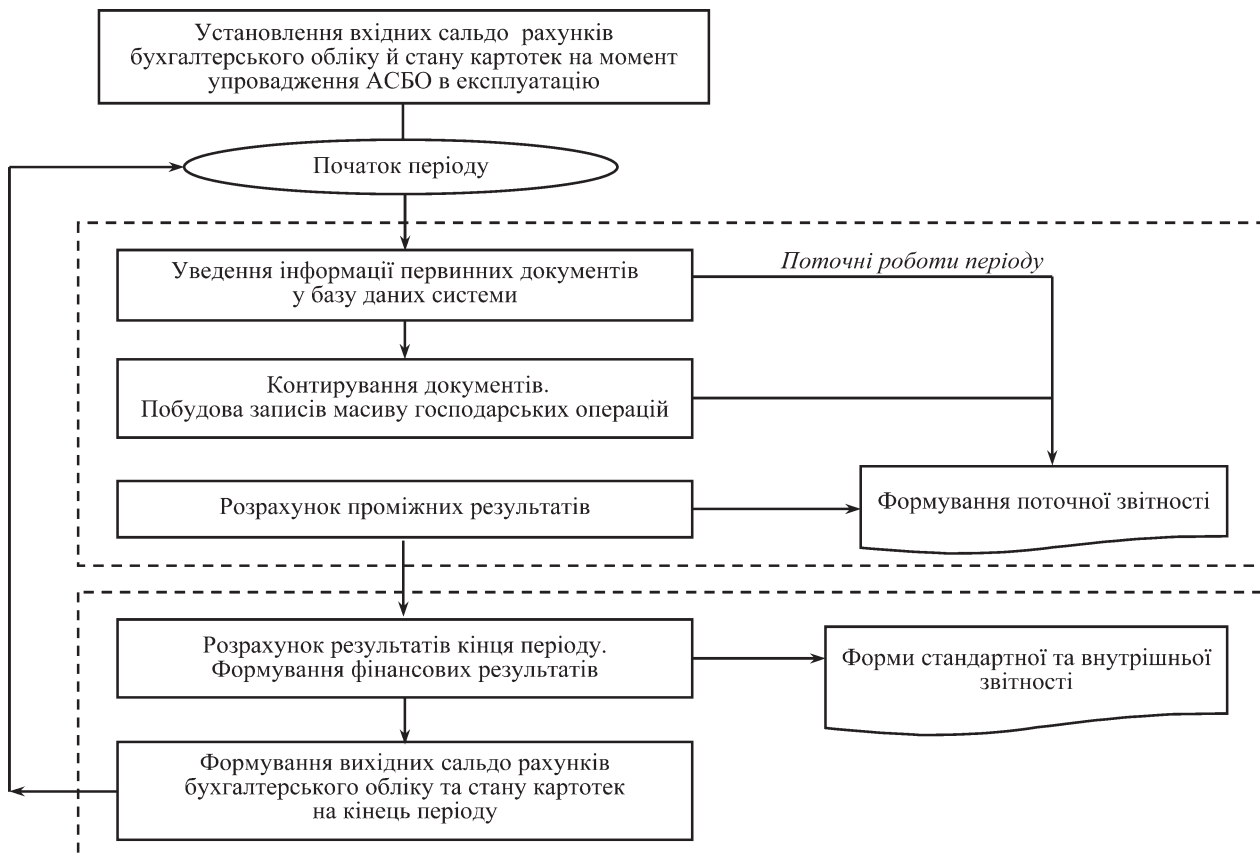

Рис. 2. Загальна модель функціонування автоматизованих систем бухгалтерського обліку (АСБО)

побудови програмного засобу, які описують головні особливості інформаційно-логічної структури системи обробки облікових даних, правила її функціонування й адаптації до потреб користувача. Вважаємо, такими компонентами є: правила побудови системи рахунків; моделі організації документообігу; порядок побудови системи записів на рахунках; моделі аналітичного обліку; моделі облікового періоду; способи подання й технологія роботи з вихідною інформацією [8, с. 63].

Сукупність перелічених компонент визначають принципи подання й інтерпретації облікової інформації в програмній системі, правила її функціонування й адаптації до потреб конкретних користувачів. Від їх конкретної реалізації залежить ефективність побудови системи обробки облікових даних; проте ефективність програмної системи залежить не тільки від цих чинників [9]. Неабияке значення мають також питання її технічної реалізації: можливість застосування на різних програмно-апаратних платформах, внутрішня технологія розподілу процедур обробки даних у разі використання локально-обчислювальної мережі тощо. У багатьох випадках ці особливості мають велике значення і тому не можуть бути проігноровані як чинники ефективної реалізації АСБО.

У зв'язку з цим пропонуємо виокремлювати такі критерії розгорнутої класифікації АСБО: призначення й галузева орієнтація програмного забезпечення (ПЗ); міра охоплення облікових функцій; способи побудови пакетів програм; технологія впровадження й адаптації; порядок поширення й тиражування; програмно-технічні платформи; особливості моделювання бухгалтерського обліку до ПЗ [10, с. 351]. За мірою охоплення облікових функцій доцільно поділяти пакети програм на такі групи:

- ПЗ автоматизації окремих підсистем обліку;
- ПЗ часткової автоматизації бухгалтерського обліку;
- ПЗ комплексної автоматизації бухгалтерського обліку;
- ПЗ АСБО, інтегроване із функціями оперативного обліку;
- ПЗ АСБО систем комплексної автоматизації управління.

Зазначимо, що на основі моніторингу ринку програмних продуктів для АСБО найбільшого поширення дістали недорогі інструментальні системи автоматизації обліку; їх розповсюдження сприяло стрімкому зростанню вторинного бізнесу, пов'язаного з упровадженням і адаптацією інструментального ПЗ АСБО сторонніми фірмами, дилерами виробників ПЗ [11, с. 13].

Висновки. Бухгалтерський облік за умов застосування інформаційних технологій з позиції системи управління сільськогосподарських коо-

перативів є частиною інформаційної системи прямого та зворотного зв'язку. З огляду на це, а також через зміну роботи алгоритму інформації (наприклад, послідовність: первинний документ — реєстр аналітичного обліку — реєстр синтетичного обліку — звіт може бути змінений на будь-який інший: звіт — первинний документ — реєстр аналітичного обліку — реєстр синтетичного обліку в режимі реального часу тощо) виникає потреба розширення складу традиційних інформаційної, контрольної, управлінської та аналітичної функцій за допомогою його посилення функцією прямого та зворотного зв'язку. Її реалізація забезпечить усі рівні управління інформацією щодо фактичного стану керованого об'єкта, а також щодо всіх істотних відхилень від заданих параметрів.

Література

1. Павелчак-Данилюк О. Обґрунтування програмного забезпечення для автоматизації бухгалтерського обліку на підприємствах. *Вісник Тернопільського національного технічного університету*. 2014. № 1. С. 209–218.
2. Саблук П. Т., Зіновчук В. В., Лузан Ю. Я., Лупенко Ю. О., Малік М. Й. Кооперація в аграрній сфері виробництва / Українська академія держ. управління при Президенті України ; Український НДІ продуктивності агропромислового комплексу. К. : УАДУ, 2003. 72 с.
3. Бенько М. М. Актуальні питання технології облікового, контрольного та аналітичного процесу в умовах автоматизації. *Економічний форум*. 2014. № 2. С. 235–239.
4. Ігнатенко М. М., Мармуть Л. О. Облік, оцінка й діагностика фінансово-економічних результатів діяльності у стратегічному менеджменті підприємств і організацій. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 6 (11). URL : <http://http://www.easterneurope-ebm.in.ua/11–2017-ukr>.
5. Левицька С. О., Андреева А. О. Автоматизація господарського обліку як чинник прискорення процесу діяльності підприємств. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2011. Вип. 16. С. 608–614.
6. Гелей С. Д., Пастушенко Р. Я. Теорія та історія кооперації : підручник. К. : Знання, 2006. 513 с.
7. Ткаль Я. С. Автоматизована система обліку: основні завдання та значення для підприємств. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. 2014. № 3. С. 223–228.
8. Жарова О. В., Карпенко С. В., Ткаліч О. П., Ткаліч О. В. Характеристика сучасного стану інформатизації України. *Проблеми інформатизації та управління*. Вип. 2 (24). К. : НАУ. 2008. С. 61–66.
9. Сімонова В. С. Потенціал підприємств торгівлі споживчої кооперації України. URL : <http://www.icp-ua.com/ru/node/519>.

10. Заярна Н. М., Цибульський А. А. Удосконалення та розвиток інформаційно-технологічного середовища споживчої кооперації України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.8. С. 349–353.

11. Романюк І. А. Особливості відтворювального процесу в аграрному секторі. *Агросвіт*. 2016. № 11. С. 12–15.

References

1. Pavelchak-Danylyuk, O. (2014). *Obgruntuvannya prohramnoho zabezpechennya dlya avtomatyzatsiyi bukhgalterskoho obliku na pidpryyemstvakh* [Justification of software for automation of accounting at enterprises]. *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu*, 1, 209–218 (in Ukr.).

2. Sabluk, P. T., Zinovchuk, V. V., Luzan, YU. YA., Lupenko, YU. O. & Malik, M. Y. (2003). *Kooperatsiya v ahrarniy sferi vyrobnytstva* [Cooperation in the agrarian sector of production]. Kyiv (in Ukr.).

3. Benko, M. M. (2014). *Aktualni pytannya tekhnolohiyi oblikovoho, kontrolnoho ta analitychnoho protsesu v umovakh avtomatyzatsiyi* [Topical issues of the technology of accounting, control and analytical process in the conditions of automation]. *Ekonomichnyy forum*, 2, 235–239 (in Ukr.).

4. Ihnatenko, M. M. & Marmul, L. O. (2017). *Oblik, otsinka y diahnozyka finansovo-ekonomichnykh rezultativ diyalnosti u strateichnomu menedzhmenti pidpryyemstv i orhanizatsiy* [Accounting, evaluation and diagnostics of financial and economic results of activities in the strategic management of enterprises and organizations]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya*, 6 (11). Retrieved from <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/11-2017-ukr> (in Ukr.).

5. Levytska, S. O. & Andryeyeva, A. O. (2011). *Avtomatyzatsiya hospodarskoho obliku yak chynnyk*

pryskorennya protsesu diyalnosti pidpryyemstv [Automation of economic accounting as a factor in accelerating the process of enterprises]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostrozka akademiya». Seriya «Ekonomika»*, 16, 608–614 (in Ukr.).

6. Heley, S. D. & Pastushenko, R. YA. (2006). *Teoriya ta istoriya kooperatsiyi* [Theory and history of cooperation]. Kyiv, Znannya Publ. (in Ukr.).

7. Tkalya, YA. S. (2014). *Avtomatyzovana systema obliku: osnovni zavdannya ta znachennya dlya pidpryyemstv* [Automated accounting system: the main tasks and values for enterprises]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu im. V. V. Dokuchayeva. Seriya «Ekonomichni nauky»*, 3, 223–228 (in Ukr.).

8. Zharova, O. V., Karpenko, S. V., Tkalych, O. P. & Tkalych, O. V. (2008). *Kharakterystyka suchasnoho stanu informatyzatsiyi Ukrainy* [Characteristics of the current state of informatization of Ukraine]. *Problemy informatyzatsiyi ta upravlinnya*, 2 (24), 61–66 (in Ukr.).

9. Simonova, V. S. *Potentsial pidpryyemstv torhivli spozhyvchoyi kooperatsiyi Ukrainy* [Potential of enterprises of trade of consumer cooperation of Ukraine]. Retrieved from <http://www.icp-ua.com/ru/node/519> (in Ukr.).

10. Zayarna, N. M. & Tsybul's'kyi, A. A. (2012). *Udoskonalennya ta rozvytok informatsiyno-tekhnolohichnoho seredovyshcha spozhyvchoyi kooperatsiyi Ukrainy* [Improvement and development of information and technological environment of consumer cooperation of Ukraine]. *Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy*, 22.8, 349–353 (in Ukr.).

11. Romanyuk, I. A. (2016). *Osoblyvosti vidtvo-ryuvalnoho protsesu v ahrarnomu sektor* [Features of the reproduction process in the agrarian sector]. *Ahrosvit*, 11, 12–15 (in Ukr.).

СИСТЕМНЕ УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Анотація. У статті виявлено чинники зовнішнього та внутрішнього середовища формування й використання виробничо-ресурсного потенціалу як основи стійкого розвитку аграрних підприємств. Визначено показники та критерії їх оцінки. На цій основі розроблено систему управління підвищенням ефективності потенціалу стійкого розвитку, ресурсокористування з обґрунтуванням етапів прийняття управлінських рішень. Узагальнено функції управління. Обґрунтовано можливі результати та ефекти.

Ключові слова: підприємства, агропромислове виробництво, потенціал, системне управління, етапи, функції, моніторинг, відтворення, регулювання, стійкий розвиток, удосконалення.

Summary. The article reveals the factors of the external and internal environment of the formation and use of production and resource potential as the basis of sustainable development of agrarian enterprises. Defined indicators and criteria for their evaluation. On this basis, a system of management of increasing the efficiency of the potential of sustainable development, resource use with the justification of the stages of making managerial decisions is developed. Generalized control functions. Possible results and effects are justified.

Key words: enterprises, agroindustrial production, potential, system management, stages, functions, monitoring, reproduction, regulation, sustainable development, improvement.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-45-1-46-51

Постановка проблеми. В умовах ринку, що характеризуються нестабільністю макро- і мікро-економічних факторів, одним з першочергових завдань керівництва стає формування та оцінка поточних і перспективних можливостей підприємств агропромислового виробництва, тобто потенціалу. Також йдеться про збалансування підприємства з потенціалом зовнішнього середовища для досягнення визначених цілей та з метою виживання в умовах конкуренції. На сучасному етапі конкурентоспроможність аграрних підприємств забезпечується, переважно, нарощуванням наявних ресурсів, впровадженням нових технологій, інноваційних трансформацій, маркетингових стратегій поведінки на ринку. Ринкове середовище висуває жорсткі вимоги щодо підвищення ефективності використання наявних ресурсів та напрямів розбудови і зміцнення виробничо-ресурсного потенціалу, зниження витрат на виробництво та підвищення якості продукції.

Для ефективного функціонування і забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств необхідно якісно розвивати матеріально-технічні, структурно-функціональні, соціально-трудові та інші елементи економічного потенціалу. Тобто потенціал підприємства має перебувати у динамічній рівновазі із зовнішнім се-

редовищем, яке постійно змінюється. Реалізація цього завдання вимагає відповідних змін потенціалу. На певному етапі свого розвитку аграрне підприємство потребує заміни застарілих основних фондів і переходу до використання нових технологій, зміни виробничих потужностей, якісних характеристик персоналу, модернізації інформаційної системи та інших чинників ефективної адаптації підприємства до вимог зовнішнього оточення. Йому необхідно набутися такого рівня розвитку, яке дасть можливість досягти максимальної економічної ефективності у сформованих умовах зовнішнього середовища. Тому оцінка чинників, що впливають на ефективність використання ресурсного потенціалу підприємства, його виробничої частини, є актуальною в сучасних умовах господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині проблема ефективного використання виробничо-ресурсного потенціалу широко висвітлюється в економічній літературі. Ресурси завжди були в полі зору науковців, спеціалістів і практиків та знайшли належне відображення в наукових працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, серед основних В. Г. Андрійчук, В. Г. Бугуцький, О. А. Більський, П. І. Гайдучий, А. С. Даниленко, М. М. Ігнатенко,

© В. І. Пілявський, 2018

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Пілявський В. І. Системне управління потенціалом стійкого розвитку підприємств агропромислового виробництва. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1 (45). С. 46–51.

References (APA):

Piliavskiy, V. I. (2019). *Systemne upravlinnia potentsialom stiikoho rozvytku pidpriemstv ahropromyslovoho vyrobnytstva* [System of the potential management for stable development at agricultural enterprises]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (45), 46–51 (in Ukr.).

О. В. Крисальний, І. І. Лукінов, Л. О. Мармуть, В. Я. Месель-Веселяк, І. Р. Михасюк, В. Н. Нелеп, В. М. Олійник, О. М. Онищенко, Б. Й. Пасхавер, Г. М. Підлісецький, Д. К. Прейгер, І. А. Романюк, П. Т. Саблук, А. М. Стельмашук та інші.

Мета статті — виявлення чинників внутрішнього та зовнішнього середовища використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств, визначення й оцінка їхнього впливу і обґрунтування на цій основі системного управління та етапів прийняття управлінських рішень для підвищення його ефективності і раціоналізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потенціал агропромислових підприємств як суб'єктів господарювання агросфери розуміється як сукупність взаємопов'язаних ресурсів, які використовуються для виробництва сільськогосподарської та/або продовольчої продукції, а також спроможність працівників використовувати їх з метою отримання максимального прибутку. Він є багатокомпонентним, складноструктурованим та складноорганізованим. Як правило, величина цього потенціалу визначається обсягом окремих видів ресурсів (земельних, матеріальних, трудових, нематеріальних та фінансових), які перебувають у розпорядженні підприємства. На наш погляд, виробничо-ресурсний потенціал агроформування — це можливості підприємства щодо використання наявних ресурсів, які не лише використовуються, але є у зовнішньому середовищі, а також тих, які можуть з'явитись у майбутньому для максимального задоволення потреб споживачів та отримання прибутку.

Виробничо-ресурсний потенціал необхідно розглядати як економічну основу потенціалу стійкого розвитку, реальну конкурентну перевагу агропромислових і сільськогосподарських підприємств. Він характеризується системою показників, які відображають не тільки наявні ресурси, а й їх резерви, які можуть бути використані за певних умов діяльності. Ефективність управління виробничо-ресурсним потенціалом аграрних підприємств досягається за умов раціонального його використання для отримання повного кінцевого результату у вигляді виробництва продукції високої якості.

Як зазначає М. Ігнатенко, управління виробничо-ресурсним потенціалом відносять до складних завдань з огляду на різну природу відтворення його компонентів [1, с. 284]. При цьому зрозуміти сутність складних явищ і одержати про них достовірні відомості можна тільки завдяки багаторазовому спостереженню за станом та динамікою, ринковою поведінкою досліджуваного об'єкта. Важливо не просто одержати достовірні матеріали щодо управлінського процесу, а й оцінити якісний його бік та виробити напрями й заходи з удоско-

налення досліджуваного процесу. Тому важливою передумовою забезпечення ефективного та конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств є підвищення ефективності управління їх виробничо-ресурсним потенціалом.

Підвищення ефективності управління виробничо-ресурсним потенціалом, забезпечення його раціонального використання значною мірою пов'язано з проведенням якісних змін у складі ресурсів та з підвищенням ефективності в їх використанні. Завдання підвищення ефективності управління виробничо-ресурсним потенціалом підприємств полягає, насамперед, у вдосконаленні використання на інноваційній основі, у підвищенні його комплексності, яка проявляється у тісному взаємозв'язку його складників. Ресурсам підприємства має бути притаманний відповідний спектр функціональних характеристик, на основі яких має забезпечуватись компенсація їх дефіцитних властивостей.

Процес розвитку виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств вимагає постійного моніторингу, збору та аналізу інформації щодо впливу чинників зовнішнього середовища, які можна поділити на чотири групи: економічні, соціальні, політико-правові, науково-технічні [2, с. 138]. Слід відмітити, що чинники зовнішнього середовища здійснюють, переважно, негативний обмежувальний вплив на розвиток потенціалу. Тому підприємство агросфери має формувати такий господарський механізм, який дозволив би швидко адаптуватися до цих змін.

Необхідно виокремити такі чинники, які найбільш суттєво впливають на формування виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств: організаційно-економічні; матеріально-технічні; чинники соціального розвитку; вимоги екологізації; кооперація, спеціалізація, диверсифікація виробництва. Слід зазначити, що виробничо-ресурсний потенціал передбачає сукупність запасів і пов'язаний, насамперед, із характеристикою джерел ресурсів. Джерелами виробничо-ресурсного потенціалу є ресурси, що знаходяться в розпорядженні підприємства — трудові, інформаційні, фінансові, матеріальні, природні.

Основу виробничо-ресурсного потенціалу становлять його складники як фактори виробництва. Засоби та предмети праці утворюють матеріальні ресурси, які приводяться в рух трудовими ресурсами. Тому до складу виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств включаємо трудові, матеріально-технічні, інформаційні, фінансові та природні ресурси. Саме елементи виробничо-ресурсного потенціалу створюють можливості досягнення цілей розвитку суб'єктів господарювання, які відкриваються у процесі застосування засобів, предметів праці та робочої сили [3, с. 54].

Виробничо-ресурсний потенціал підприємств загалом та аграрних зокрема характеризується сукупністю якостей системи взаємопов'язаних ресурсів та їх мобілізацією в умовах розвитку, досягнення конкурентних переваг з урахуванням впливу зовнішнього середовища. Він бере участь у створенні сільськогосподарської продукції, яка є основним результатом виробничої діяльності, а її реалізація забезпечує прибуток як кінцеву мету підприємства. Продукція, отже, є результатом втілення ресурсів у виробничо-ресурсний потенціал, обумовлює його, оскільки вона забезпечує відтворення аграрного виробництва.

Оновлення продукції та технологій її отримання залежить від інноваційних перетворень на підприємстві. Впровадження нової продукції означає приріст обсягів виробництва, економію від зниження собівартості, зростання чистого прибутку. Чим вище науковий і технологічний рівень виробничо-ресурсного потенціалу і ступінь його використання, тим потужнішою є матеріально-технічна база аграрного підприємства, більше можливостей для впровадження інновацій, вдосконалення та збільшення масштабів діяльності.

Економічна ефективність використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних формувань залежить від багатьох чинників, особливо від рівня їхньої ресурсозабезпеченості. Розвиток сільського господарства на основі концепції виробничих ресурсів зумовлює збільшення виробництва продукції і підвищення його ефективності [4, с. 378]. При підвищенні ресурсозабезпеченості сільськогосподарських суб'єктів господарювання порівняно високими темпами зростають обсяги виробництва валової продукції.

У свою чергу, реформаційні перетворення в сільському господарстві не дали очікуваної соціально-економічної віддачі. Аграрні підприємства, особливо малі і середні, знаходяться у важкому становищі, руйнується виробничо-ресурсний потенціал галузі. Вони спричинили певні позитивні зміни в організації сільськогосподарського виробництва у напрямі його багатокладності, урізноманітнення форм, розвитку підприємницької ініціативи. Було змінено майновий статус, статус власності та володіння й використання усіх складових виробничо-ресурсного потенціалу, проте очікуваних результатів ресурсовіддачі та ресурсозбереження це не забезпечило.

Нові агроформування різних організаційно-правових форм, серед яких домінують приватні підприємства, були утворені на базі колективних агроформувань та в результаті оренди. Орендарі часто не усвідомлюють своєї відповідальності за результати господарювання, економлять на якісних меліоративних заходах, ресурсоощадних агротехнологіях. Тому необхідний постійний моніторинг та контроль за досягненням результа-

тивного функціонування агроформувань, який залежить від раціональності формування, відтворення та ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу.

Для оцінки ефективності виробництва в цілому, насамперед, ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу, необхідно проаналізувати сучасний стан, структуру та забезпеченість підприємства всіма видами ресурсів [5, с. 144]. Такий аналіз дозволяє побачити структуру процесів ресурсокористування, аграрного виробництва та відтворення загалом, розчленувати їх як економічне явище на окремі складові частини і отримати за рахунок абстрагування найбільш детальне уявлення щодо динаміки, проблем, тенденцій складників ресурсокористування.

Для дослідження економічної, екологічної, соціальної ефективності ресурсокористування та виробництва необхідно керуватись відповідними критеріями, методиками оцінки, економічними показниками. Відповідно до цього, важливим елементом дослідження ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств є вибір головної ознаки (критерію) оцінки ефективності, яка розкриває її сутність. Зміст критерію ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу впливає з необхідності максимізації отримуваних результатів та/або мінімізації виробничих витрат, економії виробничих ресурсів, виходячи із ринкових позицій, наявних конкурентних переваг, стратегії розвитку аграрних підприємств.

У сучасній економічній літературі не існує одностайної думки щодо методики розрахунку сукупної, комплексної оцінки ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу. Її сучасна методологія передбачає розрахунок показників продуктивності праці, фондів віддачі та фондомісткості продукції. Ці показники, на думку І. Романюк, є критеріями оцінки кожного виду ресурсу і виступають індикаторами ефективності сільськогосподарського виробництва [6, с. 14].

Тому залежно від показника, який прийнятий за результативний, вся сукупність тенденцій зміни ефективності різних факторів виробництва впливає на варіювання співвідношення результату виробництва до одного із видів ресурсів. Отже, ефективність виробництва оцінюється з точки зору використання кожного виду ресурсу. Тому необхідно розраховувати, за думкою економістів, інтегральний показник ефективності як співвідношення обсягу виробництва до сукупної витрати кожного виду ресурсів.

Основним узагальнювальним показником, за рахунок якого оцінюють ефективність використання виробничо-ресурсного потенціалу, вважаються обсяги виробництва аграрної продукції та надання послуг. Він є основою для розрахунку ін-

ших показників результативності діяльності аграрних підприємств [7, с. 53]. Зокрема, це ресурсвіддача, яка вказує на отриманий обсяг виробництва у розрахунку на 1 грн. вкладених ресурсів, та капіталовіддача (капіталомісткість), що показує вартість виробленої продукції у розрахунку на 1 грн. вкладеного основного та оборотного капіталу.

В умовах постійних економічних змін, продовження реформ сільських територій аграрним підприємствам слід звертати значну увагу на розширення та поглиблення досліджень в галузі управління виробничо-ресурсним потенціалом. Ефективне управління виробничо-ресурсним потенціалом повинно являти собою гнучку систему, що буде змінюватись, пристосовуватись до нових ринкових умов, при цьому виробляти якісну продукцію та забезпечувати загальний стійкий розвиток сільськогосподарських підприємств.

Першочерговим етапом у побудові ефективного управління виробничо-ресурсним потенціалом є встановлення місії суб'єктів господарювання. Ставиться глобальна мета діяльності підприємств, яка відображає його призначення, роль у суспільстві та забезпечення власних виробничо-економічних, екологічних та соціальних інтересів. Після встановлення місії необхідно встановити конкретні цілі діяльності. При цьому ефективне управління виробничо-ресурсним потенціалом має бути спрямоване на виконання не тільки основної місії підприємства, але і його часткових цілей, які виходять з місії.

Після аналізу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища господарювання як факторів ресурсокористування і виробництва, слід сформувати стратегію розвитку аграрного підприємства та ресурсокористування у її складі [8, с. 45]. Розробка стратегії характеризується як складний процес, в якому повинні брати участь керівники всіх рівнів управління. Формування такої стратегії передбачає орієнтацію на розвиток наявних можливостей та конкурентних переваг аграрного підприємства.

До основи формування стратегії має бути покладена концепція, яка враховувала б особливості діяльності агропромислового підприємства, етап циклу його життєвого розвитку, становище на ринку, стан зовнішнього середовища. Враховуючи сформовану стратегію розвитку діяльності, наступним етапом є формування структури та складу виробничо-ресурсного потенціалу. Це має на меті саме раціональне забезпечення підприємства ресурсами, їх структуризацію та побудову певних організаційних форм управління, що забезпечить стабільний розвиток та ефективне їх використання і відтворення.

Невід'ємною складовою ефективного управління виробничо-ресурсним потенціалом є проведення, як уже зазначалося, моніторингу проце-

су ресурсокористування, що, у свою чергу, дасть можливість контролювати управління і вносити необхідні зміни, доповнення та вдосконалення. Оцінювання ефективності використання ресурсів є наступним етапом формування системи ефективного управління виробничо-ресурсним потенціалом. Така оцінка повинна містити певний набір показників та критеріїв для визначення пріоритетних заходів управління ресурсами підприємства.

Це дасть можливість з'ясувати, як працює агропромислове підприємство, чи досягаються поставлені цілі, як зміни та вдосконалення в процесі управління впливають на виробничо-ресурсний потенціал [9, с. 78]. При цьому економічний ефект досягається за рахунок виробництва якісної продукції та отримання прибутків, екологічний — безпечна продукція та екологічне довкілля, соціальний — продуктивна зайнятість, продуктивність праці, доступне споживання продуктів харчування.

Управління ефективністю виробничо-ресурсного потенціалу як потенціалу стійкого розвитку необхідно розглядати як систему, яка повинна містити такі структурні складники, як якість управління, засоби управління, управління результатами. Якість управління передбачає, в першу чергу, культуру управління, ділову поведінку, імідж та репутацію, в межах яких аграрне підприємство прагне досягти поставлених цілей. Цей напрям повинен охоплювати ефективну мотивацію та контроль за чіткого визначення цілей і пріоритетів розвитку підприємства та однозначного поділу повноважень і відповідальності.

Управління результатами діяльності повинно містити сукупність систематичних процедур і підходів, що використовуються для їх оцінювання та зворотного впливу з метою покращення. При цьому прийняття рішень має відповідати загальним вимогам та принципам, що висувуються до будь-яких управлінських рішень. Вони мають бути обґрунтованими, цілеспрямованими, кількісно та якісно визначеними, правомірними, оптимальними, своєчасними, комплексними і гнучкими. Тільки за умов дотримання цих принципів прийняті рішення будуть виконувати керуючу (сприяти досягненню поставлених цілей), координуючу (узгоджувати окремі дії, рішення, діяльність окремих фахівців та підрозділів) та мобілізуючу (активізація виконавців та ресурсів) функції.

Кінцевим етапом побудови системи ефективного управління потенціалом стійкого розвитку агропромислових підприємств є контроль. Контроль як важливий та необхідний етап повинен містити застосування системи спостереження (моніторингу) і перевірки відповідності використання ресурсів у процесі господарської діяльності встановленим стандартам та іншим нормативам, прийнятим планам, програмам і оперативним

управлінським рішенням [10, с. 48]. Він передбачає також виявлення допущених відхилень від прийнятих принципів організації та ведення господарства, здійснення бізнес-процесів.

Загалом розроблена система ефективного управління потенціалом стійкого розвитку агропромислових підприємств дозволяє визначити, які внутрішні його характеристики, ризики та обмеження ослаблюють результативність досягнення ефективності, конкурентоспроможності, в процесі управління. Ефективність досягається за рахунок деталізації послідовних дій, які застосовуються під час управління. Забезпечення розширеного відтворення, внутрішньої системно-структурної рухливості та гнучкості організації господарювання є основою ефективного управління потенціалом стійкого розвитку агропромислових підприємств та досягнення його загального зростання.

Врахування виробничо-ресурсних можливостей, вибір правильного напрямку спеціалізації агропромислових підприємств дозволяє максимальною мірою використати їх виробничо-ресурсний потенціал для реалізації соціально-економічних і виробничо-екологічних цілей їх розвитку. Потенціал загалом акумулює в собі значну частку потенціалу конкурентоспроможності агроформувань. Основне його значення полягає у створенні нової вартості в процесі виробництва сільськогосподарської та продовольчої продукції, що забезпечує економічне зростання, продовольчу безпеку, раціональне споживання.

Висновки. Ефективне управління, цілеспрямоване відтворення та повноцінне використання ресурсів суб'єктів господарювання агросфери можуть бути забезпечені тільки тоді, коли мають місце: по-перше, економічно та соціально доцільне співвідношення ресурсів праці і матеріально-технічної бази; по-друге, застосування прогресивних, високопродуктивних та екологічно безпечних технологій у виробництві продукції; по-третє, розширення, відтворення й оновлення ресурсів.

Адже чітко організоване, регульоване своєчасне та в достатній кількості матеріально-технічне забезпечення і висока якість матеріально-технічних основних засобів виробництва сільськогосподарської продукції, їх інноваційно-інвестиційна складова, людський капітал та трудові ресурси села безпосередньо визначають результативність функціонування потенціалу стійкого розвитку агропромислових підприємств, а також їх поступальний розвиток на основі гнучкого тактичного й стратегічного системного управління.

Література

1. Ігнатенко М. М. Стратегії та механізми управління розвитком соціальної відповідальності

ті суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки : монографія. Херсон : Айлант, 2015. 470 с.

2. Мягких І. М. Аналіз та оцінка використання ресурсного потенціалу в системі споживчої кооперації. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 1 (91). С. 136–142.

3. Алексеев С. Б., Жебокритьський Є. І. Визначення поняття «ресурсний потенціал підприємства». *Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво*. 2014. № 2. С. 53–56.

4. Андрощук Д. В. Теоретичні питання визначення та оцінки виробничого потенціалу підприємства. *Університетські наукові записки*. 2005. № 1–2 (13–14). С. 374–380.

5. Єчина Ю. С. Суть економічного потенціалу виробничого підприємства. *Вісник КНУТД*. 2006. № 6. С. 142–146.

6. Романюк І. А. Особливості відтворювального процесу в аграрному секторі. *Агросвіт*. 2016. № 11. С. 12–15.

7. Ішук С. О. Концептуальні засади формування та розвитку виробничого потенціалу промислових підприємств. *Регіональна економіка*. 2005. № 3. С. 48–56.

8. Мармоль Л. О., Петренко В. С. Стратегічне позиціонування підприємств з іноземними інвестиціями в аграрній сфері економіки. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2017. № 4 (40). С. 43–48.

9. Прохорова В. В. Ресурсний потенціал економічного зростання. *Вісник економічної науки України*. 2005. № 2. С. 77–80.

10. Яковлева Н. Оцінка інноваційного потенціалу підприємств та ефективності його використання. *Вісник КНТЕУ*. 2005. № 1. С. 45–52.

References

1. Ihnatenko, M. M. (2015). *Stratehiyi ta mekhanizmy upravlinnya rozvytkom sotsialnoyi vidpovidalnosti subyektiv hospodaryuvannya ahrarnoyi sfery ekonomiky* [Strategies and mechanisms for managing the development of social responsibility of economic entities of the agrarian sector of the economy]. Kherson, Aylant Publ. (in Ukr.).

2. Myahkykh, I. M. (2009). *Analiz ta otsinka vykorystannya resursnoho potentsialu v systemi spozhyvchoyi kooperatsiyi* [Analysis and evaluation of the use of resource potential in the system of consumer co-operation]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 1 (91), 136–142 (in Ukr.).

3. Alyeksyeyev, S. B. & Zhebokrytsky, Ye. I. (2014). *Vyznachennya ponyattya «resursnyy potentsial pidpryyemstva»* [Definition of the notion of «resource potential of the enterprise»]. *Derzhava ta rehiony. Ser. : Ekonomika ta pidpryyemnytstvo*, 2, 53–56 (in Ukr.).

4. Androshchuk, D. V. (2005). *Teoretychni pytannya vyznachennya ta otsinky vyrobnychoho potentsialu pidpryyemstva* [Theoretical questions of determination and estimation of production potential

of the enterprise]. *Universytetski naukovi zapysky*, 1–2 (13–14), 374–380 (in Ukr.).

5. Yechyna, Yu. S. (2006). *Sut ekonomichnoho potentsialu vyrobnychoho pidpryyemstva* [The essence of the economic potential of a production enterprise]. *Visnyk KNUTD*, 6, 142–146 (in Ukr.).

6. Romanyuk, I. A. (2016). *Osoblyvosti vidtvoruvannia protsesu v aharnomu sektori* [Features of the reproduction process in the agrarian sector]. *Ahrosvit*, 11, 12–15 (in Ukr.).

7. Ishchuk, S. O. (2005). *Kontseptualni zasady formuvannya ta rozvytku vyrobnychoho potentsialu promyslovykh pidpryyemstv* [Conceptual principles of formation and development of industrial potential of industrial enterprises]. *Rehionalna ekonomika*, 3, 48–56 (in Ukr.).

8. Marmul, L. O. & Petrenko, V. S. (2017). *Stratehichne pozytsionuvannya pidpryyemstv z inozemnymy investytsiyamy v aharniy sferi ekonomiky* [Strategic positioning of enterprises with foreign investments in the agrarian sector of the economy]. *Visnyk Berdyanskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 4 (40), 43–48 (in Ukr.).

9. Prokhorova, V. V. (2005). *Resursnyi potentsial ekonomichnoho zrostantya* [Resource potential of economic growth]. *Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrayiny*, 2, 77–80 (in Ukr.).

10. Yakovlyeva, N. (2005). *Otsinka innovatsiynoho potentsialu pidpryyemstv ta efektyvnosti yoho vykorystannya* [Estimation of innovative potential of enterprises and efficiency of its use]. *Visnyk KNTU*, 1, 45–52 (in Ukr.).

УДК 379.3 (477)

І. А. Романюк

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ФУНКЦІЙ ПІДПРИЄМСТВ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація. У статті визначено виняткову роль підприємств сільського зеленого туризму у підвищенні ефективності функціонування аграрних підприємств, збереженні довкілля, збільшенні зайнятості й покращенні якості життя населення сільських територій. Виявлено їх основні соціально-економічні функції, напрями впливу, джерела, проблеми й тенденції виконання. Обґрунтовано механізми й інструменти імплементації в управління розвитком сільських територій. Названо очікувані результати й наслідки імплементації визначених функцій: диверсифікація діяльності, збереження довкілля, зростання зайнятості, підвищення добробуту сільських жителів, відтворення сільських територій.

Ключові слова: рекреаційна діяльність, підприємства, соціально-економічні функції, ефекти, імплементація, розвиток, сільські території, управління.

Summary. The article identifies the exclusive role of rural green tourism enterprises in increasing the efficiency of functioning of agrarian enterprises, preserving the environment, increasing employment and improving the quality of life of rural population. Their main socio-economic functions, directions of influence, sources, problems and tendencies of implementation are revealed. Mechanisms and instruments of implementation in management of rural areas development are grounded. The mentioned expected results and implications of the implementation of certain functions: diversification of activities, environmental protection, employment growth, rural welfare improvement, reproduction of rural areas.

Key words: recreational activity, enterprises, socio-economic functions, effects, implementation, development, rural areas, management.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-45-1-51-58

Постановка проблеми. Системні проблеми розвитку сільських територій, які спостерігаються в сучасних умовах, — це катастрофічна депопу-

ляція, або скорочення кількості, сільського населення й трудових ресурсів, поглиблення процесів його старіння, зменшення реальних доходів, по-

© В. І. Пілявський, 2018

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Романюк І. А. Імплементація функцій підприємств рекреаційної діяльності в управління розвитком сільських територій. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1 (45). С. 51–58.

References (APA):

Romaniuk, I. A. (2019). *Implementatsiia funktsii pidpryyemstv rekreatsiinoi diialnosti v upravlinnia rozvytkom silskykh terytorii* [Implementation of enterprises functioning and their recreational activities at agricultural territories]. *Visnyk Berdyanskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (45), 51–58 (in Ukr.).

гіршення освіти, маргіналізація, скорочення тривалості життя. Це нераціональне використання природних аграрних ресурсів, особливо земель та вод, їх забруднення та зменшення продуктивності, неефективне, енерго-, ресурс- й трудомістке виробництво продукції сільського господарства. Це масове безробіття й зниження платоспроможного попиту сільського населення, погіршення середовища проживання сільських жителів, відмирання сільської культури, традицій, звичаїв.

Вони потребують глибокого наукового системно-структурного аналізу, вироблення пропозицій щодо вирішення й негайного їх впровадження у практику господарювання. Проблеми, які розглядаються, обґрунтовують потреби й пріоритетність розвитку туристичної підприємницької діяльності у аграрній сфері як перспективного напрямку диверсифікації агроформувань і сільської економіки. Це пояснюється тим, що розвиток сільського зеленого туризму стимулює як форми сімейного господарювання, так і мале підприємництво. Вони є винятково важливими для відродження економіки сільських депресивних територій.

Стимулюючи розвиток інших видів діяльності, залучуючи відвідувачів, агротуристичний бізнес вирішує низку нагальних соціальних проблем: зайнятості, закордонного заробітчанства й міграцій, соціальної зневіри; надає можливості для особистісного росту сільських жителів; відродження культурно-історичних та етнографічних традицій українського народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам вивчення та визначення місця сільського зеленого туризму у вдосконаленні діяльності й розвитку аграрних підприємств приділяли значну увагу у своїх наукових працях такі учені, як О. Бейдик, Є. Богданова, І. Гришова, А. Дубоделов, Ю. Зінько, М. Ігнатенко, В. Кафарський, С. Косенко, М. Костриця, Л. Мармуль, О. Марченко, І. Романюк, В. Яровий та інші. Проте визначення їх функцій у розвитку й збереженні сільських територій, обґрунтування механізмів їх імплементації в управління розвитком аграрних підприємств та сільських територій потребують подальших розробок.

Мета статті полягає у визначенні соціально-економічних функцій підприємств рекреаційної діяльності й обґрунтуванні механізмів та інструментів їх імплементації в управління аграрними підприємствами і сільськими територіями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальні тенденції розвитку підприємств світового та національного сільського туризму характеризуються стабільними темпами зростання попри ризики економічного спаду. Також туристичний попит має свої власні детермінанти і на території сільських поселень часто розвивається як

альтернативний варіант основної господарської діяльності суб'єктів аграрної сфери [1, с. 68]. Незаперечний і той факт, що значною залишається нерівність розміщення, доходів, туристичних потоків у підприємствах, центрах та дестинаціях сфери туризму.

На думку М. Ігнатенка, для досягнення рівнозначного успіху нові підходи заохочення розвитку послуг сільського зеленого або/та аграрного туризму повинні базуватися на принципах соціальної відповідальності, з використанням інструментів та механізмів кооперації, інтеграції й інших об'єднань. Кооперація й інтеграція або/та взаємопроникнення між ключовими об'єктами сільської економіки (сільські готелі, заклади громадського харчування, транспорту, туристичні фірми, агрооселі, фермерські господарства, агропідприємства) можуть і повинні забезпечити надання туристичних послуг на селі.

Систематизація наукових поглядів вчених-економістів та практичний досвід показали, що сільський зелений туризм з урахуванням тенденцій його розвитку доцільно розглядати як вид соціально-культурної діяльності, яка виробляє послуги, необхідні для задоволення потреб, що виникають у процесі подорожей. При цьому він уявляється не просто скромним або обмеженим явищем, а важливою сферою сільської економіки, подальший розвиток і удосконалення якої буде сприяти збільшенню доходів бюджетів сільських громад та держави загалом.

Основною функцією сільського зеленого туризму в економіці суб'єктів вітчизняної аграрної сфери є диференціація напрямів операційної діяльності та підвищення на цій основі результативності господарювання [2, с. 102]. Це також дозволяє формувати більш потужний базис у фінансовому та інвестиційному відношенні для вирішення соціально-економічних проблем сільських територій. У результаті витрат, що здійснюються туристами, які споживають сільські туристичні продукти або послуги, виникають важливі соціально-економічні ефекти:

1) прямі ефекти: збільшується доход аграрних підприємств; зменшуються їх фінансові ризики; забезпечується раціональне ресурсокористування; зменшується сезонність виробництва; підвищуються зайнятість і доходи сільських жителів; забезпечується відпочинок і оздоровлення туристів;

2) супутні (непрямі) ефекти: розвиваються підприємства-партнери, виробнича й соціальна інфраструктура загального користування, облаштовуються й відроджуються сільські території; підвищується споживчий попит населення на товари та послуги суміжних і підтримувальних підприємств інших галузей; підвищується соціальний статус сільського способу життя й сільських

громад; розвиваються комунікації між сільським і міським населенням на нових засадах.

Отже, сільський зелений туризм за сучасних реалій зниження рівня зайнятості сільського працездатного населення та беззаперечних переваг диференціації операційної діяльності суб'єктів аграрної сфери постає одним з перспективних альтернативних варіантів покращення показників соціально-економічного розвитку не тільки агроформувань, але й сільських територій. Активізація сільського зеленого туризму як виду підприємництва формує сприятливі передумови для підвищення рівня якості життя сільського населення та стабілізації макроекономічних показників розвитку суб'єктів аграрної сфери та сільських громад.

Туристична підприємницька діяльність у аграрних підприємствах має найкращі умови для розвитку, тому що вона передбачає наявність таких факторів: мальовничу сільську місцевість з унікальними й різноманітними природними туристичними ресурсами й багатою історією та культурою; значну кількість сучасних або стилізованих під старовину будівель і споруд для розміщення й харчування, сучасного транспорту для перевезень; гостинне й доброзичливе місцеве населення; органічну продовольчу продукцію, смачну кухню й самобутні гастрономічні традиції [3, с. 102].

Також види діяльності, що пов'язані із сільськими підприємствами, землею, природою, традиційним для села способом життя, — являють собою цікаві туристичні атракції. Приваблює й можливість участі у житті та діяльності місцевого населення. Велике значення має високий рівень освіти сільських працівників як приймальної сторони, а також низький або помірний рівень цін на туристичні послуги, умови їх отримання у всі пори року. Потрібно відзначити те, що темпи зростання послуг сільського зеленого туризму у світі оцінюються від 10,0–20,0 % до 30,0 % на рік. Однак їх ринок в нашій країні знаходиться на стадії становлення. Тим більше кількість господарств, що представлені на ньому, досі незначна. На сьогоднішній день сільські території їх розміщення — це ті, що мають найкращі для цього соціально-економічні передумови: Українські Карпати, Слобожанщина, Полісся, Поділля, Київщина, Херсонщина.

Можливість використання природно-ресурсного, матеріально-технічного й культурно-історичного туристичного потенціалу сільської місцевості, житлово-комунальних зручностей фермерських господарств або їх родин, які надають житло, забезпечують харчуванням і знайомлять гостей з особливостями сільської місцевості та господарюванням на землі, впливає на покращення умов і якості життя селян [4, с. 118]. Це

розширює сферу зайнятості сільського населення, дає додатковий заробіток, розширює можливості зайнятості сільського господаря не лише у виробничій сфері, але й у сфері обслуговування.

Це, як уже зазначалося, дуже важливо, оскільки, за різними підрахунками, близько 40,0–60,0 % мешканців сільської місцевості перебувають за межею бідності. При певному нагромадженні числа відпочивальників з'являється потреба у задоволенні їх різноманітних запитів. У свою чергу, це стимулює розвиток видів діяльності сфери послуг: транспортних, зв'язку, торгівлі, служби побуту, відпочинково-розважальних та інших.

На сьогоднішній день туризм, зокрема сільський зелений, — це вид діяльності, який найбільш стрімко розвивається у всьому світі. Приблизно 10,0 % світового валового продукту приносить міжнародна туристична діяльність, близько 500 млрд. дол. США становлять щорічні надходження від світової туристичної галузі. Україна лише розпочала свій рух до світових стандартів сільського зеленого туризму, що існують у розвинених країнах світу — категоризація місць розміщення, стандартизація послуг, сертифікація відповідності. Країна надає також пріоритетного значення розвитку в'їзного і внутрішнього туризму як важливих чинників підвищення якості життя населення.

Сільський зелений туризм — це саме той сектор економіки, який заслуговує на найбільшу увагу в Україні. Він потенційно може забезпечити значний внесок в економіку сільських територій у вигляді нових робочих місць, збільшення надходжень від закордонних туристичних потоків, сприяє зменшенню обсягів більш затратного відпочинку за кордоном та інтенсифікує використання місцевих сировинних ресурсів [5, с. 284].

Як важливий вид внутрішнього туризму — це експортноорієнтована діяльність, яка відрізняється від інших експортних галузей важливим аспектом: більшість експортерів вивозять свої товари з країни до споживача. У туризмі споживач прибуває в країну для того, щоб придбати та спожити вироблені продукти й послуги. Це створює додаткові надходження в місцеву економіку. Пріоритетність надання послуг сільського зеленого туризму у плані диверсифікації діяльності аграрних підприємств з метою удосконалення їх діяльності й сталого розвитку сільських територій зумовлена нижченаведеними обставинами.

1. Розвиток послуг сільського зеленого туризму стимулює мале підприємництво на селі, важливе для конкурентоспроможності економіки аграрних підприємств і територій.

2. Сільські території країни, як було виявлено, володіють великим, але малоосвоєним туристичним потенціалом, що вимагає пошуку альтернативних та ефективних стимулів для його

раціонального використання у відпочинково-туристичних цілях.

3. Створення та розвиток туристичного бізнесу аграрних підприємств вирішує низку напружених соціальних проблем депресивних сільських територій, зокрема, масового безробіття, закордонного заробітчанства, оренди земель та виплат за неї тощо.

4. Збережена етнокультурна самобутність історичних територій нашої держави виступає ексклюзивною, міжнародно-туристичною, конкурентною перевагою, що дозволяє Україні бути серед основних осередків розвитку сільського туризму в Європі.

Для імплементації й розвитку послуг сільського зеленого туризму у діяльності аграрних підприємств є необхідним комплекс заходів: створення нормативно-правової бази у системі «аграрні підприємства — послуги сільського зеленого туризму»; відтворення інфраструктури сільських територій, що сприяє комфортному перебуванню та забезпеченню високого рівня обслуговування туристів; організація системної державної підтримки малого підприємництва, фермерства й кооперації в галузі сільського господарства та сільського зеленого туризму, що забезпечує умови їх сталого функціонування, подолання адміністративних бар'єрів на шляху до фінансових і матеріальних ресурсів [6, с. 112].

Також це розробка стандартів і нормативів, які застосовуються у сфері сільського зеленого туризму як особливого виду діяльності (стандарты і нормативи, що діють у країні у сфері агробізнесу, готельно-ресторанного господарства, туристичного бізнесу, не можуть механічно переноситися на туристичний сегмент діяльності аграрних підприємств через специфіку останнього); організація й порядок страхування ризиків при організації та наданні послуг сільського зеленого туризму; організаційно-освітня підтримка через створення спеціальних консалтингових структур, що надають системну допомогу при розробці бізнес-планів та інноваційно-інвестиційних проектів.

Йдеться й про розвиток кадрового потенціалу сфери обслуговування й туризму в сільській місцевості. Як вважають Л. Мармуль, І. Романюк, його шляхами може бути вдосконалення системи професійної підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки сільських жителів, розширення сфер зайнятості в сільській місцевості та підвищення ділової активності населення через створення нових робочих місць, у тому числі у сфері обслуговування туристів, інформаційне забезпечення організації сільського зеленого туризму в аграрних підприємствах, у тому числі впровадження інформаційних та мережевих технологій маркетингу і продаж, що дозволяють створити масштабний ринок сільського туризму у віртуальній формі [7, с. 75].

Це і всебічне сприяння в просуванні сільських туристичних продуктів і послуг шляхом забезпечення участі малих підприємств, фермерів у виставках і конкурсах, експозиціях, ярмарках на туристичну тематику. Безумовно, потрібна координація діяльності регіональних органів влади та адміністрацій муніципальних утворень, сільських громад у комплексному вирішенні завдань щодо розвитку різних видів і напрямів сільського зеленого туризму у складі малих і середніх агроформувань. Сільський зелений туризм у складі діяльності аграрних підприємств орієнтований на використання сільськогосподарських, природних, культурно-історичних та інших видів ресурсів сільської місцевості для створення комплексного агротуристичного продукту.

Потрібно відзначити те, що аграрні підприємства країни можуть отримувати реальні доходи від надання послуг сільського зеленого туризму від таких видів діяльності, як: організація туристичних маршрутів; облаштування й експлуатація стоянок для туристів; робота гідом чи екскурсоводом; транспортне обслуговування туристів; егерська діяльність (полювання, аматорське та спортивне рибальство); прокат туристичного спорядження; послуги приймання та розміщення туристів; харчування; підготовка культурних та мистецьких програм; здійснення народних промислів і ремесел та продажі їх товарів; виробництво та реалізація туристам органічних продуктів харчування тощо.

Сьогодні існує суттєвий резерв для поповнення оборотних коштів аграрних підприємств, що надають туристичні послуги [8, с. 22]. Розглядаючи перспективи їх розвитку, необхідно відзначити, перш за все, потенційно позитивні їх результати (рис. 1). Потенційними інвесторами, які б могли забезпечити високий рівень розвитку послуг сільського зеленого туризму в агроформуваннях, можуть бути: великі і середні підприємці як фізичні особи; сільські підприємці, які розширюють або змінюють сферу бізнесу; фермери, які мають відповідну базу для приймання туристів та які розглядають його як альтернативне джерело фінансування; сільськогосподарські підприємства, навчальні заклади туристичного профілю, які розглядають туризм як полігон для проведення студентських практик.

Проводячи комплексну оцінку переваг та недоліків становлення й розвитку підрозділів з надання послуг сільського зеленого туризму як альтернативного напрямку господарської діяльності суб'єктів аграрного підприємництва слід відокремити дві практичні площини: сільське населення як потенційний виробник сільського «зеленого» туристичного продукту і держава, яка є інституційним суб'єктом будь-якої сфери діяльності, — це одна сторона. І підприємці (суб'єкти аграрного

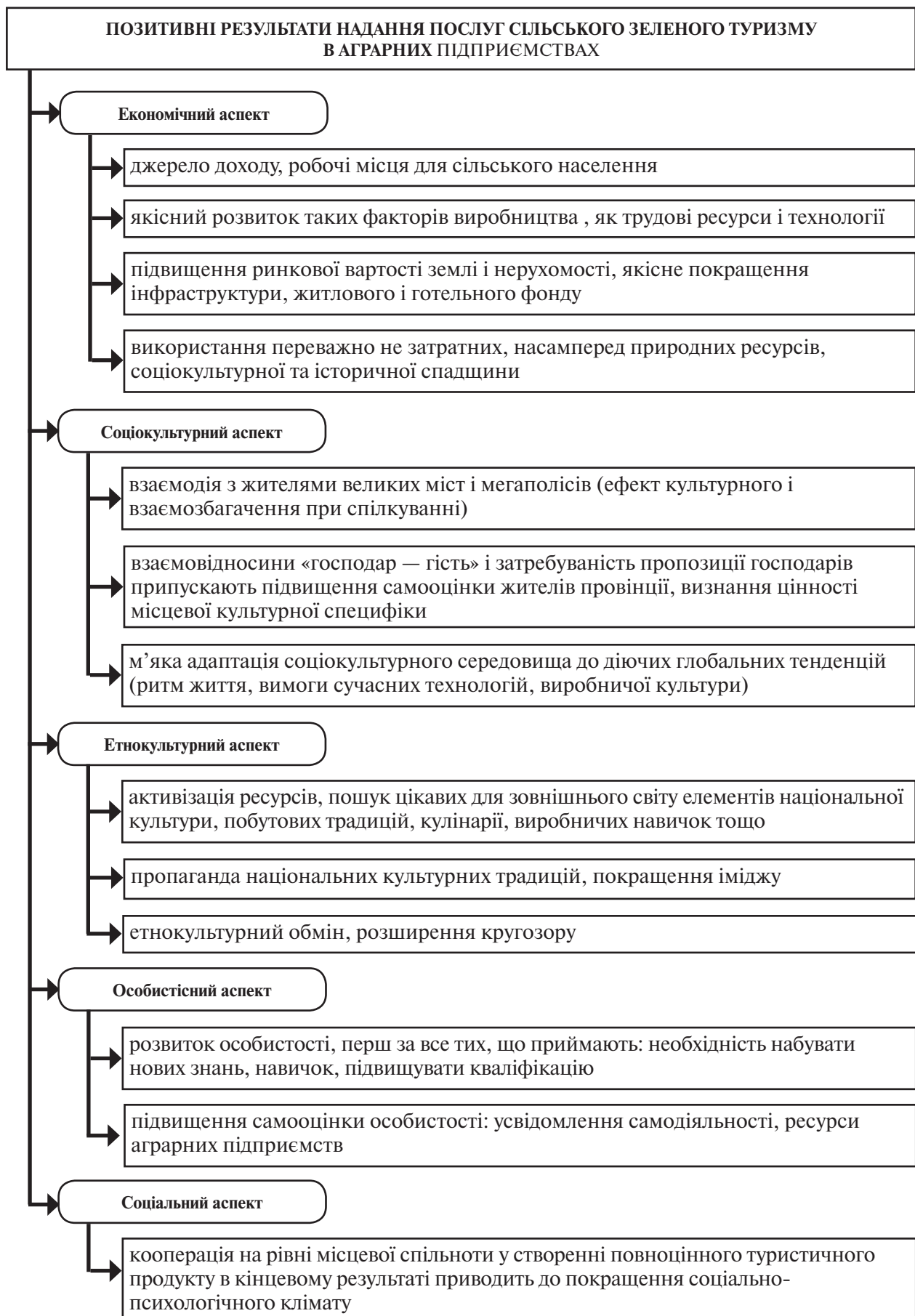

Рис. 1. Позитивні результати надання послуг сільського зеленого туризму у аграрних підприємствах

бізнесу, які потенційно забезпечують пропозиції сільських туристичних послуг) та навколишнє середовище як сфера виробництва і споживання специфічного туристичного продукту — це інша сторона.

Функціонування сегменту сільського зеленого туризму в малих і середніх аграрних підприємствах гальмується низкою причин. До таких, на нашу думку, можна віднести насамперед те, що в країні і дотепер відсутнє розуміння можливостей механізму функціонування ринкової моделі, а також вільне й упереджене трактування процесів ринкових відносин. Це, у свою чергу, зумовлює традиційний експериментальний підхід дореформування фінансово-кредитної системи, системи управління і господарського механізму в цілому, охоплюючи й послуги сільського зеленого туризму в агроформуваннях.

Ще одним стримувальним фактором імплементації послуг сільського зеленого туризму у діяльність аграрних підприємств можна вважати той факт, що у господарську життєдіяльність намагаються впроваджувати кращі досягнення високо-розвинутих країн світу (США, Японії, Німеччини, Франції та ін.), економіка яких перебуває на третьому (постіндустріальному) етапі розвитку. Проте вони не мають під собою належного підґрунтя у вітчизняних умовах, насамперед інвестиційного [9, с. 30]. Досвід таких країн потрібно вивчати і використовувати, але використовувати творчо, пристосовувати до реальної дійсності і відповідного етапу розвитку держави, в тому числі її інституціональної системи, з урахуванням психології і менталітету сільського населення, історичних традицій та власного позитивного господарського досвіду.

Однак, незважаючи на всі проблеми та недоліки функціонування сегменту сільського зеленого туризму в малих і середніх аграрних підприємствах, існують певні перспективи подальшого його розвитку. Це зумовлено передусім геополітичним розташуванням країни, її кліматичними та природними умовами, а також багатою історико-культурною спадщиною, менталітетом українського народу.

Отже, основним гальмувальним фактором розвитку послуг сільського зеленого туризму в аграрних підприємствах є відсутність державного сприяння розвитку сфери послуг сільського зеленого туризму, яке полягає у вдосконаленні інституціонального середовища, в якому здійснюється цей вид діяльності [10, с. 12]. Задля успішного функціонування цієї сфери послуг необхідно, насамперед, прийняти законодавчі акти, які б відповідали положенням Конституції України та світовим стандартам, чітко регламентували порядок здійснення підприємницької діяльності жителями сільських територій з метою надання туристичних послуг.

Розвиток послуг сільського зеленого туризму агроформуваннях — це один зі шляхів зменшення соціальної напруги, зниження рівня бідності серед селян. Цей вид туристичної діяльності дедалі активніше перетворюється в конкурентоспроможний вид економічної діяльності, що розвиває такі напрями:

- ознайомлення з традиційним побутом, ремеслом;

- здавання в оренду житла (будинків, кімнат) у екологічно чистій сільській місцевості;

- організація турів із проживанням і харчуванням туристів у фермерському будинку тощо.

На сьогодні не існує чітко сформованої системи туристичних послуг суб'єктів туристичного підприємництва у аграрній сфері. Як зазначають М. Й. Рутинський та Ю. В. Зінько, послуги суб'єктів підприємництва сфери сільського аграрного туризму поділяють на основні та додаткові [11, с. 174].

Основні об'єднують послуги з організації: перевезення туристів; розміщення туристів; харчування туристів. До додаткових належать такі послуги: з організації екскурсій; послуги гідів; послуги з прокату автомобілів, човнів, туристичного спорядження; із залучення туристів до сільськогосподарських робіт і народних промислів; послуги побутового обслуговування; послуги залучення туристів до участі в народних обрядах, а також сільських фестивалів, ярмарках та інших масових акціях.

Послуги, що входять в основну програму перебування туриста на селі, відносять до основних. Додаткові послуги турист купує самостійно у місці перебування, і вони не входять у вартість турпакета. Система додаткових послуг для розваг гостей передбачає заходи, які можна умовно згрупувати так: а) заходи, в основу яких покладено національні традиції; б) заходи, що враховують проживання в сільській місцевості, в) екскурсії.

Перша група розважальних послуг набуває форми театралізованих національних свят, які заздалегідь залучають у тур. Досить цікавими для туристів є й козацькі турніри. Театралізовані вистави можуть не тільки зустрічати і проводити туристів, а й супроводжувати їх протягом туру у вигляді перевдягнених музик. Користуються популярністю розважальні послуги з урахуванням особливостей проживання в сільській місцевості. Найпоширенішими розвагами є рибалка, полювання, збирання ягід, грибів, катання на конях і т. ін. Ця категорія є найменш витратною для підприємств сільського туризму, тому такі послуги надають майже всі агрооселі.

Існує ще одна група розважальних послуг — це організація спортивних заходів. Спортивні змагання, фестивалі, школи спортивного туризму на базі суб'єктів туристичного підприємництва у

аграрній сфері можуть привабити молодь. Цікавим є досвід використання змагань пішохідного, велосипедного, лижного, водного туризму [12, с. 216]. Нескладні ділянки перешкод, які відповідають рівню 1-го класу й охоплюють 4–5 етапів: купини, перехід через болото, вертикальні перила, навісна переправа, конкурс вузлів, маятник тощо. Приваблює туристів застосування спортивних елементів у т. зв. quest-програмах.

Отже, не викликає сумніву твердження, що «організаційно-структурні перетворення у аграрних підприємствах мають бути забезпечені шляхом диверсифікації сільськогосподарського виробництва за регіонами України». Основним у цьому твердженні є питання інфраструктури, побутового обслуговування та соціальної сфери як факторів, що повинні стимулювати розвиток аграрної сфери. Основні моделі організації та розвитку послуг сільського зеленого туризму в аграрних підприємствах:

- сільські гостьові будинки на базі існуючого житлового та виробничого фонду в сільській місцевості;

- стилізовані «туристичні села» або спеціалізовані центри, орієнтовані на організацію повноцінного відпочинку туристів (центри ремісництва та культури, «рибальські», «мисливські села», кулінарні центри (будинки меду, традиційної кухні), спортивні (наприклад, катання на конях, навчання веслування та ін.);

- «історичні» або «національні» гостьові будинки у складі аграрних підприємств;

- сільськогосподарські парки на базі фермерських асоціацій, спеціалізація сільського господарства території при складанні туристичних програм (зернове господарство, тваринництво, садівництво) та інше.

З практичного досвіду розвитку послуг сільського зеленого туризму в агроформуваннях випливає висновок про реалізацію декількох бізнес-моделей у цій сфері.

1. Розвиток туристичного бізнесу на базі аграрних підприємств. Ця модель включає в себе підтримку розвитку мережі засобів розміщення (приватних мікроготелів) на базі існуючого в сільській місцевості житлового фонду та сільськогосподарських (ферми, пасіки, риболовецькі господарства і т. д.) і спеціалізованих об'єктів (спортивні центри, човнові станції, конюшні тощо).

2. Будівництво аграрними підприємствами великих і середніх приватних туристичних об'єктів у сільській місцевості: спеціалізовані приватні готелі у формі стилізованих «екоферм», «агротуристичних сіл», культурно-етнографічних центрів тощо (характерно для територіального утворення з високим рівнем комфортності житлового фонду в сільській місцевості і з хорошим турпотенціалом). Ця модель для успішної реалізації

вимагає, насамперед, інвестиційних ресурсів — як місцевих, так і зовнішніх, а також підтримки відповідних проектів на рівні регіону і на місцях.

3. Створення державних (або приватних) агропромислових парків. Крім розвитку туристичної галузі як такої, концепція, що базується на такій моделі, ставить в основу популяризацію, соціалізацію та пропаганду досягнень сільського господарства на конкретній території, збереження практичних навичок і демонстрацію прийомів національного (традиційного) сільськогосподарського виробництва. У світовій практиці програму з реалізації такої моделі зазвичай координує відомство, яке відповідає за розвиток сільського господарства (а не туристичної галузі як такої). Будучи багатофункціональними центрами, агропромислові парки паралельно можуть вести науково-дослідну та селекційну роботу, залишаючись при цьому розважальними туристичними об'єктами і виставково-експозиційними центрами, що постійно діють.

4. Створення інфраструктури підтримки послуг сільського зеленого туризму в аграрних підприємствах. Говорячи про підтримку цього виду туризму, слід пам'ятати, що цей похідний елемент державної соціальної політики тісно змикається з такими сферами, як місцеве самоврядування, розвиток саморегульованих громадських організацій, системна підтримка малого та середнього бізнесу, тому розвиток цього напрямку передбачається на основі державно-приватного партнерства.

Висновки. Визначено, що послуги сільського зеленого туризму в агроформуваннях сприяють розвитку інших напрямів альтернативних видів діяльності, збуту продукції. Крім забезпечення зайнятості, розвиток альтернативних видів діяльності сільського населення вирішує низку завдань, серед них: збереження малих населених пунктів, а отже, і сільського побуту; поліпшення умов життя сільського населення; підвищення доходів сільських жителів. Також відбувається закріплення молоді на селі; стимулювання вивчення народних звичаїв і обрядів; відродження та пропаганда традиційних цінностей і способу життя; розвиток народних промислів. Нарешті, йдеться про регламентування використання природних об'єктів, що сприяє збереженню навколишнього середовища, відновлення народних промислів для відтворення культурної та історичної спадщини сільських територій.

Література

1. Горішевський П. В., Васильєв В. П., Зінко Ю. В. Сільський зелений туризм: організація гостинності на селі : підручник. Івано-Франківськ : Місто-Н, 2003. 158 с.
2. Ігнатенко М. М. Стратегії та механізми управління розвитком соціальної відповідаль-

ності суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки : монографія. Херсон : Айлант, 2015. 470 с.

3. Ісаєнко В. М., Бабікова К. О. Сучасний стан та перспективи розвитку агротуризму на селітебних територіях України. *Агроеколог.* 2012. № 2. С. 101–103.

4. Кудла Н. Є. Шляхи підвищення якості сільського туризму. *Економіка АПК.* 2012. № 5. С. 116–122.

5. Рибак Л. Х. Сільський туризм як можливість розширення сфери прикладання праці на селі. *Наук. вісн. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес.* К., 2013. № 181. Ч. 4. С. 283–286.

6. Малік М. Й., Забуранна Л. В. Сільський аграрний туризм як чинник розвитку сільських територій. *Економіка АПК.* 2012. № 5. С. 110–115.

7. Мармунь Л. О., Пінчук Т. А. Організація та розвиток аграрного туризму в регіоні : монографія. Херсон : Айлант, 2009. 168 с.

8. Мастюх К. В. Втілення іноземного досвіду туризму у соціальному проекті «Зелений туризм для всіх». *Екологія плюс.* 2013. № 5. С. 21–23.

9. Романюк І. А. Системно-структурні дефініції категорій у галузі сільського зеленого туризму: узагальнення та використання. *Науковий вісник ХДУ. Серія: Економічні науки.* 2015. Вип. 15. Ч. 3. С. 29–31.

10. Товт М. М. Формування політики розвитку та функціонування сільського зеленого туризму в Україні. *Туризм сільський зелений.* 2013. № 1. С. 10–15.

11. Рутинський М. Й., Зінко Ю. В. Сільський туризм. К. : Знання, 2006. 271 с.

12. Масляк П. О. Рекреаційна географія : навч. посіб. К. : Знання, 2008. 343 с.

References

1. Horishevskyy, P. V., Vasylyev, V. P. & Zinko, Yu. V. (2003). *Silskyi zelenyi turizm: orhanizatsiya hostynnosti na seli* [Rural green tourism: organization of hospitality in the countryside]. Ivano-Frankivsk, Misto-N Publ. (in Ukr.).

2. Ihnatenko, M. M. (2015). *Stratehiyi ta mekhanizmy upravlinnya rozvytkom sotsial'noyi vidpovidalnosti subyektiv hospodaryuvannya ahrarnoyi sfery ekonomiky* [Strategies and mechanisms for man-

aging the development of social responsibility of economic entities of the agrarian sector of the economy]. Kherson, Aylant Publ. (in Ukr.).

3. Isayenko, V. M. & Babikova K. O. (2012). *Suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku ahroturyzmu na selitebnykh terytoriyakh Ukrayiny* [Current state and prospects of agrotourism development in residential areas of Ukraine]. *Ahroekoloh*, 2, 101–103 (in Ukr.).

4. Kudla, N. YE. (2012). *Shlyakhypidvyshchennya yakosti silskoho turyzmu* [Ways to improve the quality of rural tourism]. *Ekonomika APK*, 5, 116–122 (in Ukr.).

5. Rybak, L. Kh. (2013). *Silskyi turizm yak mozhlyvist rozshyrennya sfery prykladannya pratsi na seli* [Rural tourism as an opportunity to expand the scope of labor in the countryside]. *Nauk. visn. un-tu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrayiny. Ser. : "Ekonomika, ahrarnyy menedzhment, biznes"*, 181, 283–286 (in Ukr.).

6. Malik, M. Y. & Ziburanna, L. V. (2012). *Silskyi ahrarnyy turizm yak chynnyk rozvytku silskykh terytoriy* [Rural agrarian tourism as a factor in the development of rural areas]. *Ekonomika APK*, 5, 110–115 (in Ukr.).

7. Marmul, L. O. & Pinchuk, T. A. (2009). *Orhanizatsiya ta rozvytok ahrarnoho turyzmu v rehioni* [Organization and development of agrarian tourism in the region]. Kherson, Aylant Publ. (in Ukr.).

8. Mastyukh, K. V. (2013). *Vtillennya inozemnoho dosvidu turyzmu u sotsialnomu proekti "Zelenyi turizm dlya vsikh"* [Implementation of foreign tourism experience in the social project "Green Tourism for All"]. *Ekolohyya plyus*, 5, 21–23 (in Ukr.).

9. Romanyuk, I. A. (2015). *Systemno-strukturni definitsiyi katehoriy u haluzi silskoho zelenoho turyzmu: uzahalnennya ta vykorystannya* [System-structural definitions of categories in the field of rural green tourism: generalization and use]. *Naukovyy visnyk KHDU. Seriya: Ekonomichni nauky*, 15, 29–31 (in Ukr.).

10. Tovt, M. M. (2013). *Formuvannya polityky rozvytku ta funktsionuvannya silskoho zelenoho turyzmu v Ukrayini* [Formation of the policy of development and functioning of rural green tourism in Ukraine]. *Turizm silskyi zelenyi*, 1, 10–15 (in Ukr.).

11. Rutynskyi, M. Y., Zinko, Yu. V. (2006). *Silskyi turizm* [Rural tourism]. Kyiv, Znannya Publ. (in Ukr.).

12. Maslyak, P. O. (2008). *Rekreatsiyina heohrafiya* [Recreational geography]. Kyiv, Znannya Publ. (in Ukr.).

**MANAGING DIGITAL TRANSFORMATION IN A BUSINESS
AS A PART OF A LONG-TERM STRATEGY**

Анотація. Стаття присвячена одному з найважливіших стратегічних викликів сьогодення, з яким стикається бізнес-спільнота: управління інформатизованими даними, послуга, яка ґрунтується на взаємодії між підприємцями та їхніми активами. Трансформації стосуються реорганізації даних по «оцифрованим» клієнтам, управління клієнтськими базами, управління політичними та інституціональними викликами процесу диджиталізації. Доступ та використання інформатизованих баз даних викликає низку питань як до компаній, так і до їхніх клієнтів, які ми висвітили у запропонованому дослідженні.

Ключові слова: управління базою даних, цифровізація, інформаційна інновація та трансформація, інформатизована підприємницька діяльність

Summary. The paper covers one of the most important strategic challenges that modern business society faces nowadays: managing digitalization, a new value based on service managing the digital entrepreneurs and their processes of intermediating. The transformations concern the reorganization of digitalizing customers, managing organizational buyer alliances, managing the political and institutional challenges of digitalization. The access to and the use of a big data poses some questions for both companies and their customers that we have lighted in the proposed research.

Key words: managing big data, digitalization, digital innovation and transformation, digital entrepreneurs.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-45-1-59-63

Articulation of the problem. The role of digital technology in business and society is rapidly shifting from being a driver of marginal efficiency to an enabler of fundamental innovation and disruption in many industrial sectors, such as media, information and communication industries, and many more. The economic, societal, and business implications of digitalization are contested and raise serious questions about the wider impact of digital transformation. Digitalization affects all private and public operations, as well as the internal and external workings of any operation. Digitalization is the major driving force behind sweeping large-scale transformations in a multitude of industries.

Analysis of the recent researches and publications. The issues of digitalization process are actually opened up for many network interdependencies that cross industry borders and require the technical development for the formation of new business ventures. These hot points of topic are analyzed in works of P. Andersson, S. Movin, M. Mähring, R. Teigland and others [1]. The issues of an individual company development are considered in such a context by Markendahl, J. and Mattsson, L. G. [2], they designed and proposed the business model construction and independent devel-

opment of a sustainable digital transformation. The good examples of such a model implementation are described in many resources, including Berman, S. J. [3], Ehret, M. and Wirtz J. [4] and others. Westerman, G. and Bonnet, D. [5] showed in their research the ways of implementing the ideas of «smart cities» based upon new digital infrastructures, means that different private as well as public actors may prefer other designs of the model. Conflicts between actors with different business models need to be addressed. For a digital service innovation of this magnitude, many uncertainties will emerge, thus, challenging traditional roles and positions. And all of the authors noted that both young digitalizing firms and established businesses face when they seek to collaborate with one another in order to engage in digital transformation processes and underlined that such cross-industry collaborations also enable firms to accelerate innovation and create more competitive market positions.

The purpose of current research is aimed to light out the key challenges in today's business organizations, in the quest to adapt to ever-evolving business environments. The paper examines new demands and behaviors, and discusses how businesses need to adapt and re-organize in order to bridge the gap to the digital

© Г. І. Фролова, В. В. Білоусова, В. Ф. Столяров, 2018

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Фролова Г. І., Білоусова В. В., Столяров В. Ф. Управління ІТ-трансформацією бізнесу як складовою довгострокової стратегії. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1 (45). С. 59–63.

References (APA):

Frolova, H. I., Bilousova, V. V., Stoliarov, V. F. (2019). *Upravlinnia IT-transformatsiiei biznesu yak skladovoiu dovhostrokovoi stratehii* [Managing digital transformation in a business as a part of a long-term strategy]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (45), 59–63 (in Ukr.).

customer. These visions and actions on digitalization can help corporations and organizations discover new ways of earning money and delivering value.

Presentation of the main research material. In many sectors, digitalization has become connected to transitions from product to service provision or shifting toward a service dominant logic. This has also become one of the major managerial challenges in digitalization processes: one that often requires new organizational principles, structures, and customer interaction processes. Business models change from transaction to relationship-oriented, which means that new sets of capabilities will have to be developed: such as organization structures, metrics, marketing and sales incentives, and more. Three possible service innovations can be seen in the following examples: Philips launching its concept of «lighting as a service»; Volvo is marketing its «connected several strategic challenges of digital innovation and transformation vehicle» based upon new digital infrastructures; and, public transportation company, Nobina is moving toward «mobility-as-a-service» for city travellers instead of bus operations. These innovations involve many knowledge areas, new digital technologies and platforms, and actors from several industries in new partnerships. Such digital service innovations may be new, in terms of how individual services are connected to each other (bundled or unbundled), the role of different actors (including the users), the organization and the distribution of services (as well as the price and payment for services). Based on the data we have seen and reported how cooperative and competitive relationships in business practice change when different knowledge areas and industries are involved in such digital service innovations. Shifting from product to service-based business models when going through a digital transformation means that uncertainty and complexity need to be acknowledged. Moreover, the value of the new digitally-based service for a user may be more or less difficult to perceive and evaluate during the transformation [1].

The next important point is managing big data by creating new value based on services received from digitalization. According to the info from three managers interviewed in 2016 in an ongoing research project on digitalization processes in different sectors of the networked society, the problem area focuses on strategic challenge connected to digital transformation. They notified that one important question is if they should build their own internal big data analytical capabilities, like some leading companies that have created specific units and business focused on this, or if they should outsource parts of big data operations to their partners. They also added that one of the strategic issues they are struggling with in their ongoing digitalization concerns their future approach to big data. There is a business opportunity in this, but one of the tricky issues concerns the fact that the products are strongly connected to a number of competing compa-

nies' products. Big data analyses for the end user of these systems is of less value if the analyses do not involve data from all products. This is a new situation of competition and cooperation emerging [1; 23]. In an article published within our ongoing research the authors argue: «We find it useful to introduce elements from methodology, specifically including material objects as actors and we acknowledge the formative role of technology for overlapping and intermediating in industrial networks.» [2; 92]. A three-year research project on digitalization processes ending in 2017: *Renewal of the Service Society* [2; s.93].

The other issue is managing digitalization and service transformation that means the shifting from product to service-based business models. In many sectors, digitalization has become connected to transitions from product to service provision or, in the words of Vargo & Lusch (2004), shifting toward a service dominant logic. This has also become one of the major managerial challenges in digitalization processes: one that often requires new organizational principles, structures, and customer interaction processes. Business models change from transaction to relationship-oriented, which means that new sets of capabilities will have to be developed: such as organization structures, metrics, marketing and sales incentives, and more. Three possible service innovations can be seen in the following examples: Philips launching its concept of «lighting as a service»; Volvo is marketing its digital innovation and transformation vehicle based upon new digital infrastructures; and, public transportation company Nobina moving toward «mobility-as-a-service» for city travellers instead of bus operations. These innovations involve many knowledge areas, new digital technologies and platforms, and actors from several industries in new partnerships. Such digital service innovations may be new, in terms of how individual services are connected to each other (bundled or unbundled), the role of different actors (including the users), the organization and the distribution of services (as well as the price and payment for services). We have seen and reported (Andersson & Mattsson 2015) how cooperative and competitive relationships in business practice change when different knowledge areas and industries are involved in such digital service innovations. Shifting from product to service-based business models when going through a digital transformation means that uncertainty and complexity need to be acknowledged. Moreover, the value of the new digitally-based service for a user may be more or less difficult to perceive and evaluate during the transformation.

The problem to manage the new digital entrepreneurs and their rapid processes of intermediating is going rapidly. There is a tendency to draw a great deal of attention to the steps and moves of the so-called Unicorns and successful digital start-ups when discussing and analyzing digital transformation. In reality, digital transformation processes in all sectors involve a wide

array of different relationships between both young and established incumbent firms being dependent upon each other and being part of the same transformation. Digital transformation is a collaborative innovation process in which small and large companies create joint strategic partnerships. The small digital start-ups may take advantage of the fact that many of them are digital from the start and may also possess a scalable business model from the outset. They are often in need of access to the established incumbents' advantages, however: in terms of financial resources, established cooperation networks, experiences, regulatory knowledge, and so on. In some cases, they can rapidly scale successful digitalization experiments across multiple markets. An example can be seen in the service sector. New digital actors, such as Booking.com and Tripadvisor, have created new intermediate positions in a short period of time between hotels (including big global hotel chains) and customers: where the former struggles to attract hotel customers back to the hotels' own web/booking sites. As a result of digitalization processes, similar intermediation can be seen in other service industries, thus, challenging the incumbents regarding who is going to have most of the direct contact with the customers. As a previous study stated: «... service innovation processes might require, or stimulate, changes in intermediation — sometimes also the entry of new actors as intermediaries» [1; s.56]. One company expressed the process as going in both directions: that is to say, embracing both dis-intermediation and re-intermediation processes that increased usage of ICT has led to a complex and dynamic process of disintermediation, as producers are able to generate direct sales and creators can directly distribute their work online. Telecom and IT players, meanwhile, create a move toward 31 strategic challenges of digital innovation 're-intermediation,' allowing smaller companies that may not have large marketing budgets to participate in the market. The challenge of managing the new digital entrepreneurs and their rapid processes of intermediating has a mirror effect; the digital start-ups need to embed their business in established network settings by relating to incumbents. No business is an island.

There is a problem of reorganization of digitalization customers in order to manage organizational buyer alliances. The digitalization of companies and industries also affects the buyer side. Purchasing power moves to executives outside of regular purchasing and IT departments and functions. Digitization brings a more permanent change to the ICT investment and buying processes. In turn, this creates a more complex sales environment for technology providers engaged in their customers' digitalization processes. Furthermore, large-scale digitalization processes — such as investments in «Smart cities» — create new and very complex buying situations. Complex constellations of both public and private organizations need to engage

in the creation of functioning buyer constellations in order for large-scale digitalization processes — such as smart city projects — to move from idea to pilot, and then to large-scale implementation. Successful examples, such as the city of Dubai, can be explained by the fact that constellations on the buyers' side have been created and engaged in the process. The growing influence of joint business and public buyer constellations in purchasing decisions when digitalizing also constitutes a major challenge for the supply side. Providers of digital solutions will need to support the creation of functioning buyer constellations, thus, creating new go-to-market models that meet these organizational challenges on the buyers' side.

We also should pay a big attention to managing the political and institutional challenges of digitalization. Digitalization, in general, and the access to and use of big data, in particular, pose a number of challenges for both companies and policy makers. As one manager in health care expressed it: «One of the biggest challenges for us right now is how to relate to policy makers and policy making [3; s.54].» Nowadays there is a lack of 33 strategic challenges of digital innovation and transformation policy making — when it comes to digitalization, in general, and issues concerning patient data, in particular. Understanding how to handle these new strategic issues and how to influence politicians and policymakers are two of our major concerns. Addressing privacy and security issues will become paramount as more data increasingly travels across boundaries for various purposes and as a result of increased digitalization. Security issues and intellectual property issues are becoming part of companies' data strategies, yet it is perhaps becoming more importantly a privacy and trust issue when it concerns customers and other stakeholders. Meanwhile, one of the strategic challenges for companies in many digitalizing sectors is how to influence policy makers, so the choices they make also help individual firms in their quest to capture value from using big data. For digitalizing companies, it is a matter of complying with the role that policy makers have of developing policies that balance the interests of companies that want to create value from data and citizens who wish to protect their privacy and security. This new situation for companies is often accentuated by the fact that one of the most important enablers of value creation from big data combines data from multiple sources. This is a new situation in many sectors and digital data policies are still often lacking or need to be adapted. Still, this has become one of the major strategic challenges for many companies: the way in which to relate to — and sometimes influence — new policy-making. The ownership, access, collection, storage, use, and dissemination of information require rules and policies; companies and public organization tend to become highly involved in these processes.

Digitalization Challenges are connected to the focus of the ten challenges of digital transformation

is different: some are more closely connected; some are not. Those that are concern technology: for example, platforms and big data management and user orientation — such as big data analyses, user-centric and user-network drove actions. Several managerial challenges are business-model related: creating new cooperate business models and shifting to service-based business models; some of these also connect to broader ecosystem-related challenges for digitalizing companies; 4 For example, both public and private organizations need to interpret and relate to various new principles: for example, OECD's eight Privacy Principles, which concern: Collection Limitation, Data Quality, Purpose Specification, Use Limitation, Security Safeguards, Openness, Individual Participation, and Accountability.

Creating new business across industry boundaries and managing new forms of buyer/user constellations. A digital transformation challenge for an incumbent firm seldom comes alone. The medical technology company to which we referred in the introduction began one part of its digital transformation with a delimited interest in how to manage the big data generated from the use of its intensive care machines. Successively, major business model issues emerged: cooperation or competition with other machine suppliers and users: doctors, hospital administration units, and other related issues. Seeing how firms in various sectors take different initiatives into digital transformation, we can see that digital transformation steps often lead to new digitalization challenges. Managers need to cope with the fact that digitalization challenges do not come alone. We can assume by building upon our first insights into this issue when going into the fifteen business areas of digital transformation, that companies take different paths in their digital transformation processes.

There are differences with regard to initial drivers and managerial problems, as well as when and the way in which these connected challenges are handled. Hence, the emphasis shifts over time. Technical platform issues in this digital transformation might dominate a certain period; more attention could be given to user-centric issues and the processes of business modeling or creating functioning cooperation between involved stakeholders in the emerging ecosystems might dominate the other stages. Incumbents in many industries have begun their digitalization journeys; the starting point creates different digital transformation paths in different industries and in different organizational contexts. The management of digital transformation should not be seen as purely an intra-organizational or operational issue. Instead, it is a strategic and societal issue, which is often a challenge of highest priority. As seen in Table 1, the studies and cases of digital transformation, however, all reveal that the ten strategic challenges are connected to big internal challenges and tensions within the organizations.

There are some tools to change management challenges in digitalization. Many incumbent organizations are not prepared for digital transformation. A big challenge is the actual change process. One report describes three ways in which organizations seem to approach the change management challenge when digitalizing.

The first is a direct approach: that is to say, transforming existing business processes. Initiatives can come from, and within, various parts of an organization: marketing, supply chain, production, and operations. They can also be connected to a number of partnerships of the organization. One of the many challenges with the direct approach is how to coordinate different initiatives and how to engage the entire organization.

The second approach starts by creating an autonomous «digital unit» free from corporate legacy and standardized business processes. When «skunk works» unit functions as a start-up with no learning barriers or aversions to risk the second approach has a niche focus upon building new digital models.

The third change approach builds a parallel digital business, which is a parallel business aimed at repositioning the existing enterprise as a start-up geared towards digitalization. This becomes a sort of incubator aimed at delivering new business models and insights that can be leveraged by the traditional organization.

Overall, there are multiple ways to begin removing barriers to digitalization and to learn from the change processes within organizations. Irrespective of the change management principle, one of the major challenges is how to digitally transform the entire organization and how to coordinate different change initiatives. Traditional mindsets, practices, and resources can be difficult to adapt. Developing new (digital) mindsets, practices, and resources on every level, and within every function, is often perceived as being a difficult and long-term change management issue.

Conclusion. There is widespread consensus among management consultants on digital platforms with a new pillar of profitable growth or even a fourth industrial revolution. These ideas are trickling down into business schools and into buzzword-driven academic business research. While citing more or less fanciful examples of digital platforms to illustrate the potential for innovative value creation concerning value capture, the literature tends to be less distinct, or even conceptually misleading. We described different general paths of digital transformation building upon our insight from the fifteen areas of digital transformation, arguing that there are strong overlaps between them: in terms of the accompanying managerial issues that are involved and managed. For example, big data problems and issues appear in many of the studied business contexts. There are also differences with regard to initial drivers and managerial problems, as well as

when and the way in which external strategic challenges and internal operational challenges are handled. In these terms, the digital transformation paths are always unique, while the overall external and internal digital transformation challenges are very similar across industries and organizations.

Література

1. Andersson, P., Movin, S., Mähring, M., Teigland, R. Managing digital transformation. Stockholm, SSE Institute for Research, Stockholm School of Economics, 2018, 1, 344 p. (Eng.).
2. Andersson, P., Markendahl, J. and Mattsson, L. G. (2011). Technical development and the formation of new business ventures — the case of new mobile payment and ticketing services. *The IMP Journal*, 1 (5), 23–41 (Eng.).
3. Westerman, G and Bonnet, D. (2015). Re-vamping Your Business Through Digital Transformation. *MIT Sloan Management Review*, Spring 2015, 2–5 (Eng.).
4. Ehret, M. and Wirtz, J. (2017). Unlocking value from machines: business models and the industrial internet of things. *Journal of Marketing Management*, 33:1–2, 111–130 (Eng.).

5. Berman, S. J. (2012). Digital transformation: opportunities to create new business models. *Strategy & Leadership*, 2 (40), 16–24 (Eng.).

References

1. Andersson, P., Movin, S., Mähring, M., Teigland, R. Managing digital transformation. Stockholm, SSE Institute for Research, Stockholm School of Economics, 2018, 1, 344 p. (Eng.).
2. Andersson, P., Markendahl, J. and Mattsson, L. G. (2011). Technical development and the formation of new business ventures — the case of new mobile payment and ticketing services. *The IMP Journal*, 1 (5), 23–41 (Eng.).
3. Westerman, G and Bonnet, D. (2015). Re-vamping Your Business Through Digital Transformation. *MIT Sloan Management Review*, Spring 2015, 2–5 (Eng.).
4. Ehret, M. and Wirtz, J. (2017). Unlocking value from machines: business models and the industrial internet of things. *Journal of Marketing Management*, 33:1–2, 111–130 (Eng.).
5. Berman, S. J. (2012). Digital transformation: opportunities to create new business models. *Strategy & Leadership*, 2 (40), 16–24 (Eng.).

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 336.152

Л. П. Сідельникова

СОЦІАЛЬНІ ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОБУТУ ГРОМАДЯН

Анотація. Визначено фінансові важелі покращення рівня добробуту громадян. Розглянуто тенденції бюджетної політики України щодо фінансування основних соціальних виплат та соціальної сфери. Обґрунтовано висновки щодо ефективності фінансового механізму реалізації соціальної функції держави.

Ключові слова: фінансовий механізм, бюджет, видатки бюджету, соціальна функція, соціальні виплати, соціальні видатки, добробут громадян.

Summary. Fiscal leverages for improving the welfare of citizens are defined. The tendencies in the budget policy of Ukraine concerning financing of basic social payments and social sphere are considered. Conclusions regarding the effectiveness of the fiscal mechanism for the implementation of the social function of the state are justified.

Key words: fiscal mechanism, budget, budget expenditures, social function, social benefits, social expenditures, welfare of citizens.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-45-1-64-68

Постановка проблеми. Найефективнішим важелем впливу держави на соціально-економічні процеси, що відбуваються у країні в цілому і підвищення добробуту її громадян зокрема є фінансовий механізм як сукупність бюджетних і податкових інструментів, за допомогою яких здійснюється процес акумуляції бюджетних ресурсів та їх використання на суспільні потреби. Головна мета фінансового механізму полягає у вирішенні соціально-економічних проблем суспільства і створенні якісних умов життя для громадян країни. Однак застарілі концепції державного управління, що домінували в Україні в період переходу від адміністративної до ринкової економіки, складні військово-політичні та соціально-економічні умови останніх п'яти років призвели до продукування кризових явищ, що супроводжуються безробіттям, низькою оплатою праці, неякісною соціальною політикою і, як наслідок, погіршенням рівня життя населення.

Об'єктивною вимогою розбудови в Україні громадянського суспільства та його демократичних інститутів є побудова соціально-орієнтованої ринкової економіки як визначального чиннику підвищення суспільної привабливості реформ, забезпечення для них широкої громадської підтримки, утвердження сучасних стандартів якості

життя. При цьому посилюється роль соціальної функції держави, ефективна реалізація якої потребує розробки дієвого механізму її фінансового забезпечення, науково обґрунтованої державної політики регулювання соціально-економічних процесів з урахуванням сучасних тенденцій суспільного розвитку і макроекономічних та інституціональних чинників впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Світова фінансова думка завжди приділяла посилену увагу питанням узгодження обсягів соціальних функцій держави з наявними бюджетними ресурсами для їх реалізації. Певні аспекти участі держави у забезпеченні добробуту її громадян розкривають у своїх працях У. Беверидж, Ш. Бланкарт, М. Кастельс, Е. Ліндаль, М. Масгрейв, В. Норгауз, А. Пігу, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, Дж. Тобін, С. Фішер та інші. Питанням удосконалення методологічних засад державного регулювання суспільного розвитку в цілому та системи соціального захисту населення зокрема присвячені праці українських вчених: Т. Боголіб, О. Василюк, І. Запатріної, Л. Лисяк, Е. Лібанової, І. Лютого, М. Карліна, О. Кириленко, Ю. Пасічника, Д. Полозенка, В. Тропіної, В. Федосова, І. Чугунова, А. Чухна та інших. Однак вітчизняні реалії нагромадження фінансових дисбалансів та концентра-

© Л. П. Сідельникова, 2018

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Сідельникова Л. П. Соціальні видатки бюджету у системі забезпечення добробуту громадян. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1 (45). С. 64–68.

References (APA):

Sidelnikova, L. P. (2019). *Sotsialni vydatky biudzhetu u systemi zabezpechennia dobrobutu hromadian* [Social expenditure for budget system and providing welfare of citizens]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (45), 64–68 (in Ukr.).

ції фінансових ризиків вимагають новітніх підходів до удосконалення бюджетного фінансування соціальної сфери в Україні

Метою дослідження є виявлення тенденцій у бюджетній політиці держави щодо фінансування соціальної сфери і визначення ефективності фінансового механізму реалізації соціальної функції держави в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розбудова в Україні соціально-орієнтованої ринкової економіки передбачає стабільність і підтримання на безпечному рівні необхідних для існування соціуму параметрів, що відображені у системі соціальних стандартів рівня і якості життя населення. У системі державного регулювання суспільного розвитку визначальна роль належить фінансовому забезпеченню добробуту громадян, що являє собою ієрархічну систему, складовими якої є доходи бюджетів всіх рівнів та їхні видатки на соціальні цілі, освітня і медична субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам для оплати поточних видатків відповідно закладів освіти та охорони здоров'я, державні фонди соціального страхування.

Отже, ключового значення набуває виконання державою її соціальної функції, яку А. Чухно, П. Леоненко, П. Юхименко трактують як діяльність, спрямовану не тільки на задоволення суспільних потреб в охороні здоров'я, освіті, підтримці малозабезпечених тощо, але й на регулювання ринку праці з метою підтримання певного рівня зайнятості, матеріального забезпечення людей, які втратили робочі місця або не змогли знайти їх [1, с. 614]. У цьому контексті доречним вбачаємо виокремлення В. Тропіною фінансового механізму реалізації соціальної функції держави, мету якого вчений визначає у забезпеченні певного режиму, певних параметрів функціонування й розвитку соціальної системи, необхідних для відтворення і розвитку особистості та соціуму в цілому [2, с. 81].

Виконання функцій щодо соціальної підтримки та підвищення добробуту громадян потребує від держави значних обсягів фінансування соціальних програм, які забезпечуються за рахунок бюджетів всіх рівнів і потреба в яких перманентно зростає. Це ставить державу в пряму залежність від стану національної економіки як основного джерела формування бюджетних ресурсів, а економіка, відповідно, потребує сприятливих умов та державних гарантій для свого розвитку. Не можемо не погодитися з тезою Т. Коляди та Г. Музиченко, що економічне зростання значною мірою залежить від структури видатків бюджету, яка обумовлена суспільним способом виробництва, політичним устроєм країни, менталітетом населення та функціями держави [3, с. 241]. Адже ефективна та прозора система бюджетних видатків є одним

з вирішальних чинників динамічного соціально-економічного розвитку країни. Збалансованість і раціональність управління бюджетними ресурсами держави дають змогу уряду успішно виконувати покладені на нього функції, формують сприятливе економічне середовище для підприємницької діяльності та інвестицій, а також забезпечують належну систему соціального захисту.

І. Лютий та Д. Осецька акцентують увагу, що сьогодні потрібна нова модель соціального розвитку, що передбачає не послаблення ролі держави, а зміцнення ролі фінансових інструментів і фінансових механізмів у розробці основних напрямів формування та використання бюджетних коштів, виходячи з необхідності пом'якшення соціальних суперечностей і надання соціальності ринковим перетворенням [4, с. 33].

З огляду на зазначене, можна виокремити такі фінансові важелі покращення рівня добробуту громадян в Україні:

1. Забезпечення справедливого перерозподілу національного доходу (надання пільг, субсидій, пенсій та інших фінансових допомог).

2. Надання населенню суспільних послуг (безкоштовної освіти, медичного обслуговування, певних юридичних послуг, допомоги з безробіття).

3. Стимулювання до соціально-економічного розвитку (зниження податкових ставок, надання податкових преференцій, звільнення від оподаткування, запровадження податкових кредитів, зменшення об'єктів оподаткування, спрямування бюджетних коштів на соціальні програми).

Серед бюджетних важелів впливу на соціальні процеси в Україні одним із найвпливовіших є регулювання оплати праці в бюджетній сфері. Оскільки інституційні сектори економіки не ізольовані, покращення оплати праці або соціального пакета в одному неминує призводити до змін в іншому. Практика показує, що за всіх підвищень заробітних плат у бюджетній сфері через чотири-п'ять місяців їхнє співвідношення із середніми заробітками в економіці України все одно буде доведено до традиційних 70 % [4, с. 31]. Отже, підвищення заробітної плати в бюджетній сфері так чи інакше зумовлює аналогічні зміни і в інших секторах, чим не тільки поліпшує матеріальне становище працівників і членів їхніх сімей, а й сприяє зростанню податкових надходжень до бюджету.

Серед бюджетних інструментів забезпечення добробуту громадян слід виокремити також поточні трансферти населенню, у тому числі виплату всіх видів соціальної допомоги, пільг, субсидій, путівок на оздоровлення, стипендій, пенсій. Трансферти населенню можуть надаватися як у готівковій формі, так і шляхом сплати рахунків. Подібні платежі можуть бути окремою добавкою

до бюджету певної сім'ї чи особи або компенсування певних видів витрат, наприклад, на харчування, комунальні послуги, оплату проїзду тощо [5]. Саме ці фінансові інструменти прямо впливають на рівень життя населення.

Вагомим чинником зниження добробуту громадян України є відсутність власного житла, тому державна допомога на його придбання та будівництво є актуальним завданням держави на сучасному етапі розвитку. У складі видатків бюджету

передбачено капітальні трансферти населенню — видатки, пов'язані із забезпеченням житлом (або грошова компенсація), автомобілями тощо громадян, які мають на це право відповідно до законодавства [5]. Кошти, що виділяються з бюджету як капітальні трансферти, мають цільове призначення.

У табл. 1 наведено динаміку фінансування основних соціальних виплат зі Зведеного бюджету України за останні 20 років.

Таблиця 1

**Динаміка фінансування основних соціальних виплат зі Зведеного бюджету України
(за економічною класифікацією видатків бюджету, складено автором за даними [6])**

Роки	Видатки бюджету, млрд. грн.	в тому числі:									
		Оплата праці з нарахуваннями		Поточні трансферти населенню		Разом поточних соціальних видатків		Капітальні трансферти населенню		Разом соціальних видатків	
		млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %
1999	34,8	10,3	29,60	6,2	17,82	16,5	47,41	0,0	0,00	16,5	47,41
2000	48,2	13,3	27,59	8,2	17,01	21,5	44,61	0,0	0,00	21,5	44,61
2001	55,5	17,2	30,99	10,1	18,20	27,3	49,19	0,0	0,00	27,3	49,19
2002	60,3	20,7	34,33	11,3	18,74	32,0	53,07	0,0	0,00	32,0	53,07
2003	75,8	25,8	34,03	11,3	14,91	37,1	48,94	0,1	0,13	37,2	49,08
2004	102,5	32,8	32,00	17,3	16,88	50,1	48,88	0,1	0,10	50,2	48,98
2005	142,0	42,7	30,07	38,9	27,39	81,6	57,46	0,1	0,07	81,7	57,54
2006	175,5	55,0	31,34	39,3	22,39	94,3	53,73	0,1	0,06	94,4	53,79
2007	226,1	72,7	32,15	44,8	19,81	117,5	51,97	0,1	0,04	117,6	52,01
2008	309,2	97,7	31,60	71,4	23,09	169,1	54,69	0,2	0,06	169,3	54,75
2009	307,4	106,0	34,48	75,9	24,69	181,9	59,17	0,1	0,03	182,0	59,21
2010	377,8	123,6	32,72	100,2	26,52	223,8	59,24	0,3	0,08	224,1	59,32
2011	416,9	135,1	32,41	100,6	24,13	235,7	56,54	0,2	0,05	235,9	56,58
2012	492,5	157,5	31,98	119,0	24,16	276,5	56,14	0,5	0,10	277,0	56,24
2013	505,8	167,7	33,16	139,5	27,58	307,2	60,74	0,2	0,04	307,4	60,78
2014	523,1	162,5	31,06	133,8	25,58	296,3	56,64	0,1	0,02	296,4	56,66
2015	679,9	185,6	27,30	170,4	25,06	356,0	52,36	0,3	0,04	356,3	52,40
2016	835,8	221,7	26,53	253,1	30,28	474,8	56,81	0,7	0,08	475,5	56,89
2017	1 057,0	263,7	24,95	280,0	26,49	543,7	51,44	0,6	0,06	544,3	51,49
9 мес. 2018	841,6	234,1	27,82	226,0	26,85	460,1	54,67	0,5	0,06	460,6	54,73

Як свідчать дані табл. 1, сумарні видатки на оплату праці, що складаються із заробітної плати працівників бюджетних установ та грошового забезпечення військовослужбовців, а також нарахування на оплату праці становлять майже третину видатків бюджетів всіх рівнів — в середньому 30,81 % за досліджуваний період. Значну частку бюджетних видатків займають і поточні трансферти населенню, що складаються з виплати пенсій та допомоги, стипендій, інших виплат населенню. Середня питома вага таких видатків на соціальне забезпечення протягом аналізованого

періоду складає 22,88 %. Тобто, починаючи з 2005 року, більше половини видатків бюджетів всіх рівнів витрачається на поточні соціальні потреби громадян. Питома вага капітальних трансфертів населенню традиційно є незначною й істотно не впливає на загальні показники бюджетного фінансування основних соціальних виплат.

Трансформаційні процеси, спрямовані на розбудову України як правової та демократичної держави із соціально-орієнтованою ринковою економікою, актуалізують питання забезпечення повної реалізації задекларованих у Конституції

України соціальних прав (на охорону здоров'я, освіту, духовний і фізичний розвиток, соціальний захист і соціальне забезпечення тощо) та свобод її громадян. З. Лободіна підкреслює, що виконання соціальних зобов'язань держави можливе лише за умови проведення виваженої соціальної політики

й ефективного застосування такого інструменту бюджетного механізму, як соціальні видатки бюджету [7, с. 218].

У табл. 2 наведено динаміку видатків бюджетів всіх рівнів на соціальну сферу та соціальний захист населення за останні 20 років.

Таблиця 2

**Видатки Зведеного бюджету України на соціальну сферу та соціальний захист населення
(складено автором за даними [6])**

Роки	Видатки бюджету, млрд. грн.	в тому числі:									
		Освіта		Охорона здоров'я		Духовний і фізичний розвиток		Соціальний захист і соціальне забезпечення		Усього видатків на соцзахист і соц. сферу	
		млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %
1999	34,8	4,7	13,51	3,8	10,92	0,6	1,72	4,1	11,78	13,2	37,93
2000	48,2	7,1	14,73	4,9	10,17	0,9	1,87	6,0	12,45	18,9	39,21
2001	55,5	9,9	17,84	6,4	11,53	1,3	2,34	11,6	20,90	29,2	52,61
2002	60,3	12,3	20,40	7,5	12,44	1,4	2,32	12,6	20,90	33,8	56,05
2003	75,8	15,0	19,79	9,7	12,80	2,1	2,77	13,0	17,15	39,8	52,51
2004	102,5	18,3	17,85	12,2	11,90	2,7	2,63	19,5	19,02	52,7	51,41
2005	142,0	26,8	18,87	15,5	10,92	3,5	2,46	40,1	28,24	85,9	60,49
2006	175,5	33,8	19,26	19,7	11,23	4,3	2,45	41,5	23,65	99,3	56,58
2007	226,1	44,3	19,59	26,7	11,81	5,7	2,52	48,5	21,45	125,2	55,37
2008	309,2	61,0	19,73	33,6	10,87	7,9	2,55	74,1	23,97	176,6	57,12
2009	307,4	66,8	21,73	36,6	11,91	8,3	2,70	78,8	25,63	190,5	61,97
2010	377,8	79,8	21,12	44,7	11,83	11,5	3,04	104,5	27,66	240,5	63,66
2011	416,9	86,3	20,70	49,0	11,75	10,8	2,59	105,4	25,28	251,5	60,33
2012	492,5	101,6	20,63	58,5	11,88	13,6	2,76	125,3	25,44	299,0	60,71
2013	505,8	105,5	20,86	61,6	12,18	13,7	2,71	145,1	28,69	325,9	64,43
2014	523,1	100,1	19,14	57,2	10,93	13,9	2,66	138,0	26,38	309,2	59,11
2015	679,9	114,2	16,80	71,0	10,44	16,2	2,38	176,3	25,93	377,7	55,55
2016	835,8	129,4	15,48	75,5	9,03	16,9	2,02	258,3	30,90	480,1	57,44
2017	1 057,0	177,9	16,83	102,4	9,69	24,3	2,30	285,8	27,04	590,4	55,86
9 мес. 2018	841,6	144,9	17,22	75,7	8,99	18,1	2,15	229,3	27,25	468,0	55,61

Як свідчать дані табл. 2, серед видатків на реалізацію соціальної функції держави переважають видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення, які складають 25 % видаткової частини Зведеного бюджету України. У цілому можна зробити висновки про соціальну спрямованість бюджетної політики України, адже переважна частина бюджетних коштів витрачається на соціальну сферу.

Висновки. Підводячи підсумки проведеного дослідження, наголосимо, що за застарілих механізмів реалізації соціальної функції держави і недостатнього обсягу бюджетних доходів навіть стабільно висока частка соціальних видатків бюджету не забезпечує належний соціальний захист і високу якість життя населення України.

Нереформованість складових соціальної сфери призводить до марнування значної частки бюджетних ресурсів держави. Це робить чинну модель соціальної політики України гальмівною для економічного зростання в нових інституціональних умовах та несприятливою для розвитку людського потенціалу, вона потребує істотної модернізації відповідно до сучасних європейських моделей соціального захисту і соціального забезпечення.

Тому подальші розвідки у цьому напрямі мають відбуватися у площині не лише аналітичних розрахунків та наукового обґрунтування рівня соціальних видатків бюджетів всіх рівнів, адекватного сучасним інституціональним умовам, а й передбачати комплексний підхід до реформу-

вання фіскального механізму реалізації соціальної функції держави на принципах стабільності, прозорості та виваженого паритету інтересів держави і суспільства.

Література

1. Чухно А. А., Леоненко П. М., Юхименко П. І. Інституціонально-інформаційна економіка : підручник / за ред. А. А. Чухна. Київ : Знання, 2010. 688 с.

2. Тропіна В. Б. Суспільні фінанси в реалізації соціальної функції держави. *Чернігівський науковий часопис. Серія «Економіка і управління»*. 2011. № 2 (2). С. 77–84.

3. Коляда Т. А., Музиченко Г. В. Узгодження діапазону соціальних функцій держави з фінансовими можливостями бюджету в умовах посткризового розвитку економіки України. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2011. № 1. С. 241–249.

4. Лютий І., Осецька Д. Соціальні пріоритети фіскальної політики в посткризовий період. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка»*. 2014. Вип. 1. С. 28–33.

5. Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету : Наказ Міністерства фінансів України № 333 від 12 березня 2012 р. / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0456-12>.

6. Звітність про виконання бюджетів / Державна казначейська служба України : офіційний сайт. URL : <https://www.treasury.gov.ua/ua/filestorage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>.

7. Лободіна З. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 412 с.

References

1. Chukhno, A., Leonenko, P., Yukhymenko, P. (2010). *Instytutsionalno-informatsiina ekonomika* [Institutional-informational economy]. Kyiv, Znannia Publ. (in Ukr.).

2. Tropina, V. B. (2011). *Suspilni finansy v realizatsii sotsialnoi funktsii derzhavy* [Public finances in the realization of the social function of the state]. *Chernihivskiyi naukovyi chasopys. Seriya «Ekonomika i upravlinnia»*, 2 (2), 77–84 (in Ukr.).

3. Koliada, T., Muzychenko, H. (2011). *Uzghodzhennia diapazonu sotsialnykh funktsii derzhavy z finansovymy mozhlyvostiamy biudzhetu v umovakh postkryzovoho rozvytku ekonomiky Ukrainy* [Harmonization of the range of social functions of the state with the financial capabilities of the budget in the post-crisis economic development of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy*, 1, 241–249 (in Ukr.).

4. Liutyi, I., Osetska, D. (2014). *Sotsialni priorytety fiskalnoi polityky v postkryzovyi period* [Social priorities of fiscal policy in the post-crisis period]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya «Ekonomika»*, 1, 28–33 (in Ukr.).

5. The Ministry of Finance of Ukraine (2012). On Approval of the Instruction on the Application of the Economic Classification of Budget Expenditures and Instruction on the Application of the Classification of Budget Lending. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0456-12> (in Ukr.).

6. The State Treasury Service of Ukraine (2019). Report on budget execution. Retrieved from <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu> (in Ukr.).

7. Lobodina, Z. (2018). *Biudzhetniy mekhanizm: kontseptualni zasady ta perspektyvy modernizatsii* [Budget mechanism: conceptual foundations and prospects for modernization]. Ternopil, TNEU Publ. (in Ukr.).

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ, ПРИНЦИПІВ ТА СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

Анотація. У статті визначено сутність та складники державних фінансів в умовах сучасного суспільного розвитку. Наведено функції державних фінансів, здійснено їх характеристику, обґрунтовано інструменти й механізми реалізації. Виявлено ризики формування та розвитку системи державних фінансів. Запропоновано напрями оптимізації державних фінансів на перспективу. Підкреслено важливість державного бюджету, видатків та надходжень у їх структурі, а також розроблено засоби їх оптимізації. Особлива роль відведена оцінці та впровадженню Стратегії розвитку державних фінансів на перспективу.

Ключові слова: державні фінанси, система, державний кредит, бюджет, державні видатки, удосконалення, стратегія, управління.

Summary. In the article essence and constituents of public finances are certain in the conditions of modern community development. Functions over of public finances are brought, their description is carried out, instruments and mechanisms of realization are reasonable. The risks of forming and development of the system of public finances are educed. Directions of optimization of public finances are offered on a prospect. Importance of the state budget, charges and receivableness is underline in their structure, and also facilities of their optimization are worked out. The special role is taken to the estimation and introduction of Strategy of development of public finances on a prospect.

Key words: public finances, system, state credit, budget, government spending, improvements, strategy, management.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-45-1-69-72

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання особливого значення набувають питання розвитку системи державних фінансів. Адже на неї припадає не лише розв'язання проблем формування ринкової економіки, а й фінансове забезпечення проведення реформ практично в усіх сферах діяльності. Водночас, із використанням ресурсів, накопичених у секторі державних фінансів, розв'язуються проблеми забезпечення стабільності розвитку країни (в економічній, екологічній, політичній, соціальній, культурно-мистецькій та інших площинах), підтримки економічного зростання, цінової й валютної стабільності тощо.

Тому дослідження зазначених проблем потребують поглиблених розробок. Вони стосуються визначення змісту державних фінансів як системного складно організованого утворення, виявлення особливостей їх структури і складників в умовах бюджетного дефіциту і значного державного боргу. Також йдеться про обґрунтування сукупності інструментів, механізмів та моделей реалізації державних фінансів на практиці й управління

їх розвитком з виявленням резервів для збільшення й оптимізації видатків та надходжень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань розвитку державних фінансів України присвячено праці відомих вітчизняних науковців, а саме С. С. Гасанова, Т. І. Єфименко, В. П. Кудряшова, І. О. Луніної, О. О. Молдован, Л. Л. Тарангул, І. Я. Чугунова та ін. Ними визначені зміст та особливості державних фінансів, розроблені механізми їх формування та інструменти регулювання. Поряд з цим, як було зазначено, важливим є визначення проблем системного розвитку державних фінансів у сучасних умовах господарювання та обґрунтування резервів, інструментів і механізмів їх вирішення.

Метою статті є виявлення функцій, складників, ризиків формування державних фінансів у сучасних умовах господарювання та обґрунтування принципів, інструментів, механізмів і стратегій удосконалення їх розвитку на перспективу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідно зазначити, що основне призначення державних фінансів полягає в тому, що через різ-

© В. В. Малишко, 2018

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Малишко В. В. Особливості реалізації функцій, принципів та стратегій розвитку державних фінансів України. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2019. № 1 (45). С. 69–72.

References (APA):

Malysko, V. V. (2019). *Osoblyvosti realizatsii funktsii, pryntsyypiv ta stratehii rozvytku derzhavnykh finansiv Ukrainy* [Features of realization of functions, principles and strategies for public finances development in Ukraine]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (45), 69–72 (in Ukr.).

номанітні їх інститути держава цілеспрямовано впливає на виконання пріоритетних завдань економічного і соціального розвитку суспільства. Це забезпечення прав і свобод людини, соціальних та екологічних гарантій і стандартів, безпеки країни, культурно-мистецького розвитку, міжнародного представництва.

Їх виконання досягається за допомогою використання ефективних методів, інструментів і важелів мобілізації фінансових ресурсів у розпорядженні держави, їх раціонального розміщення й економного використання та системного управління розвитком. Система фінансових методів, інструментів і важелів мобілізації фінансових ресурсів складає механізм управління фінансами в державі. Від рівня досконалості механізму залежать темпи економічного і соціального розвитку і добробут населення.

Важливе значення має величина фінансових ресурсів, що мобілізуються державою у своє розпорядження. За оцінками провідних фінансистів та економістів, частка ресурсів, що залучається до бюджету з урахуванням ресурсів, які надходять до різних централізованих фондів, має тенденцію до зниження. Така тенденція позитивно впливає на економічні і соціальні процеси в суспільстві як прояв децентралізації діяльності й управління. В умовах реалізації політики самофінансування суб'єктів господарювання ця тенденція служить одним із важливих чинників економічного зростання і фінансової стабільності окремих регіонів та інших територіально-адміністративних утворень.

Зміна частки централізації фінансових ресурсів свідчить про пошуки оптимальної моделі розподілу фінансових ресурсів з метою росту матеріального виробництва і добробуту населення. Побудова оптимальної моделі з визначенням частки централізації фінансових ресурсів потребує всебічного наукового обґрунтування. Вона повинна характеризувати оптимальний рівень державного втручання в господарську діяльність бізнесу і оптимальний рівень зобов'язань відносно соціального забезпечення своїх громадян. Ці чинники безпосередньо впливають на формування частки валового внутрішнього продукту (ВВП), яка повинна зосереджуватися у розпорядженні держави.

Недостатньо обґрунтована висока частка централізації фінансових ресурсів негативно впливає на рівень забезпечення раціонального розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів та ефективності їх використання. У той же час спостерігається зниження обсягу централізації фінансових ресурсів в умовах високої їх частки. Функції і роль державних фінансів відповідають особливостям соціально-економічної політики держави, стратегії розвитку, зокрема, у прагненні задовольняти суспільні потреби та створюва-

ти сприятливі умови для життя й праці громадян, розвитку підприємництва, стимулювання виробництва, фінансової підтримки провідних галузей економіки, стримування інфляції, рівня зайнятості, формування громадянського суспільства тощо.

До основних функцій державних фінансів належать: формування сприятливого середовища для інвестицій; забезпечення динаміки соціально-економічного розвитку країни; розв'язання проблем у соціальній сфері з поступовим підвищенням соціальних стандартів; послаблення навантаження на природні ресурси та екологію; формування доходної частини бюджету; ефективне використання фінансових джерел; захист інтересів вітчизняних суб'єктів господарювання; гарантування стійкості фінансової системи та безпеки держави.

У сучасних умовах суспільного розвитку держава використовує державні фінанси як важіль впливу на соціальний і економічний розвиток країни як в аспектах сприяння, так і стримування. За допомогою цього інструменту вона розподіляє та перерозподіляє ВВП і сприяє розширеному відтворенню. Державні фінанси формують основу економічної безпеки держави: через них забезпечуються права, свободи та добробут усіх її громадян. Завдяки механізму державних фінансів, що являє собою організаційно-правові, економічні форми й методи управління фінансами, держава здійснює розвиток економіки, надання соціальних гарантій населенню. Щодо ступеню досконалості фінансового механізму можна судити за темпами економічного та соціального розвитку країни [1].

Особливого значення в системі державних фінансів, їх оптимізації та управлінні набуває діяльність уряду. За визначенням Дж. Е. Стігліца, уряд виконує багато завдань. Зокрема, у фінансовій сфері він регулює економічну діяльність, стимулює деякі види діяльності, субсидуючи їх, та гальмує інші через оподаткування; виробляє товари й послуги, надає кредити й боргові гарантії та забезпечує страхування; купує товари й послуги, у т. ч. ті, що виробляються приватними фірмами; перерозподіляє дохід між особами; забезпечує соціальне страхування пенсіонерів, безробітних, інвалідів та медичне страхування літніх людей [2, с. 51]. За визначенням американського науковця Р. Г. Габбарда, уряд бере участь у фінансовій посередницькій діяльності прямо, через фінансові установи, які фінансуються державою, або опосередковано, через гарантування кредитів, наданих приватними фінансовими посередниками.

Пряма участь у проведенні таких операцій у США здійснюється через федеральні кредитні агентства (державні фінансові установи). До них, зокрема, належать державне кредитування фермерів, державне посередництво у сфері житлового бу-

дівництва (Федеральна національна іпотечна асоціація, Федеральна компанія з іпотечних житлових кредитів, Державна національна асоціація іпотечних кредитів), Студентська асоціація ринкових позик. Непряме фінансування також здійснюється багатьма агентствами, до яких, зокрема, належать Управління житлового будівництва фермерів, Федеральне управління житлового будівництва, відомство у справах ветеранів та ін. [3, с. 338].

Для забезпечення поступального розвитку фінансової системи України в цілому необхідно забезпечити передбачуваність і тому необхідно чітко окреслити довгострокову та середньострокову соціально-економічну перспективу розвитку, відповідно розробити фінансову політику держави. Це дозволить зменшити негативні наслідки політичної нестабільності, забезпечити розуміння діяльності державних органів суб'єктами господарювання як резидентами, так і нерезидентами, врахувати внутрішні та зовнішні тенденції розвитку, забезпечити захист національних інтересів та перспектив. Вагому роль у забезпеченні прогресивних тенденцій має відіграти як зміна загальної філософії функціонування фінансової системи держави, так і її складової — державних фінансів.

Сутність змін має полягати у сприйнятті та забезпеченні реалізації ринкових відносин між ланками фінансової системи. Мова йде про бюджетний, податковий, кредитний, соціальний, інвестиційний та інші аспекти. Реформування бюджетної системи має змінити акценти в бік її двополярності: сильний центр та сильне місцеве самоврядування. Споживацький підхід у бюджетних відносинах призводить до відсутності зацікавленості місцевого самоврядування у формуванні власної сталої доходної бази бюджетів. Окремим керівникам стає вигідно чекати бюджетних трансфертів, а не стимулювати надходження інвестиційних ресурсів, розвиток підприємницької активності тощо.

Формування нового механізму дозволить використовувати централізовані державні фонди як важелі державного регулювання та втручання у розвиток економіки за умов внутрішньої чи зовнішньої дестабілізації, як інструменти забезпечення рівності доступу усіх учасників суспільних відносин до державних соціально-економічних благ, але поряд в потужному режимі має функціонувати система місцевих фінансів, що забезпечуватиме розвиток територіальних громад, створюватиме передумови зростання бізнес-активності, застосовуватиме ринкові механізми, що у сукупності відповідатиме національній стратегії та пріоритетам, але забезпечуватиметься власними ресурсами й інтересами місцевих громад.

Роль державного бюджету теж має змінитися, оскільки в умовах світової глобалізації змінюється й роль самої держави. Держава має бути пред-

ставником інтересів усієї національної спільноти як всередині країни, так і за її межами. Держава через систему централізованих фондів грошових коштів має створити такі механізми державного регулювання і впливу, що дозволять стимулювати економічний, соціальний, інвестиційний, інноваційний розвиток тощо і захистити від недобросовісної конкуренції, рейдерства, надходження на внутрішній ринок низькоякісної, шкідливої для здоров'я населення продукції та товарів вжитку, світової фінансової кризи, а також інших ризиків світового ринку.

Акценти у реформуванні системи державних фінансів доцільно зробити і на зміні політики державних витрат. Необхідно підтримувати, заохочувати тих суб'єктів господарювання, хто намагається ефективно працювати, хто прагне здійснити проекти, що стануть корисними як окремим особам, так і державі у цілому. Але при цьому держава не просто має виділити кошти як цільове фінансування конкретного бізнесу, а має розробити такі схеми фінансування, що дозволяють їй або стати повноправним учасником зазначеного проекту, або надавати кошти на пільгових кредитних засадах, або інші схеми. Держава повинна від цього отримувати безпосередні та опосередковані вигоди.

Такий підхід до державної участі у проектах дозволить вирішити наступні завдання: забезпечити фінансування пріоритетних інноваційно-інвестиційних проектів, підвищити ефективність та цільовий характер використання коштів, стимулювати зростання обсягів державних активів, які у майбутньому можуть бути використані як додаткові джерела доходів бюджету або фінансові інструменти, сприяти покращенню інвестиційного клімату держави шляхом безпосередньої її участі у проектах, що стимулюватиме національних та іноземних інвесторів вкладати ресурси у потужні проекти інвестиційного та інноваційного спрямування тощо.

Вагоме місце в системі державних фінансів займає державний кредит. У багатьох країнах світу державний кредит не обмежується державними позичками, а функціонує як могутня система, за допомогою якої центральні та місцеві органи влади втручаються у процеси суспільного розвитку. Наслідки такого втручання багатогранні — від отриманих державних позичок до регулювання перерозподілу кредитних ресурсів, де держава виконує роль посередника як на внутрішньому ринку, так і між зовнішніми інвесторами та національними підприємствами. При цьому інституції, що представляють інтереси держави можуть бути за формою власності державними, але функціонувати на ринкових засадах [4].

8 лютого 2017 р. на засіданні Уряду було затверджено нову Стратегію управління дер-

жавними фінансами на період 2017–2021 рр., розроблену Міністерством фінансів України. Метою Стратегії є побудова сучасної та ефективної системи управління державними фінансами, яка здатна надавати якісні державні послуги, ефективно акумулювати ресурси та розподіляти їх у чіткій відповідності з пріоритетами розвитку держави у середньо- та довгостроковій перспективі.

Впровадження нової Стратегії управління державними фінансами включає запровадження середньострокового бюджетування. Це означає розподіл бюджетних ресурсів згідно з пріоритетами розвитку на 3 роки, а також розробку чітких цілей розвитку на 5 років та ключових показників ефективності для оцінки імплементації Стратегії. Сама стратегія складається з 4 частин: дотримання загальної бюджетно-податкової дисципліни; підвищення ефективності розподілу ресурсів; забезпечення ефективного виконання бюджету; підвищення рівня прозорості та підзвітності.

Висновки. Стратегія управління державними фінансами забезпечить високий рівень прозорості та підзвітності усіх державних інституцій і дозволить громадянам здійснювати прямий контроль планування та розподілу бюджетів. Стратегія управління державними фінансами на 2017–2021 рр. повністю відповідає цілям і завданням, визначеним у проекті Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 р. Важливість розробки Стратегії державних фінансів також підтримана міжнародними зобов'язаннями України перед ЄС та МВФ.

Література

1. Радіонов Ю. Д. Державні фінанси в системі забезпечення соціально-економічного розвитку України. *Наукові праці НДФІ*. 2014. № 2. С. 34–43. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2014_2_5.

2. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектору / пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. Київ : Основи, 1998. С. 51.

3. Габбард Р. Глен. Гроші. Фінансова система та економіка : підручник / пер. з англ. ; наук. ред. пер. М. Савлук, Д. Олесевич. Київ : КНЕУ, 2004. С. 338.

4. Кучер Г. Розвиток ринку внутрішніх державних боргових зобов'язань України. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2011. № 2. С. 47–58. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2011_2_6.

5. Кабінет Міністрів ухвалив Стратегію управління державними фінансами на 2017–2021 роки. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/249723040>.

References

1. Radionov, Yu. D. (2014). *Derzhavni finansy v systemi zabezpechennia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy* [State finances in the system of ensuring socio-economic development of Ukraine]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2014_2_5 (in Ukr.).

2. Stihlits, Dzh. E. (1998). *Ekonomika derzhavnoho sektoru* [State sector economics]. Kyiv, Osnovy Publ. (in Ukr.).

3. Habbard, R. Hlen. (2004). *Hroshi. Finansova systema ta ekonomika* [Money. Financial System and Economics]. Kyiv, KNEU Publ. (in Ukr.).

4. Kucher, H. (2009). *Derzhavni finansy Ukrainy v umovakh svitovoi hlobalizatsii* [State finances of Ukraine in the conditions of world globalization]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2011_2_6 (in Ukr.).

5. *Kabinet Ministriv ukhvalyv Stratehiu upravlinnia derzhavnymy finansamy na 2017–2021 roky (2017)*. [The Cabinet of Ministers approved the Strategy for the Management of Public Finances for 2017–2021]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/249723040> (in Ukr.).

СТАНОВЛЕННЯ БЮДЖЕТУ ДЛЯ ГРОМАДЯН У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті визначено сутність бюджету для громадян, його основоположні характеристики та важливість для громадянського суспільства. Здійснено оцінку його функцій і процесів реалізації. Виявлено особливості використання в зарубіжних країнах. Обґрунтовано можливості становлення бюджету для громадян у системі управління публічними фінансами в Україні. Вказано, що саме він відіграє провідну роль у виконанні соціальних функцій держави.

Ключові слова: бюджет для громадян, управління, публічні фінанси, становлення, соціальний захист, населення, участь, відкритість.

Summary. The article defines the essence of the budget for citizens, its fundamental characteristics and importance for civil society. The evaluation of its functions and implementation processes is carried out. The features of use in foreign countries are revealed. The possibility of establishing a budget for citizens in the system of public finance management in Ukraine is substantiated. It is indicated that it is he who plays a leading role in the fulfillment of the social functions of the state.

Key words: budget for citizens, management, public finances, formation, social protection, population, participation, openness.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-45-1-73-77

Постановка проблеми. Прозорість використання державних коштів є однією зі складових демократичного суспільства. А бюджети — це найпотужніший інструмент системи управління публічними фінансами для задоволення потреб і пріоритетів країни та її громадян. За допомогою бюджету держава розподіляє і перерозподіляє валовий внутрішній продукт (ВВП), здійснює вплив на розвиток соціально орієнтованої економіки.

Загалом бюджет, насамперед, бюджет для громадян, має виконувати роль основного інструменту, який забезпечує гідний рівень життя громадян. Саме в ньому мають бути обумовлені інтереси усіх верств населення. Тому дослідження сутності та можливостей імплементації (становлення) бюджетів для громадян в системі управління публічними фінансами в Україні є актуальним і має виняткове теоретичне й практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Всебічне вивчення наукових поглядів, публікацій науковців різних періодів та наукових течій в межах концепції соціальної держави (Л. фон Штейн, Ф. Фукуяма, П. Пірсон, П. Рабінович, О. Скрипнюк, Ю. Тодика, В. Шаповал, Н. Хома) дозволило виявити, що вони здійснювались паралельно з розвитком вчень про бюджет (В. Андрущенко,

Т. Боголіб, А. Буковинський, З. Варналій, О. Василик, В. Глушенко, А. Гриценко, І. Луніна, І. Лютий, Г. П'ятаченко, С. Юрій та ін.). Між тим завдання полягає у виявленні нерозривних зв'язків та взаємовпливів забезпечення соціальних потреб громадян із системою публічних фінансів, яка включає кошти бюджетів всіх рівнів та позабюджетних соціальних фондів, тобто бюджету для громадян.

Мета статті полягає у визначенні сутності бюджету для громадян, виявленні його соціальної спрямованості, відкритості й інших основоположних характеристик, здійсненні оцінки переваг і процесів реалізації у зарубіжних країнах для оптимізації використання в системі управління публічними фінансами в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Держава, через систему управління публічними фінансами, гарантує безумовне виконання всіх законодавчо встановлених соціальних гарантій, у тому числі пенсійного і соціального забезпечення, соціального захисту громадян, що потребують соціальної допомоги, а також підтримку молодих сімей. У колі прямої відповідальності держави перебуває задоволення потреб громадян в медичному обслуговуванні, якісній освіті, доступному

© О. В. Перчук, 2018

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Перчук О. В. Становлення бюджету для громадян у системі управління публічними фінансами в Україні. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1 (45). С.73—77.

References (APA):

Perchuk, O. V. (2019). *Stanovlennia biudzhetu dlia hromadian u systemi upravlinnia publichnymy finansamy v Ukraini* [Creating budget for citizens in the public financial management system in Ukraine]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (45), 73—77 (in Ukr.).

житті, культурному і духовному розвитку, отриманні інформації, в особистій і національній безпеці, волевиявленні.

Розкриваючи суть поняття «бюджет для громадян», необхідно звернути увагу, в першу чергу, на визначення бюджету як системи соціально-економічних відносин, адже саме вони відображають його сутність, економічну природу. Учасниками таких відносин виступають держава, суб'єкти господарювання всіх форм власності та громадяни, відповідно кожен з них в цій системі має зобов'язання та права щодо споживання (отримання) й використання фінансових ресурсів держави.

Водночас Т. М. Боголіб характеризує бюджет вже не як економічні, а як грошові відносини, що виникають у держави з фізичними і юридичними особами з приводу створення централізованих фінансів, а також із розподілом і перерозподілом національного доходу, призначеного для фінансування народного господарства, соціально-культурних заходів і установ, управління державою, зміцнення обороноздатності країни [3].

Бюджет завжди був важливим інструментом впливу на розвиток соціальної сфери, забезпечуючи виконання соціальної функції держави через відповідний вид видатків. Фінансове забезпечення соціальних зобов'язань держави перед

громадянами, що закріплені законодавчо як сукупність соціальних (суспільних) благ, які держава зобов'язана зробити доступними для своїх громадян, гарантуючи частину з цих благ для всього населення або для його визначених груп в якості безкоштовних, є основним завданням соціального бюджету.

Отже, бюджет для громадян більшою мірою є соціальним. Саме реалізація соціальної функції держави, на відміну від функцій управління, оборони, економічного регулювання в умовах функціонування ринкової економіки, визначає побудову фінансової моделі країни, у т. ч. системи управління публічними фінансами. Необхідно зазначити, що кожна країна використовує систему показників, які дають змогу оцінити її фінансову модель побудови бюджету.

Основним критерієм ефективності системи управління публічними фінансами, як правило, виступає соціальна стабільність суб'єктів фінансових відносин у державі. Так, у світовій практиці моделі фінансових відносин за рівнем централізації ВВП у бюджеті поділяють на американську, скандинавську та західноєвропейську (яку, у свою чергу, ще розділяють на континентальну та середземноморську) [4; 12]. Основні ознаки та характеристики цих моделей узагальнені у табл. 1.

Таблиця 1

Моделі фінансових відносин за рівнем централізації ВВП у бюджеті (складено автором на основі [9; 13])

Ознака	Тип моделі (країни-представники)			
	Американська (США, Російська Федерація)	Скандинавська (Данія, Норвегія, Фінляндія і Швеція)	Континентальна (модель Бісмарка) (Німеччина, Франція, Австрія, Бельгія)	Середземноморська (Іспанія, Греція)
Централізація ВВП	30,0–35,0 %	50,0–60,0 %	45,0–50,0 %	36,0–39,0 %
Соціальна спрямованість державної політики	незначна (забезпечення лише тих верств населення, які не можуть обійтися без допомоги)	значна (розгалужена соціальна сфера; належний рівень соціальних послуг для усього населення)	помірна (загальна середня та вища освіта є досить доступними; паралельне функціонування державних і комерційних установ соціальної сфери)	активне залучення громадських інституцій до вирішення соціальних функцій
Рівень оподаткування доходів населення	високий	високий	помірний	низький

Вибір типу моделі фінансових відносин залежить від багатьох факторів: характер і масштаби державного сектору; спрямованість економічної політики держави; тип соціальної політики держави; стан розвитку економіки країни тощо [13]. Використання західноєвропейської (континентальної) моделі в державній політиці передбачає орієнтацію на забезпечення умов для формування достатніх фінансових ресурсів на всіх рівнях шляхом перерозподілу публічних фінансів через систему соціального забезпечення й соціального захисту та участь громадян у накопичувальних фондах.

Скандинавська модель фінансових відносин створює середовище упевненості й соціальної врівноваженості, оскільки не така жорстка, як американська, за якої кожен член суспільства має опиратися тільки на власні сили. Але вона можлива лише за умов високого рівня доходів громадян та належної культури і свідомості народу, а також відповідного ставлення до праці, поваги до державного сектору. При цьому соціальна політика ґрунтується на відповідальності уряду за добробут і дотримання соціальних прав громадян. Ця відповідальність не може бути перекладена на індивіда, приватне підприємство або громаду, мікрорайон.

Така держава захищає людей від бідності завдяки нарахуванню допомоги у зв'язку з безробіттям, виплат сім'ї, грошових компенсацій, пенсій за старістю, забезпечуючи повноцінну охорону здоров'я, безоплатну освіту, громадське житло. Соціальна підтримка в цьому випадку здійснюється як державне втручання в життя людей на національному й місцевому рівні через програми соціального забезпечення, освіти, охорони здоров'я. Фінансування цієї системи здійснюється за рахунок перерозподілу доходів через страхування та податкову політику.

Зважаючи на всі переваги та недоліки існуючих моделей фінансових відносин, для України найбільш прийнятною є континентальна модель, що зорієнтована на досить високий рівень соціальних гарантій і на розгалужену мережу платних послуг та на масштабний розвиток системи соціального і медичного страхування. Бюджету має бути відведено важливе місце в перерозподільних процесах, але бюджетні взаємовідносини не повинні підривати основи самофінансування підприємств і самозабезпечення громадян. Соціальна безпека в країні тільки тоді буде реальною, коли у населення з'явиться мотивація працювати й покращувати своє життя самостійно.

Підвищення ефективності бюджетних витрат в умовах дефіциту фінансових ресурсів держави стає можливим, зокрема, при формуванні більш відкритих і довірливих відносин між органами державної влади, бізнесом та населенням у системі управління публічними фінансами. Розвиток такої взаємодії стає ймовірним за умов розвитку громадянського суспільства, формування зрозумілих і адекватних правил гри в економіці. Досвід розвинутих країн та сучасні умови підтверджують, що явище та процес громадської участі — це необхідний, корисний та досить важливий механізм позитивного впливу громадськості на діяльність влади в державі в інтересах громадян.

Громадська участь дозволяє, з одного боку, мінімізувати соціальні та політичні ризики, а з іншого — визначати, формувати та відстоювати інтереси громадян. У наукових джерелах зустрічається два поняття «громадянська участь» та «громадська участь». Під громадянською участю (civic, citizen participation) розуміється участь осіб в різних структурах та демократичних інститутах.

На думку М. Р. Холмської, під поняттям «громадянська участь» мається на увазі включення або залучення тих, ким управляють до управління (до обговорення та розробки політичних, соціально-економічних, культурних програм і проектів), впливу на прийняття рішень та контроль за їх виконанням, самоуправління на місцевому рівні [11, С. 14]. На відміну від попереднього поняття, громадська участь проявляється у безперервній взаємодії між громадянами та органом влади, що

відповідає за прийняття рішення. Основним її проявом є роз'яснювальна робота щодо розуміння громадськістю процесів і механізмів підготовки та прийняття рішень державними органами [1].

Концепція безпосереднього залучення громадян у систему управління публічними фінансами, у процес врегулювання бюджетних питань є порівняно новою у світі і в Україні зокрема. У 1998 р. Міжнародний валютний фонд (МВФ) опублікував «Кодекс належної практики із забезпечення прозорості в бюджетно-податковій сфері», а Організація економічного співробітництва та розвитку — «Кращі практики прозорості бюджету 2002 р.» [2]. Для забезпечення участі громадян у виробленні, обговоренні та прийнятті як загальнодержавних рішень, так і рішень на рівні територіальних громад, також у здійсненні контролю за їх реалізацією, необхідним є пошук та розробка ефективних механізмів інформування громадськості про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зокрема щодо інформації про використання та розпорядження публічними фінансами.

Відповідно до Закону України «Про відкритість використання публічних коштів» структура системи публічних фінансів, крім коштів державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів, включає: кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гарантії, кошти Національного банку України, державних банків, державних цільових фондів, Пенсійного фонду України, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також кошти суб'єктів господарювання державної і комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності [6]. Така структура зумовлює розгалужену систему управління публічними фінансами, що включає діяльність різних суб'єктів публічної влади з метою організації ефективного й раціонального формування, розподілу та використання фінансових ресурсів держави та її територіальних утворень. Вагомим параметром ефективності управління публічними фінансами є прозорість.

Важливим документом, що визначив реформування системи публічних фінансів в Україні, зокрема і в напрямку підвищення її прозорості та ефективності, стала «Стратегія розвитку системи управління державними фінансами» від 01.08.2013 р., одним із завдань якої було визначено розроблення «Бюджету для громадян» [7]. 08.02.2017 р. була розроблена та прийнята Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 рр. Незважаючи на позитивні зміни, що були запроваджені у ході реалізації попереднього документу, залишаються проблематичними питання належного зворотного зв'язку та участі громадян у бюджетному про-

песі через складність опублікованої інформації для сприйняття та відсутність «Бюджету для громадян» [8].

У тексті «Дарессаламської декларації» (прийнята у 2011 р. у м. Дар-Ес-Салам, Танзанія) говориться, що «відкритий державний бюджет та бюджетні процеси, що забезпечують громадянам можливість участі в них, критично важливі для повної реалізації всіх прав людини — громадянських, політичних, соціальних, економічних і культурних». Основоположний принцип, закладений у проєкті «Відкритий бюджет», полягає в участі кожного в процесі прийняття рішень у сфері державного бюджету.

Це є фундаментальним правом та обов'язком усіх громадян, не тільки правом, але й обов'язком [10]. За даними міжнародної організації International Budget Partnership — IBP, яка розраховує індекс відкритості бюджету та оцінює рівень його прозорості, участі та нагляду громадськості в цьому процесі, Україна займає 35 місце — між Намібією і Гондурасом [5]. Така низька оцінка зумовлена низкою вад системи управління публічними фінансами: недостатні можливості участі громадян у бюджетному процесі, відсутність бюджету для громадян, мінімальні обсяги інформації щодо бюджету в аудиторському звіті Рахункової палати. Прихильники ідеї відкритості державного управління вважають, що кожен громадянин, який є платником податків, що наповнюють бюджет, має право знати, на що витрачаються його кошти.

Висновки. Фінансові інститути багатьох країн вже мають чималий досвід представлення даних щодо запланованих, затверджених або фактичних доходів і витрат у формі відкритих бюджетів (open budgets), але така інформація, навіть будучи розміщеною у Інтернет-мережі, не завжди є доступною і зрозумілою широкому колу користувачів. У різних джерелах відкритий бюджет може мати назву «партисипативний бюджет», «бюджет участі», «відкритий бюджет», «публічний бюджет» тощо, але все це назви одного інституту прямої участі громадян в управлінні бюджетними коштами. Саме його становлення має стати важливим складником розвитку й удосконалення системи управління публічними фінансами в Україні.

Література

1. Андріяш В. І., Малікіна О. А., Андріяш О. А., Бізікова Т. В. Участь громадськості в процесах територіального планування і розвитку. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія : Державне управління.* 2016. Т. 267. Вип. 255. С. 6-12. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2016_267_255_3.
2. Базилевич Д., Кондратенко О., Старостенко Н., Колосова В. Громадський моніторинг

управління державними фінансами / за заг. ред. Н. Старостенко. URL : <http://www.eef.org.ua>.

3. Боголиб Т. М. Бюджет для громадян як пріоритет державної бюджетної політики. *Економічний вісник університету.* 2017. № 33 (1). С. 274–284.

4. Федосов В. та ін. Бюджетний менеджмент : підручник. / за заг. ред. В. Федосова. Київ : КНЕУ, 2004. 864 с.

5. Перчук О. В. Зарубіжний досвід формування бюджетів для громадян. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету.* 2017. № 9. С. 130–140.

6. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України № 183-VIII від 11.02.2015 р. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/183-19>.

7. Про Стратегію реформування системи управління державними фінансами : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 774-р від 01.08.2013 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774-2013-%D1%80>.

8. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 рр. : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 142-р. від 08.02.2017 р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80>.

9. Рожко О. Д. Соціальна спрямованість бюджетних видатків у сучасних умовах економічного розвитку України. *Університетські наукові записки.* 2013. № 2 (46). С. 344–352.

10. Тополенко Н. М., Терещенко В. С. Проблеми ефективного контролю використання публічних коштів через систему «відкритий бюджет». *Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія.* 2015. № 12 (232). 252 с.

11. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні : навч.-метод. посіб. / Британська Рада в Україні. Київ : ДП «Укртехінформ», 2013. 250 с.

12. Фінанси : підручник / С. І. Юрій та ін. ; за ред. С. І. Юрія. Київ : Знання, 2008. 611 с.

13. Черничко Т. В. Особливості та модель фінансових відносин в Україні. *Збірник наукових праць ЧДТУ.* 2011. Випуск 29. Ч. 1. С. 78–81.

References

1. Andriash, V. I., Malikina, O. A. & Bizikova, T. V. *Uchast hromadskosti v protsesakh terytorialnoho planuvannia i rozvytku* [Participation of the public in the spatial planning and development processes] *Naukovi pratsi. Derzhavne upravlinnia*, 255. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2016_267_255_3 (in Ukr.)
2. Bazylevych, D., Kondratenko, O., Starostenko, N. & Kolosova, V. *Hromadskyi monitorynh upravlinnia derzhavnyimi finansamy* [Public monitoring of

public finance management]. Retrieved from <http://www.eef.org.ua> (in Ukr.).

3. Boholyb, T. M. (2017). *Biudzhety dlia hrazhdan kak pryorytet gosudarstvennoi biudzhetnoi polityky* [The budget for citizens as a priority of the state budget policy]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*, 33 (1), 274–284 (in Rus).

4. Fedosov, V. (2004). *Biudzhetni menedzhment* [Budget Management]. Kyiv, KNEU (in Ukr.).

5. Perchuk, O. V. (2017). *Zarubizhnyi dosvid formuvannia biudzhetyv dlia hromadian* [Foreign experience in budgeting for citizens]. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, 9, 130–140 (in Ukr.).

6. *Pro vidkrytist vykorystannia publichnykh koshtiv* [About the openness of using public funds]: *Zakon Ukrainy № 183-VIII vid 11.02.2015*. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/183-19> (in Ukr.).

7. *Pro Stratehiu reformuvannia systemy upravlinnia derzhavnymy finansamy* [About the Strategy of Reforming the Public Finance Management System]: *Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 774-r vid 01.08.2013*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774-2013-%D1%80> (in Ukr.).

8. *Pro skhvalennia Stratehii reformuvannia systemy upravlinnia derzhavnymy finansamy na 2017–2020* [On Approving the Strategy for Reforming the Public

Finance Management System for 2017–2020]: *Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 08.02.2017. № 142-r*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80> (in Ukr.).

9. Rozhko, O. D. (2013). *Sotsialna spriamovanist biudzhetnykh vydatkiv u suchasnykh umovakh ekonomichnoho rozvytku Ukrainy* [Social orientation of budget expenditures in the current conditions of economic development of Ukraine]. *Universytetski naukovyi zapyshky*, 2 (46), 344–352 (in Ukr.).

10. Topolenko, N. M. & Tereshchenko, V. S. (2015). *Problemy efektyvnoho kontroliu vykorystannia publichnykh koshtiv cherez systemu «vidkryti biudzhety»* [Problems of effective control over the use of public funds through the system of «open budget»]. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, 12 (232), 201–213. (in Ukr.).

11. British Council in Ukraine (2013). *Uchast hromadskosti u protsesi pryiniattia rishen na mistsevomu rivni* [Public participation in decision-making at the local level]. Kyiv, Ukrtekhinform Publ., (in Ukr.).

12. Yurii, S. I. (2008). *Finansy* [Finances]. Kyiv, Znannia Publ. (in Ukr.).

13. Chernychko, T. V. (2011). *Osoblyvosti ta model finansovykh vidnosyn v Ukraini* [Features and model of financial relations in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats ChDTU*, 29, 78–81 (in Ukr.).

ОБЛІК ПОТОЧНИХ РОЗРАХУНКІВ ТА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті визначено сутність поточних розрахунків та зобов'язань аграрних підприємств, особливості їх виникнення та необхідність погашення й відображення вказаних процесів в обліку. Особлива увага при цьому присвячена встановленню їх обсягів, у т. ч. на засадах справедливої вартості. Обґрунтовано важливість використання національних і міжнародних стандартів при цьому, а також практики зарубіжного досвіду. Запропоновано рахунки та їх кореспонденції для відображення обліку поточних розрахунків та його удосконалення. Вказано шляхи використання облікової інформації в управлінських рішеннях щодо поточних розрахунків і зобов'язань.

Ключові слова: облік, поточні розрахунки, зобов'язання, аграрні підприємства, встановлення, справедлива вартість, погашення, стандарти, управління, удосконалення.

Summary. The article defines the essence of current calculations and obligations of agrarian enterprises, the peculiarities of their emergence and the necessity of repayment and reflection of these processes in accounting. Special attention is devoted to the establishment of their volumes, including on the basis of fair value. It is substantiated the importance of using national and international standards in this, as well as practices of foreign experience. Accounts and their correspondence are offered for display of accounting of current calculations and their improvement. The ways of using accounting information in managerial decisions regarding current settlements and obligations are indicated.

Key words: accounting, current calculations, obligations, agrarian enterprises, establishment, fair value, repayment, standards, management, improvement.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-45-1-78-84

Постановка проблеми. У ринковій економіці наявність зобов'язань у аграрних підприємств перед банками, постачальниками, працівниками, засновниками тощо є звичайним явищем. Зобов'язання є складовою їх пасивів, тобто джерелом утворення активів суб'єкта господарювання. Також завжди гостро постає питання своєчасності проведення розрахунків між суб'єктами господарської діяльності. Порушення строків погашення зобов'язань призводить до їх накопичення та знецінення грошових коштів для кредиторів. Це негативно впливає на фінансовий стан аграрних підприємств. Вирішення зазначеної проблеми можливе за умов ефективного обліку та управління поточними зобов'язаннями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем обліку поточних розрахунків присвятили свої роботи вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як С. Л. Береза, О. С. Бородкін, Ф. Ф. Бутинець, Б. І. Валуєв, О. О. Василик, А. М. Герасимович, І. О. Власова, О. Н. Волкова, С. Ф. Голов, В. В. Головач, Н. М. Грабова, Р. Грачова, Н. М. Давиденко, Д. А. Єндовицький, І. А. Єф-

ремов, В. П. Завгородній, В. М. Івахненко. Проте питання їх погашення, правильність відображення в обліку, у т. ч. на засадах визначення справедливої вартості, потребують поглиблених розробок.

Мета статті полягає у встановленні змісту й особливостей обліку зобов'язань і поточних розрахунків аграрних підприємств відповідно до етапів їх виникнення й погашення та обґрунтуванні заходів щодо його удосконалення, у тому числі з використанням зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідно зазначити, що загальним правилом обліку є те, що зобов'язання реєструються тільки тоді, коли за ними виникає заборгованість. Зобов'язання, які підлягають виконанню в майбутньому, не є заборгованістю і не відображаються в обліку [1, с. 157]. Отже, зобов'язання виникають як наслідок після отримання товарів, робіт, послуг, авансу, нарахування заробітної плати, податків до сплати в бюджет тощо, тобто як наслідок минулих подій.

Тому вважаємо за доцільне внести доповнення до П(С)БО 11 «Зобов'язання» та викласти

© С. В. Коваль, 2018

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Коваль С. В. Облік поточних розрахунків та зобов'язань аграрних підприємств. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1 (45). С.78–84.

References (APA):

Koval, S. V. (2019). *Oblik potochnykh rozrakhunkiv ta zobov'iazan ahrarnykh pidpriemstv* [Accounting of current calculations and liabilities of agricultural enterprises]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (45), 78–84 (in Ukr.).

трактування поняття «минула подія» як термін для використання в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку у такій редакції: минула подія — це перша з двох подій виникнення чи погашення заборгованості, яка здійснюється з метою збільшення економічних ресурсів (одержання грошових коштів, товарів, робіт, послуг, нарахування заробітної плати, податків, зборів тощо) в розрахунок на отримання від їх використання більшої вигоди, ніж очікуване зменшення ресурсів при погашенні зобов'язань. Визначення змісту першої та другої події за господарськими операціями наведено у табл. 1.

Крім того, виникають питання щодо поняття «зобов'язання». Так, було проаналізовано термін «зобов'язання» у контексті міжнародних стандартів, зокрема, у Міжнародному стандарті фінансової звітності 37 «Резерви, умовні зобов'язання та умовні активи» та Концептуальній основі складання та подання фінансових звітів. У МСФЗ 37 «Резерви, умовні зобов'язання та умовні активи» в розділі 2 «Визначення» наведено таке визначення зобов'язань: зобов'язання — це обов'язок, який виник у результаті минулих подій, що відбулись.

Згідно з концептуальними основами складання та подання фінансових звітів, термін

Таблиця 1

Зміст подій за господарськими операціями, пов'язаними із виникненням та погашенням зобов'язань

Господарська операція	Перша подія, що призводить до виникнення зобов'язань	Друга подія, що здійснюється з метою погашення зобов'язань
Одержання кредиту	Надходження на рахунок в банку грошових коштів	Погашення кредиту через переказ грошових коштів із рахунку в банку на рахунок банку-кредитора
Придбання запасів, приймання робіт, послуг	Надходження запасів, одержання робіт, послуг від постачальника (підрядника)	Оплата постачальнику (підряднику) вартості одержаних запасів, робіт, послуг
Продаж товарів, робіт, послуг	Одержання передоплати або авансу від покупців	Відвантаження товарів, робіт, послуг покупцям
Виробництво продукції, обслуговування та управління підприємством	Нарахування заробітної плати, внесків на пенсійне та соціальне страхування, податків, що списуються на витрати	Виплата заробітної плати, сплата внесків на пенсійне та соціальне страхування, сплата відповідних податків до бюджету
Відвантаження товарів, продукції, виконання робіт, послуг або одержання авансу від покупців	Нарахування податків, що підлягають сплаті до бюджету при одержанні доходу (ПДВ, акцизний збір)	Сплата податків, що підлягають нарахуванню до бюджету при одержанні доходу (ПДВ, акцизний збір)
Одержання прибутку	Нарахування податку на прибуток	Сплата податку на прибуток

«зобов'язання» наводиться у п. 49 поряд з термінами «активи» та «власний капітал»: а) «активи, зобов'язання та власний капітал — це елементи, які безпосередньо пов'язані з оцінкою фінансового стану. Вони визначаються таким чином: б) зобов'язання — теперішня заборгованість підприємства, що виникає внаслідок минулих подій, від погашення якої очікується вибуття ресурсів із підприємства, котрі втілюють у собі майбутні економічні вигоди».

Погашення зобов'язання може здійснюватися шляхом: сплати кредиторів грошових коштів; відвантаження готової продукції, товарів або надання послуг у рахунок одержаного авансу від покупця або у порядку заліку заборгованості; переведення зобов'язань у корпоративні права, які належать кредиторам (елементи капіталу) тощо [2, с. 197].

Отже, у кожному випадку погашення зобов'язання пов'язане з вибуттям ресурсів підприємства. Іноді погашення одного зобов'язання призводить до виникнення іншого зобов'язання. Наприклад, видача векселя постачальнику на суму кредиторської заборгованості. У цьому ви-

падку одне зобов'язання (кредиторська заборгованість перед постачальником) замінюється іншим (зобов'язанням за векселем виданим). Однак остаточне погашення зобов'язання пов'язане із вибуттям у майбутньому ресурсів (активів) підприємств, тобто зі зменшенням майбутніх вигід.

Значна частина зобов'язань підприємства виникає при нарахуванні витрат. Підприємство визнає та нараховує витрати й у відповідних сумах одночасно повинно визнати зобов'язання. Зобов'язання за рахунками зі сплати податків, обов'язкових платежів, заробітної плати, створення забезпечень для покриття зобов'язань у майбутньому — усе це є типові приклади визнання зобов'язань разом із нарахуванням витрат. У випадках нарахування фінансових витрат, що належать до звітного періоду та підлягають сплаті у наступних періодах, виникають зобов'язання щодо нарахованих відсотків [3, с. 286].

Погашення зобов'язання також може здійснюватися шляхом збільшення власного капіталу підприємства. Така ситуація виникає, коли кредитор погоджується одержати як компенсацію від

свого партнера акції, випущені ним у минулих чи звітному періодах. Та і в цьому випадку у майбутньому слід очікувати зменшення ресурсів підприємства внаслідок розподілу прибутку (сплати дивідендів) чи майна акціонерного товариства.

Тобто є такі необхідні умови відображення заборгованості як зобов'язань певної балансової категорії: можливість достовірної оцінки та вибуття активів підприємства або збільшення власного капіталу у майбутньому при погашенні цих зобов'язань [4, с. 252]. Тому прийняття рішення стосовно відображення заборгованості як зобов'язання у бухгалтерському обліку повинно базуватись на чіткому визначенні цих умов визнання.

Отже, враховуючи вищевикладене стосовно характеристики кредиторської заборгованості та зобов'язань, зроблено висновок, що кредиторська заборгованість є одним із видів зобов'язань, оскільки такі види зобов'язань, як гарантійні зобов'язання, забезпечення виплат відпусток, пенсійне забезпечення та інші види забезпечень, відстрочені податкові зобов'язання не підлягають під визначення кредиторської заборгованості. Хоча сутність таких розрахунків відома, але кредитор може бути не ідентифікований до моменту проведення погашення боргу і взагалі ці зобов'язання можуть бути не погашені, якщо в цьому не буде потреби [5]. У той же час ці об'єкти обліку відповідають визначенню зобов'язань, що наведені у міжнародних та національних стандартах бухгалтерського обліку.

Але якщо розглядати тотожність понять «поточні зобов'язання» та «короткострокова кредиторська заборгованість», то ці економічні категорії на практиці в бухгалтерському обліку можна вважати ідентичними, оскільки, згідно з П(С) БО 11 «Зобов'язання», до поточних зобов'язань належать короткострокові кредити банків, поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями; короткострокові векселі видані; кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги; поточна заборгованість за розрахунками з одержаних авансів, за розрахунками з бюджетом, за розрахунками з позабюджетних платежів, за розрахунками зі страхування, за розрахунками з оплати праці, за розрахунками з учасниками, за розрахунками із внутрішніх розрахунків; інші поточні зобов'язання, тобто такі об'єкти, які відповідають критеріям визнання та зобов'язань і кредиторської заборгованості [6, с. 403].

До складу короткострокової кредиторської заборгованості, на думку автора, також доцільно включати і заборгованість за короткостроковими кредитами банку, хоча в більшості літературних джерел цей вид зобов'язань не входить до складу кредиторської заборгованості, а зазначається як окрема складова зобов'язань.

Але належність кредитів банку до складу кредиторської заборгованості підтверджується наведеним визначенням Закону України «Про банки і банківську діяльність» [7], де банківський кредит — будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми. Отже, банк — це юридична особа, якій підприємство повинно сплатити гроші, що колись взяло у тимчасове користування. Банк є кредитором, а гроші, які йому винне підприємство, є для нього кредиторською заборгованістю.

Зобов'язання у сучасних умовах, з одного боку, сприяють розвитку підприємства, а з іншого — є чинником економічного ризику його діяльності. Використовуючи комерційний кредит, підприємство може швидше і масштабніше реалізувати свої цілі, підвищити ефективність фінансової діяльності. Однак недоцільне зростання зобов'язань може призвести до зростання економічної залежності від кредиторів і в найбільш гіршому варіанті — банкрутства. Важливу роль в організації обліку й аналізу виконання боргових зобов'язань відіграє їх класифікація й оцінка.

Суцільне та безперервне спостереження у системі бухгалтерського обліку забезпечується за допомогою такого елементу методу, як документація. Тобто кожен факт господарського життя в обов'язковому порядку повинен супроводжуватись певним документом [8, с. 132]. Безпосереднє складання документів з дотриманням вимог чинного законодавства є документацією. Відображення в обліку виникнення та погашення поточних зобов'язань супроводжується також певним переліком документів залежно від об'єкта зобов'язання. Окремі види поточних зобов'язань, а саме одержання кредиту, товарів, робіт, послуг, розрахунків векселями, супроводжуються складанням договору між зацікавленими особами. Сьогодні більшість зобов'язань за договорами в українській теорії та практиці бухгалтерського обліку не пов'язуються з обліком поточних зобов'язань.

Отже, з юридичного боку підставою виникнення зобов'язань за короткостроковими кредитами, за розрахунками з постачальниками та підрядниками, за авансами одержаними, з іншими кредиторами з одержання робіт, послуг, з оплати праці є договір. За зобов'язаннями за податками і платежами до бюджету та позабюджетних і цільових фондів — акти цивільного законодавства.

У бухгалтерському обліку укладений договір до часткового або повного його виконання щодо сплати грошових коштів, передання май-

на, надання послуг, виконання робіт залишається тільки наміром для здійснення тих чи інших господарських операцій. Оскільки договір безпосередньо не підтверджує факт виконання господарської операції, то, як наслідок, сума зобов'язань за договором не відображається в бухгалтерському обліку [9, с. 167]. Це відповідає принципу бухгалтерського обліку превалювання сутності над формою — «операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми».

Кожне підприємство має одночасно кілька видів зобов'язань і значну кількість кредиторів. Значна частина зобов'язань нараховується регулярно (як правило, щомісяця) для виконання положень законодавчих актів щодо обов'язкових податків і зборів та розрахунків з працівниками. Відображення поточних зобов'язань у регістрах бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності можливе в результаті їх визнання та оцінки.

Визнання об'єкта бухгалтерського обліку — це процес, що передбачає опис об'єкта, визначення грошової суми (оцінки), у якій об'єкт обліку буде відображено у відповідних облікових регістрах. Умови визнання й оцінки поточних зобов'язань як об'єкта бухгалтерського обліку регламентуються діючою законодавчою і нормативною базою. Від повноти і погодженості регламентованого порядку визнання й оцінки поточних зобов'язань залежить правильність відображення цього пасиву в бухгалтерському обліку. У свою чергу, наслідком неправильно виконаних бухгалтерських записів може бути перекручування інформації, що надається в бухгалтерській звітності, що негативно відобразиться на якості проведеної підприємством політики антикризового регулювання фінансово-господарського стану, зокрема кредитної політики [10, с. 482].

Таким чином, високої якості інформації, відображеної в бухгалтерській звітності, можна досягти, по-перше, через чітко і повно сформульований законодавством порядок визнання й оцінки поточних зобов'язань як об'єкта бухгалтерського обліку, по-друге, за допомогою правильного відображення цього пасиву в системі бухгалтерського обліку відповідно до діючих стандартів бухгалтерського обліку і встановлених критеріїв якості. Аналіз економічної літератури свідчить про необхідність удосконалювання як процесу визнання, так і процесу оцінки поточних зобов'язань.

Дослідження діючої нормативної бази дозволило узагальнити умови визнання поточних зобов'язань: існує ймовірність зменшення економічних вигід підприємства у майбутньому внаслідок його виконання; оцінка, за якою воно підлягає погашенню, може бути достовірно визначена.

Отже, першим етапом, який призводить до виникнення зобов'язання, це наявність обов'язку або відповідальності діяти певним чином. Виник-

нення такого обов'язку оформлюється господарським договором. Відсутність договору розглядається як здійснення операції без документа, що є порушенням правил ведення обліку. У цьому випадку відсутність договору може призвести до негативних наслідків для однієї зі сторін у випадку затримки поставки або платежу тощо.

Оскільки договір містить зміст обов'язку або відповідальності діяти певним чином, то, відповідно, у підприємства виникають зобов'язання в момент його підписання. Тобто наявність підпису керівника або іншої уповноваженої ним особи та печатка підприємства на договорі є визнанням виникнення певних зобов'язань згідно з умовами підписаного договору. Але оскільки договір є тільки наміром про проведення господарських операцій у майбутньому, що призведе до змін у фінансово-майновому стані підприємства, на думку автора, виникнення зобов'язань відповідно до підписаного договору доцільно відображати на рахунках позабалансового обліку.

Такими рахунками є рахунок 03 «Контрактні зобов'язання» та 05 «Гарантії та забезпечення надані». Так, рахунок 03 «Контрактні зобов'язання», згідно з Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, призначений для узагальнення інформації щодо наявності та руху зобов'язань за укладеними контрактами, а також контролю за їх виконанням. Зобов'язання, які містять певні гарантії та забезпечення виконання власних зобов'язань та платежів, доцільно відображати на рахунку 05 «Гарантії та забезпечення надані», тобто можна зробити висновок, що незабезпечені договори відображаються на рахунку 03 «Контрактні зобов'язання», а забезпечені — на рахунку 05 «Гарантії та забезпечення надані».

Відображення інформації на рахунках позабалансового обліку надає більш повну інформацію юридичного та господарського характеру для ефективного управління підприємством з метою планування й прогнозування майбутніх господарських процесів.

У фінансовій звітності відображаються зобов'язання, що виникли вже в результаті виконання договору або акта цивільного законодавства, що є наступним кроком визнання зобов'язання. Якщо договір залишився без виконання, необхідно вказати причину невиконання договору, що є суттєвою інформацією, яка відображається у примітках до фінансової звітності або інших пояснювальних матеріалах.

Погашення зобов'язань обов'язково призводить до зменшення активів підприємства, це є обов'язковою умовою для відображення їх у фінансовій звітності, що є наступним етапом визнання зобов'язань [11, с. 63]. Погашення

зобов'язань може відбуватись у різних формах: готівкою, коштами з рахунку в банку, у результаті обміну матеріальних цінностей (бартерні операції). Форма вибуття активів у результаті розрахунків за поточними зобов'язаннями передбачається умовами договору. Крім того, у договорі вказується вартість продажу продукції, товарів, робіт, послуг, а для покупця це сума його поточних зобов'язань, яка виникає після одержання предмета договору і повинна бути відображена в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності. У міжнародній практиці для визначення балансової вартості зобов'язань використовують такі види оцінки, що відображені на рис. 1.

Поточна оцінка зобов'язань використовується в аналітичних цілях. Вона являє собою дисконтовану величину майбутнього платежу поставальникам і підрядникам. Якщо заборгованість кредиторам може бути погашена різними способами чи за різних умов платежу, дисконтується мінімальна з можливих оцінок. Такий варіант оцінки відповідає бухгалтерському принципу обачності, відповідно до якого сума очікуваних надходжень не повинна бути завищена, а сума погашення зобов'язань — занижена. Санкції у вигляді неустойки і штрафів включаються в розмір кредиторської заборгованості у випадку визнання їх боржником чи за рішенням суду. Таким чи-

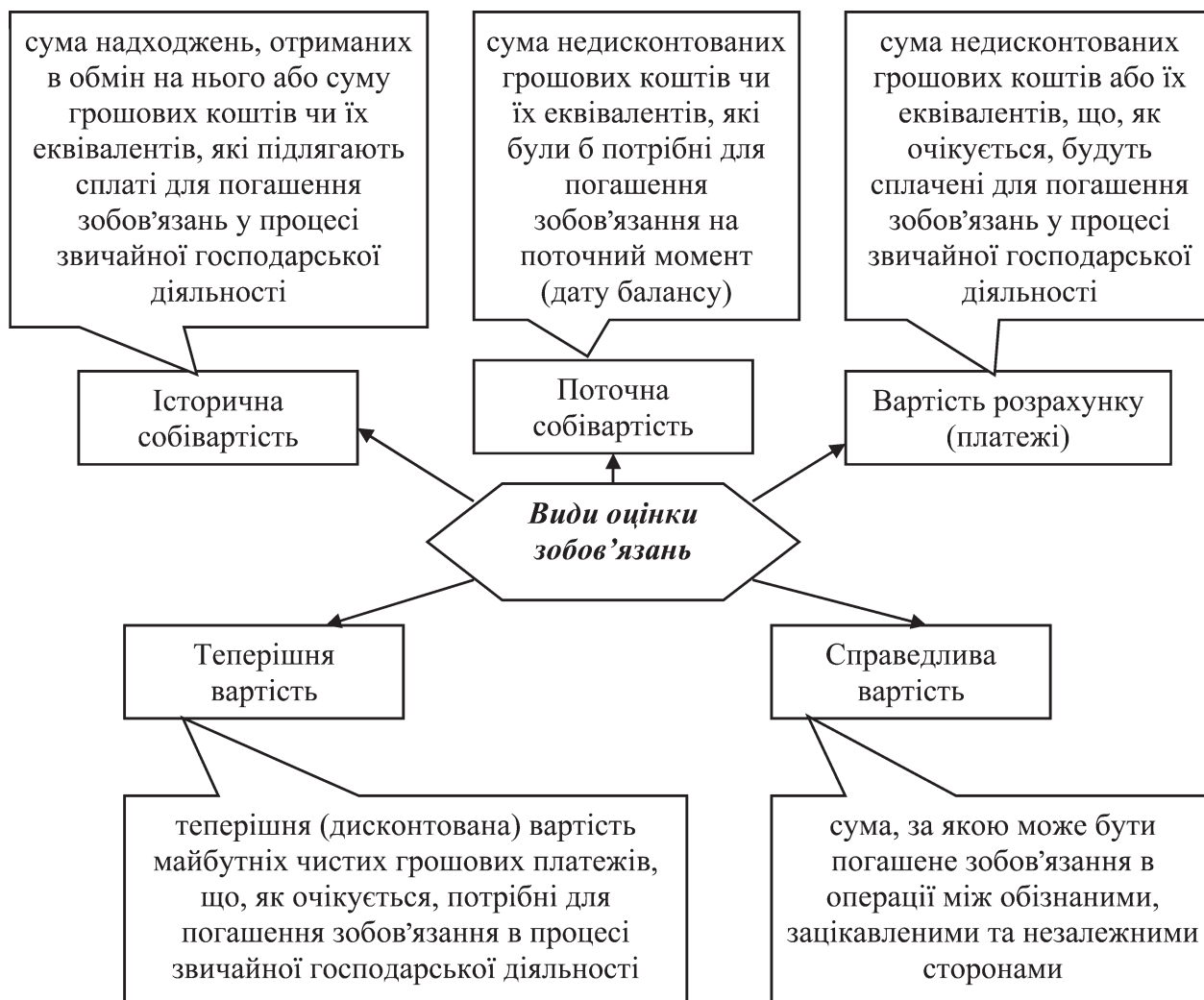

Рис. 1. Види оцінок зобов'язань у міжнародній практиці

ном, до складу поточних зобов'язань можуть бути включені: основний борг, відсотки за несплату, штрафи, пені, неустойки.

Цивільний кодекс України зобов'язує виконувати зобов'язання відповідно до договору, вимог законодавчих та інших правових актів. Основним документом, що регулює виконання зобов'язань контрагентами, як зазначалось вище, є укладений між ними договір, який за умовами і

формою, що укладається, не повинен суперечити нормам ЦКУ. У випадку розбіжностей між сторонами угоди усі питання, що виникають, розглядаються в судовому порядку.

Надходження матеріальних цінностей від поставальника призводить одночасно до збільшення активів підприємства та його зобов'язань. З економічної точки зору протягом часу, поки борг перед поставальниками не буде погашений, по-

купець фактично буде користуватися подвійним обсягом засобів. По-перше, у власність (розпорядження) підприємства переходять придбані матеріальні цінності, що будуть використовуватися для виробництва та подальшого продажу продукції або просто перепродажу товарів і приносити доход від реалізації. По-друге, ті гроші, що тимчасово не будуть виплачені постачальнику, будуть використовуватися в обороті підприємства і також приносити доход.

Таким чином, якщо на суму заборгованості перед кредитором через дії умов договору не нараховуються відсотки, підприємство одержує від своїх постачальників безкоштовний кредит. З цього випливає, що чим більше термін з моменту виникнення боргу до моменту його погашення, тобто чим більше термін, на який підприємство одержує безкоштовний кредит, тим більше вигідна для підприємства угода, що проводить оплату матеріальних цінностей після їх одержання.

Можна зробити висновок, що при оцінці зобов'язань, які не були своєчасно погашені і поступово, з продовженням терміну відстрочки платежу, втрачається купівельна сила грошей, інформація, яка міститься у фінансовій звітності щодо поточних зобов'язань, є викривленою. Це зумовлено недотриманням принципу превалювання сутності над формою. Тому що при розрахунку аналітичних показників, коли визначається фінансове становище підприємства, важливого значення набуває реальне значення зобов'язання (кредиторської заборгованості), а не номінальна його величина. І, на нашу думку, у випадку недотримання строків погашення платежу необхідно застосовувати інший метод оцінки зобов'язань, ніж їх первинна вартість, що має бути передбачено договірними умовами.

Кредитор, який порушив зобов'язання, повинен відшкодувати завдані ним збитки. Розмір збитків, які зазнав кредитор, доводиться самим кредитором. У такому випадку збитки визначаються з урахуванням ринкових цін, що існували на день добровільного задоволення боржником вимоги кредитора у місці, де зобов'язання має бути виконане [12, с. 161]. Довести втрачену вигоду є складним завданням, для цього потрібно економічне обґрунтування, згідно з яким кредитор не отримав запланований доход або отримав його в меншому розмірі в результаті невиконання іншою стороною зобов'язань за договором.

Вищезгадані причини, на думку автора, потребують перегляду оцінки поточних зобов'язань в бік збільшення їх розміру, оскільки постачальнику товарів, робіт, послуг після несвоєчасного відшкодування кредитором своїх зобов'язань знадобиться значно більша сума грошових коштів для поповнення запасів аналогічного виду товарів або для надання робіт, послуг. З іншого боку, існують

шляхи щодо зацікавленості покупців у своєчасному проведенні розрахунків за зобов'язаннями. Одним із таких шляхів є застосування продавцем системи знижок за умови попередньої оплати, часткової попередньої оплати (аванс), дострокової оплати. Застосування системи знижок призводить до зменшення суми грошових коштів, що надходять від покупця у передбачені умовами договору строки, але подальше використання їх в обігу призведе до отримання більшої економічної вигоди ніж їх очікування протягом невизначеного терміну.

Отже, застосування методу нарощування простроченої заборгованості з використанням ставки рефінансування є більш економічно доцільним для обох сторін угоди — постачальника і покупця. Договірна політика, на думку автора, для цілей бухгалтерського обліку передбачає, що у випадку змін, про які зазначається в договорі, вони можуть впливати на порядок відображення господарських операцій у бухгалтерському обліку, і це в подальшому вплине на показники фінансового стану підприємства, що знаходять відображення у фінансовій звітності.

Висновки. Відображення в обліку зобов'язань, тобто їх визнання, повинно здійснюватись з дотриманням принципу превалювання сутності над формою. Незважаючи на те, що оформлення договору є юридичним змістом зобов'язання, але беручи до уваги, що договір є первинним документом, який містить зобов'язання двох сторін діяти певним чином, доцільним є відображення суми договірних зобов'язань у позабалансовому обліку. Безпосередньо виконання відповідної дії договору призводить до виникнення зобов'язань, що мають бути відображені в балансі підприємства за умови їх достовірної оцінки.

Для забезпечення достовірності та правдивості інформації про поточні зобов'язання, що відображаються у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, доцільним є використання методу оцінки зобов'язань за справедливою вартістю, що відповідає їх економічному змісту. Оцінка поточних зобов'язань за справедливою вартістю проводиться в двох напрямках: нарощування вартості поточних зобов'язань (при простроченні строку погашення зобов'язань) та їх дисконтування (при застосуванні знижок постачальником-кредитором або при зниженні реальності погашення зобов'язання). Для досягнення найбільшої ефективності виконання укладених договорів постачання-придбання товарів, робіт, послуг на підприємстві необхідно здійснювати договірну політику, що передбачає можливість вибору конкретного виду договору та умов його виконання.

Література

1. Давидюк Т. В. Бухгалтерський облік : навч. посіб. Харків : Гельветика, 2016. 391 с.

2. Жук В. М. Бухгалтерський облік: шляхи вирішення проблем практики і науки : монографія. К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2012. 454 с.

3. Задорожний З. В. Актуальні проблеми бухгалтерського обліку в Україні. *Економічний аналіз*. 2010. Вип. 6. С. 163–169.

4. Візиренко С. В. Удосконалення аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками. *Інноваційна економіка*. 2014. № 3 (52). С. 249–254.

5. Ігнатенко М. М., Мармоль Л. О. Облік, оцінка й діагностика фінансово-економічних результатів діяльності у стратегічному менеджменті підприємств і організацій. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 6 (11). URL : <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/11-2017-ukr>.

6. Кесарчук Г. С., Мошак І. В. Поточні зобов'язання: економічна суть, класифікація та їх оцінка. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. 2016. Вип. 1 (47). Т. 2. С. 401–405.

7. Про банки і банківську діяльність : Закон України № 2121-III від 07.12.2000. Верховна Рада України. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/page>.

8. Михайлишин Н. П. Сутність зобов'язань та їх класифікація: економічний та правовий аспекти. *Економіка: реалії часу*. 2012. № 2 (3). С. 130–135.

9. Расенко В. М. Особливості класифікації зобов'язань підприємств. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. Вип. 2 (45). С. 163–170.

10. Супрунова І. В. Розвиток оцінки в бухгалтерському обліку. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2012. Вип. 3 (24). С. 481–483.

11. Травінська С. І. Облік і контроль поточних зобов'язань в умовах застосування комп'ютерних технологій. *Економіка та держава*. 2012. № 6. С. 60–64.

12. Машталяр Г. П. Організація аудиту фінансової звітності. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2015. Вип. 1. С. 158–164.

References

1. Davydyuk, T. V. (2016). *Bukhhaltersky oblik* [Accounting]. Kharkiv, Helvetyka (in Ukr.).

2. Zhuk, V. M. (2012). *Bukhhaltersky oblik: shlyakhy vyryshennya problem praktyky i nauky* [Accounting: ways to solve problems of practice and science]. Kyiv, NNTS «Instytut aharnoyi ekonomiky» (in Ukr.).

3. Zadorozhnyy, Z. V. (2010). *Aktualni problemy bukhhalterskoho obliku v Ukraini* [Actual problems of accounting in Ukraine]. *Ekonomichnyy analiz*, 6, 163–169 (in Ukr.).

4. Vizirenko, S. V. (2014). *Udoskonalennya audytu rozrakhunkiv z postachalnykamy ta pidryadnykamy* [Improve audit of payments with suppliers and contractors]. *Innovatsiyna ekonomika*, 3 (52), 249–254 (in Ukr.).

5. Ihnatenko, M. M. & Marmul, L. O. (2017). *Oblik, otsinka y diahnostyka finansovo-ekonomichnykh rezul'tativ diyalnosti u stratehichnomu menedzhmenti pidpryyemstv i orhanizatsiy* [Accounting, evaluation and diagnostics of financial and economic results of activities in the strategic management of enterprises and organizations]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya*, 6 (11). Retrieved from <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/11-2017-ukr> (in Ukr.).

6. Kesarchuk, H. S. & Moshak, I. V. (2016). *Potochni zobov'yazannya: ekonomichna sut, klasyfikatsiya ta yikh otsinka* [Current commitments: economic substance, classification and their assessment]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya Ekonomika*, 1 (47), 401–405 (in Ukr.).

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000). *On Banks and Banking Activity* (Law of Ukraine). Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/page> (in Ukr.).

8. Mykhaylyshyn, N. P. (2012). *Sutnist zobov'yazan ta yikh klasyfikatsiya: ekonomichnyy ta pravovyy aspekty* [The essence of the obligations and their classification: economic and legal aspects]. *Ekonomika: realiyi chasu*, 2 (3), 130–135 (in Ukr.).

9. Rasenko, V. M. (2012). *Osoblyvosti klasyfikatsiyi zobov'yazan pidpryyemstv* [Features of the classification of obligations of enterprises]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, 2 (45), 163–170 (in Ukr.).

10. Suprunova, I. V. (2012). *Rozvytok otsinky v bukhhalterskomu obliku* [Development of assessment in accounting]. *Problemy teorii ta metodolohiyi bukhhalterskoho obliku, kontrolyu i analizu*, 3 (24), 481–483 (in Ukr.).

11. Travinska, S. I. (2012). *Oblik i kontrol potochnykh zobov'yazan v umovakh zastosuvannya kompyuternykh tekhnolohiy* [Accounting and control of current obligations in the use of computer technology]. *Ekonomika ta derzhava*, 6, 60–64 (in Ukr.).

12. Mashtalyar, H. P. (2015). *Orhanizatsiya audytu finansovoyi zvitnosti* [Organization of financial statements audit]. *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky*, 1, 158–164 (in Ukr.).

КОНЦЕПЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА СЕЛІ
ТА ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З БЮДЖЕТОМ

Анотація. У статті обґрунтовано важливість розвитку малого підприємництва в агробізнесі як запоруки формування середнього класу на селі й джерела податкових надходжень до бюджету. Висвітлено наявні форми оподаткування (загальна система, спрощена система) та їх особливості, недоліки й переваги. Розроблено порядок розрахунків з бюджетом та їх облікове забезпечення. Охарактеризовано теорії й концепції оподаткування малого агробізнесу та обліку розрахунків з бюджетом. Визначено можливості застосування зарубіжного досвіду для їх розвитку й удосконалення на перспективу.

Ключові слова: мале підприємництво, агробізнес, оподаткування, розрахунки з бюджетом, концепції, зарубіжний досвід, удосконалення, системи.

Summary. The article substantiates the importance of the development of small business in agribusiness as a guarantee of the formation of the middle class in the village and sources of tax revenues to the budget. Covered forms of taxation (general system, simplified system) and their features, disadvantages and advantages. The procedure of calculations with the budget and their accounting support is developed. The theories and concepts of taxation of small agribusiness and calculation of calculations with the budget are described. The possibilities of using foreign experience for their development and improvement in perspective are determined.

Key words: small business, agribusiness, taxation, calculations with budget, concepts, foreign experience, improvement, systems.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-45-1-85-88

Постановка проблеми. Європейський напрям розвитку, який обрала Україна, призводить до значної кількості реформ. Вони спрямовані на формування громадянського суспільства, покращення розвитку національного господарства, зокрема і у сфері ведення агробізнесу. Малі аграрні підприємства виступають ключовими суб'єктами на ринку продовольчої продукції, тому потребують всебічної державної підтримки. Проте постійні зміни та ризики, очікування погіршення умов ведення бізнесу погіршують і без того нестійке їх фінансово-економічне становище.

Тому до оподаткування суб'єктів малого агробізнесу держава змушена підійти вкрай відповідально. Адже це еластичний сектор, який миттєво відреагує на реформування. Таким чином, замість поліпшення ситуації, необґрунтовані податкові зміни можуть викликати різке погіршення бізнес-клімату і, як наслідок, згортання аграрного підприємництва й інших видів діяльності, можливу хвилю тінізації й корупції, наростання соціально-господарського невдоволення в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи сучасних наукових підходів до удоско-

налення обліку розрахунків із бюджетом аграрних підприємств закладено в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних економістів, таких як Т. Бузова, І. Герасимук, К. Гутуряк, О. Гойда, Ю. Іванов, М. Кужельний, М. Лучко, Н. Новак, В. Сопко, Н. Ткаченко, В. Швець, В. Шевчук, В. Шило. Проте обґрунтування методичних засад, розробка практичних рекомендацій удосконалення обліку розрахунків за податками залишаються актуальними і потребують подальшого дослідження.

Мета статті полягає у визначенні сутності, особливостей та провідної ролі малих аграрних підприємств у розвитку сільських територій, обґрунтуванні систем оподаткування їх діяльності й обліку розрахунків з бюджетом та визначення концепцій для удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах ринкової економіки спостерігається тенденція створення значної кількості малих підприємств агробізнесу, що стають вагомою складовою національного господарства будь-якої розвиненої країни. Незважаючи на те, що вони не спроможні отримати настільки високі прибутки, щоб забезпечити вагомі надходження до бюджету держави,

© О. В. Круковська, 2018

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Круковська О. В. Концепції оподаткування малого підприємництва на селі та обліку розрахунків з бюджетом. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1 (45). С. 85–88.

References (APA):

Krukowska, O. V. (2019). *Kontseptsii opodatkovannia maloho pidpriemnytstva na seli ta obliku rozrakhunkiv z biudzheto* [Concept of taxation on salary and budget calculation accounts at small enterprise]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (45), 85–88 (in Ukr.).

малі підприємства сприяють розвитку національного господарства шляхом забезпечення мобільних робочих місць та необхідного рівня доходів, що в сукупності має значний позитивний ефект.

Крім того, малий агробізнес забезпечує прибуткову діяльність як для фізичних, так і юридичних осіб, значна частка яких в подальшому розвивається і досягає більших показників добробуту. Він сприяє розгортанню власної справи, а з тим і збільшенню конкуренції на ринку, обсягу податкових платежів, які отримує держава [1, с. 29]. Тому підтримка малого підприємництва завжди входила в коло інтересів на макроекономічному рівні.

Важливо відзначити, що підходи віднесення суб'єктів господарювання до малого бізнесу в різних країнах відрізняються. Так, для прикладу, Європейською Комісією сюди віднесено суб'єкти господарювання, що використовують працю не більше 50 найманих працівників та річний оборот або ж річний баланс яких не перевищує 10,0 млн. євро. Загалом, в ЄС малим бізнесом вважають, якщо залучено до 100 працівників, у Великобританії — 50, в США — 500. В Україні ж до суб'єктів малого підприємництва прийнято відносити підприємства, в яких середня кількість найманих працівників за рік не більша, ніж 50 при отриманому доході до 10,0 мільйонів євро, визначеним за середньорічним курсом НБУ.

У європейських країнах приділяють значну увагу розвитку малого агробізнесу, спираючись на такі його переваги, як: мобільність, висока ефективність праці, доходність вкладеного капіталу, низький термін окупності, невеликий рівень затрат ресурсів, легкість впровадження інновацій, конкуренція тощо [2, с. 918]. Для більшості податкових систем характерний тиск на підприємство, тому для малого та середнього бізнесу створення полегшених умов діяльності стало нормою в багатьох країнах.

Так, в Україні це проявляється у спрощеній системі оподаткування, яка покликана захистити платників від надмірного тиску загальної податкової системи. Однак податковий тиск став проблемою, котра спостерігається чимало років, а всі спроби реформ мають чи то короткостроковий ефект, чи то лише видимість покращення. Впродовж останніх шести років вітчизняна податкова система фактично перебуває в постійному реформуванні, проте однозначного ефекту від впроваджених змін очікувати важко. За останній рік країна за рівнем податкового тиску опустилась на 1 сходинку нижче і займає 107 місце в загальному рейтингу. Це свідчить про значний тягар для платників податків, залишається відкритим питання: чи може впоратись з цим малий бізнес.

В Україні станом 01.01.2017 р. діяло 327814 малих підприємств, що становить 95,5 % від загаль-

ної їх кількості. З них 284241 — це мікропідприємства, у той час як частка великих підприємств становила лише 0,1 % (423), а середніх — 4,4 % (15203). Найбільша кількість підприємств малого бізнесу припадає на торгівлю, сільське, лісове та рибне господарство. Проте є сфери, в яких практично всі діючі підприємства є малими і будь-які різкі зміни оподаткування можуть призвести до суттєвих проблем в них. Зокрема, операціями з нерухомістю зайняті 98,5 % малих підприємств і лише 1,5 % — середніх. Схожа ситуація спостерігається в освітній, інформаційній та телекомунікаційній галузях тощо [3, с. 5].

Варто наголосити на тому, що на формування концепцій оподаткування малого підприємництва в агробізнесі значно вплинули теоретичні підходи щодо формування впливу держави на економічні процеси та необхідності виконання урядами своїх функцій. Проте тенденції глобалізації господарських зв'язків, еволюціоністичний характер розвитку соціально-економічних систем (СЕС) та невизначений характер змін вимагають посилення урядових регулювальних функцій, у т. ч. податкових, з метою забезпечення зайнятості та добробуту населення.

Суттєвою складовою формування інституційного конкурентного середовища для сталого розвитку на мікрорівні є податкова політика у складі механізмів державної підтримки ділової активності. Її результативність, зокрема, пов'язана із гнучкістю фіскальних інструментів стосовно суб'єктів господарювання, зайнятих у певних сферах діяльності незалежно від їх організаційно-правових форм [4, с. 55]. Дотримання податкового законодавства для малого та середнього бізнесу істотно залежить від структури фіскальних відносин (у тому числі від характеру зобов'язань, яким підлягає платник податків) і складності законодавства. У концепціях оподаткування підкреслюється виключна роль державних інститутів у створенні й підтримці формальних та неформальних правил реалізації підприємницької ініціативи через механізми державного регулювання.

Слід зазначити, що економічний механізм ряд дослідників визначають як «взаємодію суб'єктів економічних відносин та центру (уряду), а також як сукупність функцій, методів та інструментів регулювання економічних процесів». Податковий механізм є складником економічного механізму, який являє собою сукупність податкових методів, функцій та інструментів, які реалізуються у податкових відносинах держави і платників податків.

Нова економічна реальність зумовлює еволюцію концептуальних підходів до побудови фіскальних відносин, які послідовно враховують динаміку зовнішніх та внутрішніх змін щодо СЕС різних рівнів. Під впливом інституціоналізму та

неоінституціоналізму до концепцій оподаткування малого і середнього бізнесу долучається ідея продукованих ним позитивних ефектів поза традиційними цілями прибуткової діяльності, а саме — щодо зайнятості та самозайнятості, розвитку людського капіталу і дифузії знань, захисту й використання прав інтелектуальної власності, інноваційного інвестування, державно-приватного і соціального партнерства.

Теорії оподаткування, що мають прикладний характер, не можуть бути реалізовані без тісного зв'язку з неоінституціоналізмом і теорією еволюції. Вони формують засади встановлення правил реалізації економічної та податкової політики, а також характер і динаміку їх змін, вплив на учасників господарських відносин [5, с. 722]. Аналіз наукових джерел дає змогу систематизувати основні концепції оподаткування малого підприємництва, пов'язані з теоріями:

- економічного добробуту й оптимального оподаткування (К. Віксель, В. Вікрі, П. Даймонд, К. Ерроу, Н. Калдор, Е. Ліндаль, Дж. Міррліс, В. Парето, А. Пігу, А. Харбергер, Д. Хікс);

- конкуренції та ринкових структур (В. Баумоль, І. Кірцнер, М. Портер, Дж. Робінсон, Д. Росс, М. Ротбард, Дж. Стіглер, Ж. Тіроль, Ф. Хайек, Г. Хамел, Е. Чемберлін, Ф. Шерер);

- державних фінансів і розподілу податкового тягаря (А. Алесіна, Ч. Бестебль, А. Вагнер, К. Віксель, А. Лаффер, П. Самуельсон, Дж. Стігліц);

- ризику та невизначеності (П. Бернстайн, Дж. Міррліс, Ф. Найт);

- інклюзивного розвитку (Х. Ноттон, Дж. Маркусен);

- неоінституціоналізму (Дж. Б'юкенен, Р. Коуз, О. Уільямсон, Д. Норт, Е. Остром);

- еволюційної економіки (Р. Нельсон, Дж. Уінтер).

Еволюція теорій оподаткування характеризується змінами поглядів на статичність економічних процесів та їх динамізм в інституційному середовищі. Концепції оподаткування підприємств малого бізнесу побудовані на теоретичних поглядах різних економічних шкіл на ризик, невизначеність, соціальну значимість, динамічність, обмеження ліквідності для підприємництва [6, с. 25]. Це зумовлює виокремлення підходів до оподаткування в сучасних умовах.

Практика в цілому підтверджує багато прогнозів теоретичних досліджень, проте їх реалізація має супроводжуватися надбаннями неоінституціональної сфери. Вони обґрунтовують формування середовища для реалізації ініціатив сталого розвитку в контексті теорії еволюційної економіки. Податкові відносини тісно взаємопов'язані з усіма складовими фінансової системи агросфери [7, с. 37]. Потреба в обґрунтуванні кількісних вимірів

глобальної природи нестабільності, негативних кризових явищ суттєво змінила еволюційний вектор теорій економічного розвитку. Загрози невизначеності в майбутньому потребують розуміння того, як спрогнозувати внутрішні та зовнішні ризики стійкості соціально-економічних систем.

На сучасному етапі розвитку вітчизняна податкова система передбачає для малих підприємств два шляхи ведення своєї діяльності в контексті сплати податків: загальна система; спрощена система. Якщо суб'єкт господарювання обирає загальну систему оподаткування, то на нього чекає сплата податків відповідно до переліку, поданого в ст. 9–10 Податкового кодексу України. Така система має низку недоліків для платників [8]. Зокрема, це значна кількість обов'язкових платежів, фіскальна мета впроваджених податків та зборів, складність ведення їх обліку й нарахування, потреба в ресурсах для ведення діяльності тощо. Найбільший тягар на підприємство в цьому випадку справляє податок на прибуток чи податок на доходи фізичних осіб, оскільки ставки обох становлять 18,0 % від бази оподаткування. За рахунок загальної системи оподаткування держава отримує значні надходження до бюджету і зацікавлена в тому, щоб доходи зростали. Проте більшість представників малого бізнесу вдаються до спрощеної системи оподаткування, яка виключає такі важливі з фіскальної точки зору платежі, як податок на прибуток та на доходи фізичних осіб [9, с. 91].

Загалом, по малих підприємствах за 2017 р. фінансовий результат суб'єктів, що отримали прибуток, склав 95483 млн. грн. З яких лише частина оподатковувалась за загальною системою, але були й такі, які не отримували прибутків. Відтак, 26,1 % малих підприємств були збитковими, і їх фінансовий результат становив — 207389 млн. грн. Тому такі платники податків за загальною системою не принесуть великого наповнення бюджету за рахунок податкових надходжень, використовуючи законні шляхи зменшення бази оподаткування [10, с. 122].

Висновки. Проблеми обліку розрахунків із бюджетом є одними з найбільш складних, трудомістких і відповідальних у бухгалтерському обліку. Облік розрахунків із бюджетом у сучасних умовах вимагає постійного вдосконалення як в організаційному, так і в методичному плані. Заходи поліпшення організації обліку взаєморозрахунків із бюджетом повинні базуватися на єдиній системі показників бухгалтерського обліку, скорочувати додаткові бухгалтерські операції, зумовлені недосконалими положеннями чинного податкового законодавства.

Пріоритетного значення набуває й внутрішньогосподарський контроль розрахунків із бюджетом. Складність економічних зв'язків госпо-

дарських структур, зміна функцій в управлінні малими підприємствами сприяли перетворенню внутрішньогосподарського контролю в універсальний інструмент оцінки управлінських рішень. Якість та ефективність управління все більшою мірою залежить від врахування швидких і непередбачуваних змін зовнішнього середовища й ринку, з одного боку, та раціонального використання ресурсів малих підприємств агробізнесу — з іншого.

Література

1. Бурова Т. А., Волковицька О. М. Удосконалення організації обліку податкових платежів на підприємстві. *Науковий вісник МДУ ім. В. О. Сухомлинського*. 2014. № 52 (101). С. 28–33.
2. Іванов Ю. Б., Крисоватий А. І., Десятнюк О. М. Податкова система. К. : Атіка, 2006. С. 915–920.
3. Ігнатенко М. М., Новак Н. П. Нові вимоги нормативно-законодавчого забезпечення обліку, оцінки та оподаткування використання земельних ресурсів. *Економіка та держава*. 2018. № 2. С. 4–6.
4. Синчак В. П. Формування спрощеної системи оподаткування у контексті державної підтримки малого бізнесу та стимулювання зайнятості населення. *Облік і фінанси*. 2012. № 4 (58). С. 50–58.
5. Мельник О. І., Щербина Ю. О. Напрями вдосконалення обліку розрахунків з бюджетом сільськогосподарських підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 8. С. 721–723.
6. Шевчук В. О. Становлення та розвиток системи державного фінансового контролю в Україні. *Фінанси України*. 2007. № 11. С. 19–29.
7. Папіріна О. Підтримка немалих підприємств: нові реалії. *Бухгалтерія*. 2012. № 18–19. С. 36–38.
8. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010, редакція № 1668-VII від 02.09.2014 р. URL : <http://sfs.gov.ua/nk>.
9. Мармуль Л. О., Коваль С. В., Круковська О. В. Перспективи розвитку національних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2017. № 4 (40). С. 89–92.
10. Макаров В. В., Пилипенко Н. М. Єдиний податок: умови використання та перспективи розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2011. № 2. Т. 1. С. 121–124.

References

1. Burova, T. A. & Volkovytska, O. M. (2014). *Udoskonalennya orhanizatsiyi obliku podatkovykh platezhiv na pidpryyemstvi* [Improvement of the organization of accounting of tax payments at the enterprise]. *Naukovyy visnyk MDU im. V. O. Sukhomlynskoho*, 52 (101), 28–33 (in Ukr.).
2. Ivanov, YU. B., Krysovaty, A. I. & Desyatnyuk, O. M. (2006). *Podatkova systema* [The tax system]. Kyiv, Atika Publ., 915–920 (in Ukr.).
3. Ihnatenko, M. M. & Novak, N. P. (2018). *Novi vymohy normatyvno-zakonodavchoho zabezpechennya obliku, otsinky ta opodatkovannya vykorystannya zemelnykh resursiv* [New requirements of normative and legislative support of accounting, estimation and taxation of land use]. *Ekonomika ta derzhava*, 2, 4–6 (in Ukr.).
4. Synchak, V. P. (2012). *Formuvannya sproshchenoyi systemy opodatkovannya u konteksti derzhavnoyi pidtrymky maloho biznesu ta stymulyuvannya zaynyatosti naseleennya* [Formation of a simplified taxation system in the context of state support of small business and stimulation of employment of the population]. *Oblik i finansy*, 4 (58), 50–58 (in Ukr.).
5. Melnyk, O. I. & Shcherbyna, YU. O. (2015). *Napryamy vdoskonalennya obliku rozrakhunkiv z byudzheto silskohospodarskykh pidpryyemstv* [Areas of improvement of calculation of accounts with the budget of agricultural enterprises]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, 8, 721–723 (in Ukr.).
6. Shevchuk, V. O. (2007). *Stanovlennya ta rozvytok systemy derzhavnoho finansovoho kontrolyu v Ukraini* [Formation and development of the system of state financial control in Ukraine]. *Finansy Ukrainy*, 11, 19–29 (in Ukr.).
7. Papyrina, O. (2012). *Pidtrymka nemalykh pidpryyemstv: novi realiyi* [Support for large enterprises: new realities]. *Bukhhalteriya*, 18–19, 36–38 (in Ukr.).
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014). *The Tax Code of Ukraine*. Retrieved from <http://sfs.gov.ua/nk> (in Ukr.).
9. Marmul, L. O. Koval, S. V. & Krukovska, O. V. (2017). *Perspektyvy rozvytku natsionalnykh standartiv bukhhalterskoho obliku ta finansovoyi zvitnosti* [Prospects for the development of national accounting standards and financial reporting]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 4 (40), 89–92 (in Ukr.).
10. Makarov, V. V. & Pylypenko, N. M. (2011). *Yedyny podatok: umovy vykorystannya ta perspektyvy rozvytku* [Single tax: terms of use and development prospects]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, 2, 121–124 (in Ukr.).

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ ЗА ПОДАТКАМИ Й ПЛАТЕЖАМИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПОДАТКОВИХ ВАЖЕЛІВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ ПІДТРИМКИ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Анотація. У статті розглянуто системи обліку розрахунків за податками й платежами, особливості його здійснення у європейських та інших країнах світу. Визначено зміст міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО) у відповідному напрямі. Виявлено можливості податкових важелів, які застосовуються для підтримки підприємств малого і середнього бізнесу як основи формування середнього класу у суспільстві. Обґрунтовано їх переваги та обмеження у вітчизняній практиці обліку, оподаткування, діяльності.

Ключові слова: облік, розрахунки, податки, платежі, міжнародний досвід, імплементація, вітчизняна практика, малі і середні підприємства, бізнес, підтримка.

Summary. The article deals with the accounting systems of payments for taxes and peculiarities of its implementation in European and other countries of the world. The content of international accounting standards (IAS) in the appropriate direction is determined. The possibilities of tax levers that are used to support small and medium-sized businesses as the basis for the formation of the middle class in society are identified. Their advantages and limitations in the national practice of accounting, taxation, activity are substantiated.

Key words: accounting, calculations, taxes, payments, international experience, implementation, domestic practice, small and medium enterprises, business, support.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-45-1-89-93

Постановка проблеми. Методологічні підходи, які закладені в положеннях бухгалтерського та податкового законодавства, встановлюють різні правила щодо визначення змісту й обсягів зобов'язань перед бюджетом. Це в черговий раз підкреслює складність податкових розрахунків та відображення їх в документах бухгалтерського обліку й обліково-фінансової звітності. Проблема ведення обліку розрахунків за податками має багатоаспектний характер, вона охоплює цілу низку положень, які не дозволяють повністю уніфікувати цю ділянку роботи. Досконале знання особливостей, які встановлені законодавчими нормами в теоретичному та практичному аспектах, буде сприяти визначенню об'єктів обліку розрахунків з бюджетом з урахуванням галузевих особливостей діяльності суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висновки й результати дослідження проблем оподаткування підприємств висвітлюються у працях В. Андрущенко, М. Дем'яненка, О. Десятнюк,

Ю. Іванова, А. Крисоватого, Л. Мармуть, І. Романюк та ін. Проблеми облікового забезпечення розрахунків за податками висвітлюються у працях багатьох вчених, зокрема, М. Р. Лучка, О. І. Малишкіна, П. Я. Хомина та інші. Проблематика аудиту та контролю податків висвітлювалася у працях науковців: Н. Дорош, І. Дрозд, Н. Іванової, Л. Кулаковської, О. Петрик, І. Пилипенка, О. Редька, В. Савченка, В. Шевчука та ін. Проте особливості міжнародного обліку розрахунків за податками й платежами потребують подальшого вивчення, узагальнення й імплементації у практику діяльності вітчизняних підприємств.

Мета статті — виявлення та оцінка особливостей міжнародного обліку податків і платежів, податкових важелів підтримки малого й середнього бізнесу та обґрунтування можливостей їх імплементації у вітчизняну практику господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Міжнародних стандартах бухгалтерського обліку (МСБО) питання, які пов'язані з обліком та звіт-

© О. В. Круковська, 2018

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Новак Н. П. Імплементація міжнародного досвіду обліку розрахунків за податками й платежами та застосування податкових важелів у вітчизняній практиці підтримки малого і середнього бізнесу. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1 (45). С. 89–93.

References (APA):

Novak, N. P. (2019). *Implementatsiia mizhnarodnoho dosvidu obliku rozrakhunkiv za podatkamy u platezhamy ta zastosuvannia podatkovykh vazheliv u vitchyzniani praktitsi pidtrymky maloho i serednoho biznesu* [Implementation of the international experience for calculation of taxes and payments and application of tax observers in the domestic practices to support the small and medium business]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (45), 89–93 (in Ukr.).

ністю короткострокових зобов'язань, розглянуті в Концептуальній основі МСБО 1 «Представлення фінансових звітів» і МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання і непередбачені активи». Короткострокові зобов'язання в більшості країн поділяються на дві групи: детерміновані, або чітко визначені зобов'язання; можливі, непередбачені або умовно потенційні зобов'язання. До складу першої групи короткострокових зобов'язань входять такі види (рис. 1).

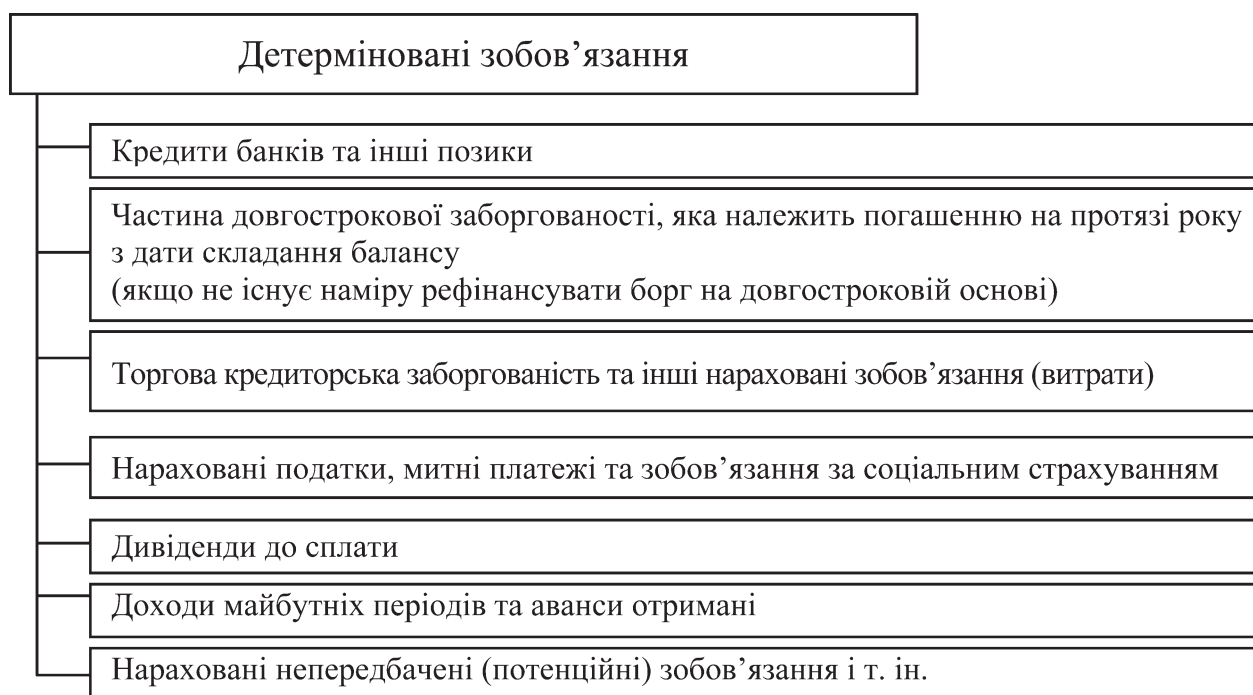

Рис 1. Склад першої групи короткострокових зобов'язань країн з розвинуеною ринковою економікою

зобов'язань є: кредиторська заборгованість; короткострокові векселі; дивіденди до сплати.

Також це нараховані зобов'язання, віднесені до витрат періоду, аванси, що повертаються, і депозити, попередньо оплачені доходи, податкові платежі, умовні платежі. До них відноситься й частина довгострокової заборгованості, що підлягає погашенню в поточному періоді. Короткострокові зобов'язання погашаються в результаті використання поточних (оборотних) активів або за рахунок утворення нових короткострокових зобов'язань. Зокрема, у Бельгії кредиторська заборгованість включає резерви на покриття ризиків і відстрочені податки. Існує чотири основні категорії резервів на покриття ризиків — пенсійні та інші аналогічні зобов'язання, податки, резервний фонд, інші резерви на покриття ризиків. Кредиторська заборгованість відображається у звітності тільки тоді, коли: існує імовірність, що потрібно буде відмовитися від потенційного доходу або майбутніх економічних вигод; величину кредиторської заборгованості можна вірогідно визначити.

У закордонній практиці не існує визначеної послідовності і докладної класифікації щодо відо-

Так, у Великобританії до короткострокових зобов'язань відносяться письмово оформлені і, як правило, забезпечені позики, кредити банків і овердрафти, аванси отримані, торгові кредити, переказні векселі до оплати, заборгованість перед іншими компаніями, у яких маються частки в участі, інші кредиторські заборгованості, у тому числі заборгованість за податками і соціальним страхуванням, доходи майбутніх періодів [1, с. 52]. Найбільш характерними видами поточних

браження короткострокової кредиторської заборгованості в пасиві балансу [2, с. 197]. Усі наведені види кредиторської заборгованості записуються одним рядком у балансі компаній закордонних країн з наступною розшифровкою суми в примітках до балансового звіту. У тих країнах, де не потрібно складати бухгалтерські звіти, орієнтуючись на податкові нормативи, виникають відмінності в бухгалтерському і податковому визначенні податку, що можуть бути двох видів:

— постійні відмінності, що виникають у тому випадку, коли один вид витрат або доходів, що відображається в одних документах (наприклад, у бухгалтерських), не відображається в інших (податкових).

— тимчасові відмінності, що виникають якщо один вид витрат або доходів, що відображається в одних документах, наприклад, бухгалтерський прибуток, відноситься до одного проміжку часу, а в інших документах, наприклад, податковий прибуток, — до іншого [3, с. 91]. Основні відмінності щодо відстрочених платежів наведені в табл. 1.

Відповідно до МСБО 12 «Податки на прибуток», відстрочені податкові зобов'язання — це

Таблиця 1

Зміст основних відмінностей щодо відстрочених платежів в обліку європейських країн

Країна	Відстрочені податки
Бельгія	Відстрочене оподаткування не застосовується
Великобританія, Ірландія	Імовірність виникнення між бухгалтерською і податковою звітністю дуже велика. При відстрочених податках використовується метод зобов'язань, або метод відстрочки (у розмірі зобов'язань, розрахованих методом зобов'язань)
Греція	Відповідно до законодавства імовірність появи відстроченого оподаткування практично виключається податковими і бухгалтерськими правилами
Данія	Бухгалтерська практика неоднорідна: деякі компанії використовують повний варіант, інші — часткову відстрочку. Застосовуються також зобов'язувальний метод і метод відстрочки. Немає чіткої думки щодо того, який же метод є основним
Іспанія	Використовується відстрочене оподаткування, застосовується обов'язковий метод обліку
Італія	На практиці відстрочені податки не виникають через тісний зв'язок
Люксембург	Відстрочені податки з'являються у випадку розбіжностей між методами обліку і діючими податковими законами
Нідерланди	У зв'язку з тим, що склалася традиція чіткого розмежування між бухгалтерськими і податковими формами, використовується широка практика роботи з відстроченими податками.
Німеччина	Випадки виникнення таких податків рідкі і зв'язані вони лише з консолідованими бухгалтерськими документами
Португалія	60 % амортизаційних відрахувань не обкладаються податками при переоцінці основних фондів, резерви для амортизації інвестицій і гудвілу не обкладаються податками, конфіденційні витрати обкладаються податками в розмірі 10 %, навіть якщо компанія несе збитки, а якщо дотації на культуру менше 0,2 %, то вони не обкладаються податками
Франція	У звичайній звітності відстрочені податки не з'являються. Однак при складанні консолідованої звітності представники професійних бухгалтерських організацій рекомендують увести відповідну умову, що дозволяє повну або часткову відстрочку

суми податків на прибуток, що підлягають сплаті в майбутніх періодах згідно з оподатковуваними тимчасовими різницями. У балансі, відповідно до вимог законодавства, окремими рядками відображаються пенсійні, податкові та інші нарахування. Так, у Німеччині існують спеціальні статті для податкових цілей, що виступають одним із яскравих прикладів податкової орієнтованості німецького бухгалтерського обліку.

У балансі вони звичайно утворюють другий розділ пасиву і можуть бути двох типів: резерви, не оподатковувані податками, — частина кредиторської заборгованості і частина власного капіталу. Як правило, тут показується фінансовий результат від реалізації основних засобів і фінансових активів, сплата податків. Сучасна прикладна теорія оподаткування підприємництва формується під впливом посилення його ролі в економіці провідних країн світу. В такому контексті, як зазначалося, виник новий тип податкових відносин — альтернативний. Він ґрунтується на необхідності посилення підтримки малого і середнього бізнесу як основи формування середнього класу [4, с. 147].

Результати досліджень дають змогу стверджувати, що реалізація в різних країнах альтернативних систем оподаткування для малого та середнього бізнесу є підтвердженням наявності якісно різних економічних систем, котрі перебувають на різних етапах еволюційного розвитку. Переваги та недоліки підходів до формування фіскальних по-

літик обумовлені цілями їх реалізації, впливом на конкурентне середовище, ступенем тінізації економічних процесів і схильністю підприємців до опортуністичної податкової поведінки.

Досвід країн світу щодо податкового стимулювання розвитку малого бізнесу свідчить про використання різноманітних інструментів у цій сфері. Для розвинутих країн характерне використання комплексу податкових пільг, серед яких можна виокремити: зменшення податкових ставок, особливий порядок амортизаційних нарахувань, податкові канікули, кредити та знижки, вирахування, спрощений облік і звітність [5, с. 135]. Метою застосування таких інструментів, як правило, є стимулювання розвитку, інновацій та зайнятості.

Країнам, що розвиваються, та найбіднішим державам здебільшого притаманні інші інструменти. Насамперед, у них застосовуються спеціальні (альтернативні) режими оподаткування, котрі реалізуються через запровадження єдиного податку, патентів, окремого податку на певні види діяльності. При цьому головною метою постають економічна стабілізація, зайнятість і самозайнятість, створення умов для належного життєвого рівня індивідів та домогосподарств [6, с. 98].

Отже, сформована міжнародна практика податкового стимулювання суб'єктів малого й середнього бізнесу характеризується різними підходами до адаптації в умовах конкретних країн,

що можуть утворювати варіативні або змішані форми. З огляду на викладене, можна виокремити фіскальну модель, коли в рамках стандартної податкової системи діють пільгові умови для нього із податку на прибуток, ПДВ тощо. Преференції також мають форми прискореної амортизації, інвестиційних податкових пільг, застосування прямо пропорційного прибуткового оподаткування з прогресивною шкалою.

Серед пільг із податку на прибуток найпоширенішими є зниження його ставки для суб'єктів малого підприємництва (Великобританія, Німеччина, Бельгія, США), зменшення бази податку (Франція), інвестиційний податковий кредит на НДДКР (Великобританія, Франція), інвестиційні податкові знижки (Бельгія), інвестиційний податковий кредит (Іспанія, Ірландія), прискорена амортизація (Фінляндія, Великобританія, Іспанія, Німеччина, Нідерланди, Японія, Південна Корея) [7, с. 5].

Принципово відрізняються податкові системи, де поряд зі стандартним існують альтернативні (спеціальні) режими оподаткування МСБ на основі умовно-розрахункових податків (Іспанія, Франція, Румунія, Туреччина, Білорусь та ін.). Загальною причиною їх використання (умовні, мінімальні чи єдині податки) є порівняно просте визначення та адміністрування. Це створює умови для ефективнішого застосування названих режимів порівняно із загальним (стандартним) режимом.

Умовні (альтернативні) податки стягуються в різній формі [8, с. 35]. Це можуть бути обов'язкові платежі, котрі обчислюються на базі реального або умовного доходу, визначеного за розрахунковими показниками, оцінки активів тощо. Мінімальні податки можуть справлятися у виді: фіксованої суми, податку з обороту, обсягу активів чи валової виручки, що може бути перерахована за встановленими правилами.

У країнах, що розвиваються, та в найменш розвинутих країнах (НРК) реалізація альтернативних режимів оподаткування зумовлена відносною простотою адміністрування та контролю за їх сплатою. Розподіл використовуваних податкових важелів несе загрозу цілісності податкової системи, створює умови для маніпулювання цим режимом, знижує загальну ефективність оподаткування [9, с. 42]. Однак, незважаючи на названі ризики, спеціальне (альтернативне) оподаткування є поширеним явищем у багатьох країнах світу. Специфічні ознаки в реалізації податкової політики щодо малих і середніх підприємств властиві пострадянським країнам із трансформаційною економікою (Білорусь, Казахстан, Таджикистан, Киргизстан, Україна).

Висновки. Застосування альтернативних підходів до стимулювання розвитку малого і серед-

нього бізнесу через облік податків і податкові важелі залежить від рівня та особливостей розвитку ринкових відносин, структури національного господарства й соціально-економічних умов у країні. Проте, наприклад, в Україні та Білорусі використання альтернативних (спеціальних) режимів є обмеженим порівняно з іншими пострадянськими країнами, де ці важелі мають більший спектр прояву й застосування.

Основою дискусій та різних поглядів на спрощені режими оподаткування та його облік є неоднозначність їх регулятивного впливу на конкурентне середовище, відсутність аналізу результативності надання подібних пільг та ймовірність їх запровадження в результаті політичних домовленостей без належного економічного обґрунтування. Втім, наявність альтернативних режимів оподаткування у країнах, близьких за рівнем розвитку до України, свідчить, що їх застосування може бути обґрунтованим та продиктованим конкретними соціально-економічними умовами, наприклад, необхідністю посилення нефінансової державної підтримки підприємств малого і середнього бізнесу.

Література

1. Малишкін О. Про статус податкового обліку українського підприємства. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2009. № 2. С. 48–57.
2. Гусакова О. С. Податковий облік : навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 214 с.
3. Мармоль Л. О., Коваль С. В., Круковська О. В. Перспективи розвитку національних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2017. № 4 (40). С. 89–92.
4. Дема Д. І., Шевчук І. В. Спрощена система оподаткування: реалії та перспективи в Україні. *Облік і фінанси АПК*. 2011. № 1. С. 146–149.
5. Єфіменко Т. І. Фіскальний простір антикризового регулювання. К. : ДНУ «Акад. фін. управління», 2012. 332 с.
6. Іванов Ю. Б., Петросянц К. В. Малий бізнес: управління податками : монографія. Харків : ІНЖЕК, 2009. 272 с.
7. Ігнатенко М. М., Новак Н. П. Нові вимоги нормативно-законодавчого забезпечення обліку, оцінки та оподаткування використання земельних ресурсів. *Економіка та держава*. 2018. № 2. С. 4–6.
8. Лютий І. О., Романюк М. В. Проблеми та перспективи спрощеної системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва в Україні. *Фінанси України*. 2007. № 6. С. 31–38.
9. Гідулян А. Підходи до визначення суб'єктів малого і середнього бізнесу та їх застосування в банківській практиці. *Вісник НБУ*. 2011. Лип. С. 40–45.

References

1. Malyskin, O. (2009). *Pro status podatkovoho obliku ukrayinskoho pidpryyemstva* [About the status of tax accounting of Ukrainian enterprises]. *Bukhhalter-sky oblik i audit*, 2, 48–57 (in Ukr.).
2. Husakova, O. S. (2006). *Podatkovyy oblik* [Tax Accounting]. Kyiv, Tsentr navchalnoyi literatury Publ. (in Ukr.).
3. Marmul, L. O. Koval, S. V. & Krukovska, O. V. (2017). *Perspektyvy rozvytku natsionalnykh standartiv bukhhalterskoho obliku ta finansovoyi zvitnosti* [Prospects for the development of national accounting standards and financial reporting]. *Visnyk Berdyanskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 4 (40), 89–92 (in Ukr.).
4. Dema, D. I. & Shevchuk, I. V. (2011). *Sproshchena systema opodatkuvannya: realiyi ta perspektyvy v Ukraini* [Simplified taxation system: realities and prospects in Ukraine]. *Oblik i finansy APK*, 1, 146–149 (in Ukr.).
5. Yefymenko, T. I. (2012). *Fiskalnyy prostir antykrizovoho rehulyuvannya* [The fiscal space of anti-crisis regulation]. Kyiv, DNU «Akad. fin. upravl.» (in Ukr.).
6. Ivanov, YU. B., Petrosyants, K. V. (2009). *Malyy biznes: upravlinnya podatkamy* [Small Business: Tax Administration]. Kharkiv, INZHEK Publ. (in Ukr.).
7. Ihnatenko, M. M. & Novak, N. P. (2018). *Novi vymohy normativno-zakonodavchoho zabezpechennya obliku, otsinky ta opodatkuvannya vykorystannya zemelnykh resursiv* [New requirements of normative and legislative support of accounting, estimation and taxation of land use]. *Ekonomika ta derzhava*, 2, 4–6 (in Ukr.).
8. Lyuty, I. O. & Romanyuk, M. V. (2007). *Problemy ta perspektyvy sproshchenoyi systemy opodatkuvannya subyektiv maloho pidpryyemnytstva v Ukraini* [Problems and Prospects of the Simplified Taxation System for Small Business Entities in Ukraine]. *Finansy Ukrainy*, 6, 31–38 (in Ukr.).
9. Hidulyan, A. (2011). *Pidkhody do vyznachennya subyektiv maloho i serednoho biznesu ta yikh zastosuvannya v bankivskiy praktytsi* [Approaches to the definition of small and medium-sized businesses and their application in banking practice.]. *Visnyk NBU*, 40–45 (in Ukr.).

АННОТАЦИИ

Добренко О. О. Социально-экономические предпосылки функционирования профессионального рынка труда. — С. 9.

Аннотация. В статье исследуется демографическая ситуация и условия экономического улучшения на рынке труда. Выявлена динамика основных макроэкономических показателей и их влияние на финансово-экономический кризис и темпы снижения. Исследованы аспекты кризисных явлений профессионального рынка труда по предложению и спросу на рабочую силу. Указано, что укомплектование вакансий для высококвалифицированных работников осложнилось в результате низких качественных характеристик значительного количества свободных рабочих мест и низкого уровня заработной платы. Рассмотрена структура зарегистрированных безработных и несоответствие профессиональной подготовки требованиям работодателей, избыток одних специалистов и дефицита других. Указаны причины разбалансированности рынка труда по профессиональному составу.

Ключевые слова: демографическая ситуация, безработица, занятость населения, экономический рост, рынок труда.

Майборода Т. М. Анализ современного состояния государственного регулирования сферы образования в Украине. — С. 16.

Аннотация. В статье исследованы основные направления реформы сферы образования в результате действия механизма государственного регулирования, провозглашенные Министерством образования и науки Украины на среднесрочный период. Автором проанализированы основные тенденции, сложившиеся в образовательном секторе за последние годы, а именно по изменению количества и состава учащихся/студентов в дошкольных, общеобразовательных, профессиональных (профессионально-технических) и высших учебных заведениях, а также ситуация по их финансированию. Имеющиеся тенденции отражают основные изменения в результате государственного регулирования системы образования, которые проявляются уже в 2017 году и подчеркивают основные недостатки, на решение которых должны быть направлены дальнейшие шаги правительства.

Ключевые слова: государственное регулирование, сфера образования, реформа сферы образования, дошкольные учебные заведения,

общеобразовательные учебные заведения, профессиональные (профессионально-технические) учебные заведения, высшие учебные заведения.

Горячая О. Л., Белоусова В. В., Чаплыкин С. О. Новые мобильные маркетинговые стратегии в контексте целевого рынка и целевой аудитории. — С. 23.

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению вопросов развития новых рыночных стратегий с применением смартфонов и их обладателей как целевой аудитории покупателей. Собраны и проанализированы результаты современных маркетинговых исследований с использованием мобильных телефонов, которые имеют доступ к Интернету. Задействовано Гугл Аналитику по маркетинговым направлениям относительно мобильного трафика на сайтах по продаже потребительских товаров, а также по анализу статусов клиентов по определенным группам. По результатам исследования определены актуальные перспективы развития целевого рынка при применении указанного маркетингового инструментария.

Ключевые слова: маркетинговая стратегия, смартфон-стратегия, целевая аудитория, целевой рынок, мобильные интернет-сессии, торговый контент.

Жучинский О. Ю. Ретроспективный анализ формирования и использования контроллинга в управлении развитием предприятий зарубежных стран. — С. 27.

Аннотация. В статье выявлены особенности и этапы формирования контроллинга в зарубежных странах. Установлены причины, которые его побудили. Среди них названы: осложнение организации бизнес-процессов и, особенно, производства; внедрение инноваций; обострение конкуренции на рынках; необходимость оптимизации системы управления и его инструментов и соответствующих расходов. Выявлены различия и общие черты формирования и развития контроллинга в США и Германии. Особая роль отведена необходимости подготовки специалистов по контроллингу как залога эффективности принятия управленческих решений на этой основе.

Ключевые слова: контроллинг, формирование, развитие, предприятия, зарубежные страны, ретроспективный анализ, этапы, бизнес-процессы, центры ответственности, управление.

Игнатенко М. М. Методологические основы оценки ресурсного потенциала предприятий рекреационной деятельности. — С. 32.

Аннотация. В статье выявлены содержание, структура и особенности развития и воспроизводства ресурсного потенциала рекреационных предприятий. Обоснованы его естественная и социально-экономическая подсистемы. Финансово-инвестиционные ресурсы выделены как источники развития, информационные — как современные инновационные инструменты использования. Определено, что методологическую основу исследования должен составлять системно-структурный анализ и синтез. Разработаны этапы исследования и их содержание. Особое внимание уделено информационному обеспечению оценки и диагностики ресурсного потенциала предприятий рекреационной деятельности.

Ключевые слова: ресурсный, потенциал, предприятия, рекреационная деятельность, воспроизводство, развитие, системно-структурный анализ и синтез, управление.

Кучеренко С. Ю., Леваева Л. Ю. Совершенствование мотивационного механизма увеличения продуктивной занятости населения сельских территорий. — С. 36.

Аннотация. В статье выяснено сущность различных теорий мотивации как отечественных, так и зарубежных ученых, разработаны практические рекомендации по совершенствованию мотивационного механизма активизации политики занятости сельского населения, а также предложения по стимулированию самозанятости и предпринимательской деятельности в условиях формирования инновационной модели развития национальной экономики.

Ключевые слова: занятость, предпринимательская деятельность, политика занятости, мотивация, мотивационный механизм, сельское население.

Мармуль Л. А., Кучеренко М. А. Направления информатизации сельской кооперации. — С. 41.

Аннотация. Определено, что процессы внедрения инноваций, автоматизации и информатизации видов деятельности коснулись и бухгалтерского учета в сельскохозяйственных кооперативах. Особое внимание при этом отводится формированию автоматизированных систем управления (АСУ) и автоматизированных систем бухгалтерского учета (АСБО). Последние позволяют значительно сократить затраты времени на учетные операции, обеспечить комфортные условия труда бухгалтеров и повысить качество, своевременность и доступность учетной информации для владельцев, руково-

дителей и других потребителей. Обоснована необходимость создания информационных моделей деятельности сельскохозяйственных кооперативов. Особый акцент сделан на важности разработок программного обеспечения учета в сельскохозяйственных кооперативах как залога повышения их эффективности и конкурентоспособности.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, автоматизация, внедрение, системы, сельскохозяйственные кооперативы, информация, управление.

Пилявский В. И. Системное управление потенциалом устойчивого развития предприятий агропромышленного производства. — С. 46.

Аннотация. В статье выявлены факторы внешней и внутренней среды формирования и использования производственно-ресурсного потенциала как основы устойчивого развития аграрных предприятий. Определены показатели и критерии их оценки. На этой основе разработана система управления повышением эффективности потенциала устойчивого развития, ресурсопользования с обоснованием этапов принятия управленческих решений. Обобщены функции управления. Обоснованы возможные результаты и эффекты.

Ключевые слова: предприятия, агропромышленное производство, потенциал, системное управление, этапы, функции, мониторинг, воспроизводство, регулировка, устойчивое развитие, совершенствование.

Романюк И. А. Имплементация функций предприятий рекреационной деятельности в управление развитием сельских территорий. — С. 51.

Аннотация. В статье определена исключительная роль предприятий сельского зеленого туризма в повышении эффективности функционирования аграрных предприятий, сохранении окружающей среды, увеличении занятости и улучшении качества жизни населения сельских территорий. Выявлены их основные социально-экономические функции, направления влияния, источники, проблемы и тенденции выполнения. Обоснованы механизмы и инструменты имплементации в управление развитием сельских территорий. Названы ожидаемые результаты и последствия имплементации определенных функций: диверсификации деятельности, охраны окружающей среды, роста занятости, повышения благосостояния сельских жителей, воспроизводства сельских территорий.

Ключевые слова: рекреационная деятельность, предприятия, социально-экономические функции, эффекты, имплементация, развитие, сельские территории, управление.

Фролова Г. И., Белоусова В. В., Столяров В. Ф. Управление IT трансформацией бизнеса как составляющей долгосрочной стратегии. — С. 59.

Аннотация. Статья посвящена одному из важнейших стратегических вызовов современности, с которым сталкивается бизнес-сообщество: управление информатизированными данными, услуга, которая основывается на взаимодействии между предпринимателями и их активами. Трансформации касаются реорганизации данных по «оцифрованным» клиентам, управления клиентскими базами, управления политическими и институциональными вызовами процесса диджитализации. Доступ и использование информатизированных баз данных вызывает ряд вопросов как к компаниям, так и к их клиентам, которые мы осветили в предложенном исследовании.

Ключевые слова: управление базой данных, цифровизация, информационная инновация и трансформация, информатизированная предпринимательская деятельность

Сидельникова Л. П. Социальные расходы бюджета в системе обеспечения благосостояния граждан. — С. 64.

Аннотация. Определены фискальные рычаги улучшения уровня благосостояния граждан. Рассмотрены тенденции бюджетной политики Украины по финансированию основных социальных выплат и социальной сферы. Обоснованы выводы относительно эффективности фискального механизма реализации социальной функции государства.

Ключевые слова: фискальный механизм, бюджет, расходы бюджета, социальная функция, социальные выплаты, социальные расходы, благосостояние граждан.

Малишко В. В. Особенности реализации функций, принципов и стратегий развития государственных финансов Украины. — С. 69.

Аннотация. В статье определены сущность и составляющие государственных финансов в условиях современного общественного развития. Приведены функции государственных финансов, осуществлена их характеристика, обоснованы инструменты и механизмы реализации. Выявлены риски формирования и развития системы государственных финансов. Предложены направления оптимизации государственных финансов на перспективу. Подчеркнута важность государственного бюджета, расходов и поступлений в их структуре, а также разработаны средства их оптимизации. Особенная роль отведена оценке и внедрению Стратегии развития государственных финансов на перспективу.

Ключевые слова: государственные финансы, система, государственный кредит, бюджет, госу-

дарственные расходы, усовершенствование, стратегия, управление.

Перчук О. В. Становление бюджета для граждан в системе управления публичными финансами в Украине. — С. 73.

Аннотация. В статье определены сущность бюджета для граждан, его основополагающие характеристики и важность для гражданского общества. Осуществлена оценка его функций и процессов реализации. Выявлены особенности использования в зарубежных странах. Обоснованы возможности становления бюджета для граждан в системе управления публичными финансами в Украине. Указано, что именно он играет главную роль в реализации социальных функций государства.

Ключевые слова: бюджет для граждан, управление, публичные финансы, становление, социальная защита, население, участие, открытость.

Коваль С. В. Учет текущих расчетов и обязательств аграрных предприятий. — С. 78.

Аннотация. В статье определены сущность текущих расчетов и обязательств аграрных предприятий, особенности их возникновения и необходимость погашения и отображения указанных процессов в учете. Особое внимание при этом посвящено установлению их объемов, в т. ч. на основе справедливой стоимости. Обоснована важность использования национальных и международных стандартов при этом, а также практики зарубежного опыта. Предложены счета и их корреспонденции для отражения учета текущих расчетов и его усовершенствования. Указаны пути использования учетной информации в управленческих решениях по текущим расчетам и обязательствам.

Ключевые слова: учет, текущие расчеты, обязательства, аграрные предприятия, установка, справедливая стоимость, погашение, стандарты, управление, совершенствование.

Круковская Е. В. Концепции налогообложения малого предпринимательства на селе и учета расчетов с бюджетом. — С. 85.

Аннотация. В статье обоснована важность развития малого предпринимательства в агробизнесе как залога формирования среднего класса на селе и источника налоговых поступлений в бюджет. Освещены имеющиеся формы налогообложения (общая система, упрощенная система) и их особенности, недостатки и преимущества. Разработаны порядок расчетов с бюджетом и их учетное обеспечение. Охарактеризованы теории и концепции налогообложения малого агробизнеса и учета расчетов с бюджетом. Определены возможности применения зарубежного опыта для их развития и совершенствования на перспективу.

Ключевые слова: малое предпринимательство, агробизнес, налогообложение, расчеты с бюджетом, концепции, зарубежный опыт, усовершенствование, системы.

Новак Н. П. Имплементация международного опыта учета расчетов по налогам и платежам и применения налоговых рычагов в отечественной практике поддержки малого и среднего бизнеса. — С. 89.

Аннотация. В статье рассмотрены системы учета расчетов по налогам и платежам, особенности его осуществления в европейских и других странах мира. Определено содержание

международных стандартов бухгалтерского учета (МСБУ) в соответствующем направлении. Выявлены возможности налоговых рычагов, которые применяются для поддержки предприятий малого и среднего бизнеса как основы формирования среднего класса в обществе. Обоснованы их преимущества и ограничения в отечественной практике учета, налогообложения, деятельности.

Ключевые слова: учет, расчеты, налоги, платежи, международный опыт, имплементация, отечественная практика, малые и средние предприятия, бизнес, поддержка.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Білоусова Вікторія Валентинівна, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Бердянського університету менеджменту і бізнесу, кандидат філологічних наук, доцент.

71118, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Свободи, 117-А.

Наукові інтереси: формування іншомовної лексичної компетентності.

Горяча Оксана Любомирівна, доцент кафедри економіки і фінансів Бердянського університету менеджменту і бізнесу, кандидат економічних наук, доцент.

71118, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Свободи, 117-А.

Наукові інтереси: фінансові послуги, фінансові ринки, фінансові посередники, інвестиційна діяльність.

Добренко Олег Олегович, доцент кафедри економіки і фінансів Бердянського університету менеджменту і бізнесу, кандидат економічних наук.

71118, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Свободи, 117-А.

Наукові інтереси: професійний ринок праці.

Жучинський Олександр Юрійович, аспірант кафедри економіки Переяслав-Хмельницького педагогічного університету імені Григорія Сковороди.

08401, Київська обл., м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 30.

Наукові інтереси: економіка підприємств аграрної сфери

Ігнатенко Микола Миколайович, професор кафедри обліку і фінансів Бердянського університету менеджменту і бізнесу, доктор економічних наук, професор.

71118, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Свободи, 117-А.

Наукові інтереси: основні проблеми забезпечення послугами соціальної інфраструктури населення сільських територій.

Коваль Світлана Вікторівна, доцент кафедри обліку і оподаткування Херсонського державного аграрного університету, кандидат економічних наук, доцент.

73006, м. Херсон, вул. Стрітенська, 23.

Наукові інтереси: облік у сільському господарстві.

Круковська Олена Володимирівна, доцент кафедри обліку і оподаткування Херсонського державного аграрного університету, кандидат економічних наук, доцент.

73006, м. Херсон, вул. Стрітенська, 23.

Наукові інтереси: облік і оподаткування у сільському господарстві.

Кучеренко Микола Анатолійович, старший викладач кафедри обліку і оподаткування Переяслав-Хмельницького педагогічного університету імені Г. Сковороди.

08401, Київська обл., м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 30.

Наукові інтереси: бухгалтерський облік і аналіз у аграрній сфері

Леваєва Людмила Юрійівна, доцент кафедри економіки Переяслав-Хмельницького педагогічного університету імені Г. Сковороди.

08401, Київська обл., м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 30.

Наукові інтереси: основні проблеми забезпечення послугами соціальної інфраструктури населення сільських територій.

Майборода Тетяна Миколаївна, асистент кафедри управління Сумського державного університету.

40011, Україна, м. Суми, вул. Новомістенська 26, кв. 27.

Наукові інтереси: державне регулювання, національна економіка, галузь освіти, фінансування освітнього сектору.

Малишко Віталіна Валеріївна, доцент кафедри фінансів, банківської справи і страхування ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди», кандидат економічних наук.

08401, Київська обл., м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 30.

Наукові інтереси: державні фінанси України.

Мармуть Лариса Олександрівна, професор кафедри публічного управління та гуманітарних наук Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України.

02000, м. Київ, вул. Лаврська, 9.

Наукові інтереси: основні проблеми функціонування та розвитку соціальної інфраструктури сільських територій.

Перчук Оксана Володимирівна, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди».

08401, Київська обл., м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 30.

Наукові інтереси: бюджет України.

Пілявський Володимир Ілліч, докторант Міжнародного університету бізнесу і права (м. Херсон), кандидат економічних наук.

73039, м. Херсон, вул. 49-ї Херсонської Гвардійської дивізії, 37а.

Наукові інтереси: економічний потенціал агропромислових підприємств.

Романюк Ірина Анатоліївна, асистент кафедри економіки та маркетингу Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка, кандидат економічних наук.

61000, м. Харків, просп. Московський, 45.

Наукові інтереси: сільське господарство, інтенсивний розвиток, туристичний ринок

Сідельникова Лариса Петрівна, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та стра-

хування Херсонського національного технічного університету, доктор економічних наук, доцент.

73008, м. Херсон, Бериславське шосе, 24, ХНТУ.

Наукові інтереси: дивергенція податкових та боргових фінансів у сучасному фіскальному просторі держави.

Столяров Василь Федосійович, завідувач кафедри менеджменту Бердянського університету менеджменту і бізнесу, доктор економічних наук, професор.

71118, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Свободи, 117-А.

Наукові інтереси: державне регулювання регіонального людського розвитку, управління розвитком бізнесу.

Фролова Галина Іванівна, доцент кафедри менеджменту і туризму Бердянського університету менеджменту і бізнесу, кандидат економічних наук, доцент.

71118, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Свободи, 117-А

Наукові інтереси: інноваційно-інвестиційні фактори розвитку регіону.

БЕРДЯНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ І БІЗНЕСУ

Наукове видання

ВІСНИК БЕРДЯНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ МЕНЕДЖМЕНТУ І БІЗНЕСУ

Випуск 1(45)'2019

Науковий економічний журнал

Українською, російською та англійською мовами

Технічний редактор *Д. В. Акіндєєв*

Адреса редакції:

Україна, 71118, м. Бердянськ, вул. Свободи, 117-А

Тел. 8 (06153) 6-48-54

Підписано до друку 07.02.2019 р.

Формат 60x84/8. Папір офсетний.

Гарнітура «Newton С». Друк — лазерний.

Ум. друк. арк. 11,63. Обл.-вид. арк. 10,88.

Наклад 150 прим. Зам. № 007.

Друк ТОВ «УСПІХ ПРИНТ»

69035, Запорізька обл., м. Запоріжжя,
пр-т Соборний/вул. Південноукраїнська,
дом 161/7, оф. 12